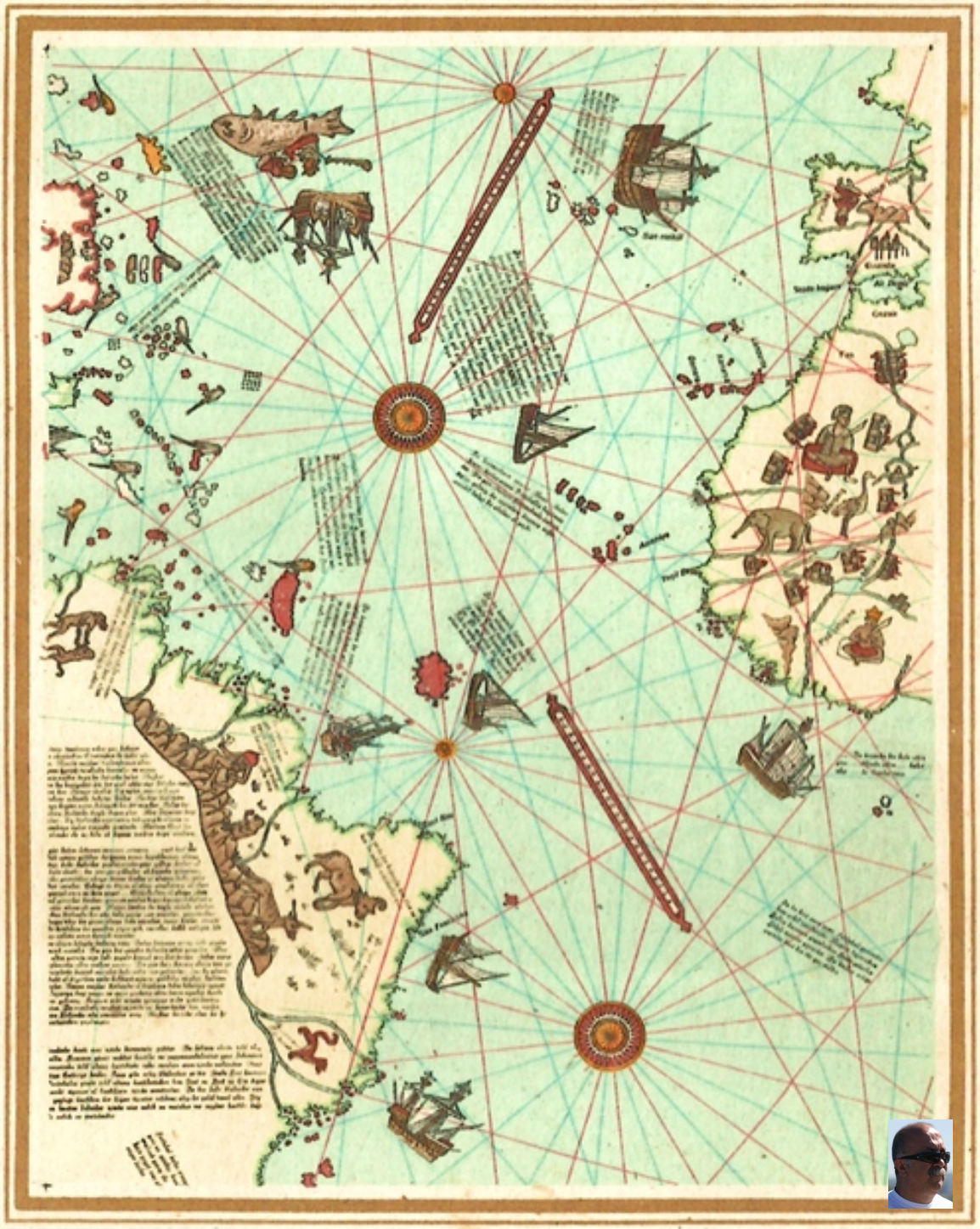
PİRÎ REİS'in AMERIKA HARİTASI (1513)

Prof. Dr. AFETİNAN

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Türk Amirali Pirî Reis'in
Hayatı ve eserleri

PİRÎ REİS'İN
AMERİKA HARİTASI
(1513-1528)

Prof. Dr. Afetinan

Renkli kapak Harita Umum Müdürlüğünde basılmıştır.

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA

1 9 5 4

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Büyük Türk Amirali ve denizci bilgin

Muhiddin PİRÎ REİS'in dört yüzüncü

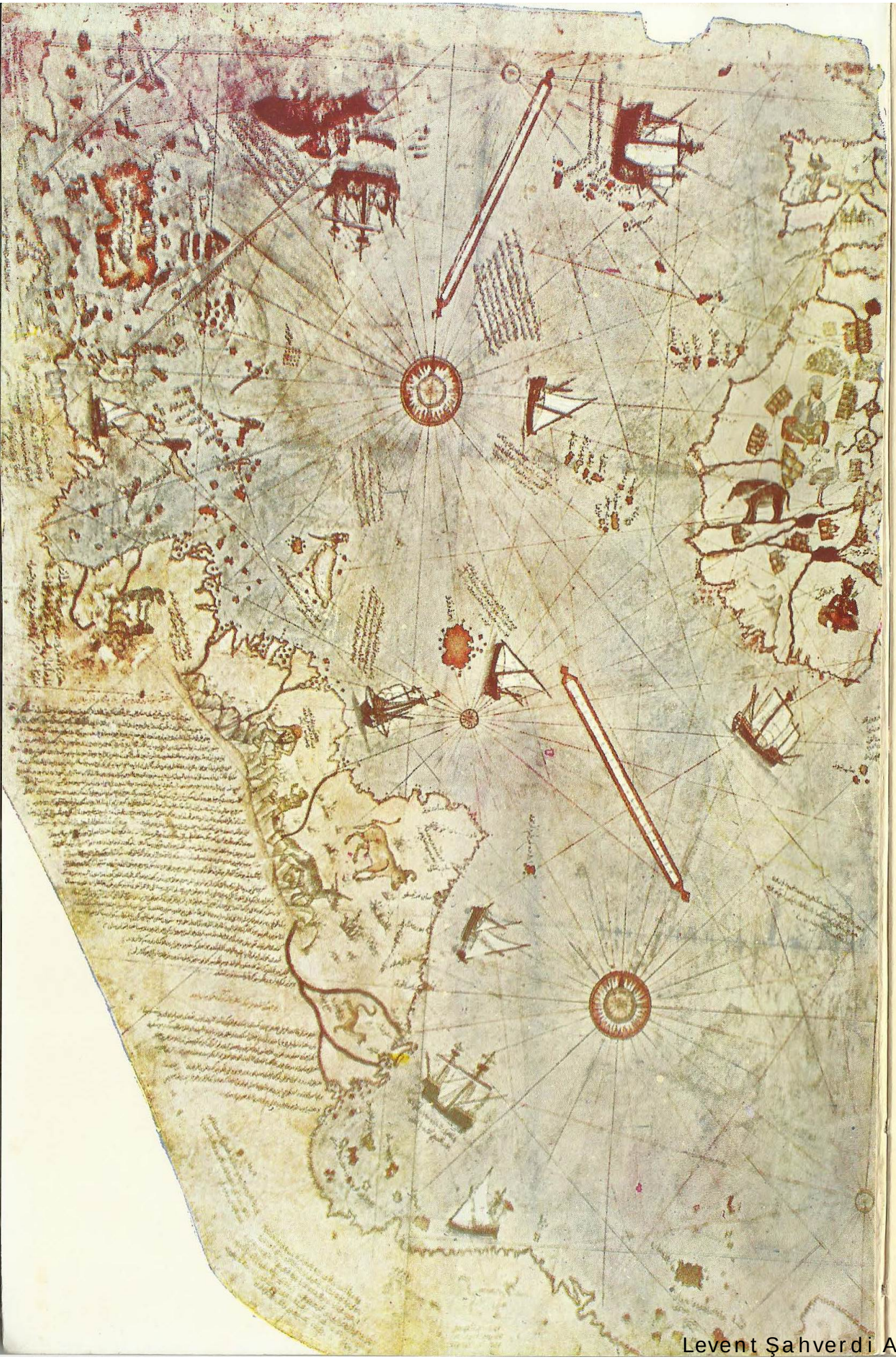
ölüm yıldönümü vesilesiyle

(1470 - 1554)

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

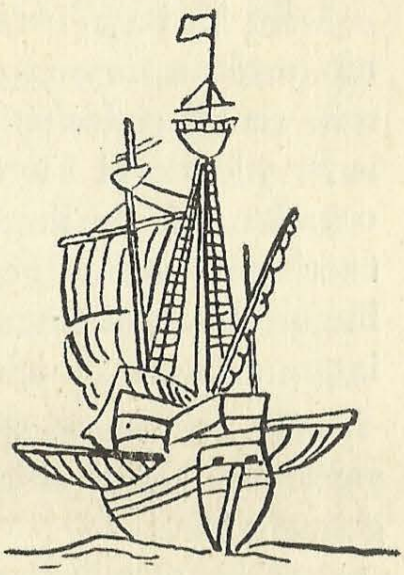
Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TÜRK AMİRALİ PİRÎ REİS'İN HAYATI VE ESERLERİ

GİRİŞ

Geçmişin bazı senelerinde bir seyahata çıkmak isteyenler lütfen benimle beraber şu satırları okumak isterler mi? Bu seyahatin ilk durak tarihi "30" yıl önceki Türkiye'dir.

Çeyrek asırlık hayatımızın bu safhası, İstiklâl savaşımızın sona erdiği ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin Gazi M. Kemal Atatürk tarafından kurulduğu zamandır (1923). Bugün "30" yaşında olan Türkiye Cumhuriyeti 624 sene yaşamış (1299—1923) ve yine bir Türk devleti olan Osmanlı imparatorluğunun arazisinden bir kısmı üzerine yerleşmiş bir Türk varlığıdır.

Şimdi de ikinci durak noktası olarak çok yakın ve içinde yaşadığımız asrın 1929 yılında duralım. İstanbul'un Sarayburnu denilen en güzel yerinde kurulmuş, Osmanlı padişahlarının Topkapı sarayına girelim. Geniş bahçeler içindeki bu çeşitli binalardan her biri, Osmanlı devrinin birer uslup hususiyetini taşırlar. İşte burasını Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti, o zaman bir müze yapmak kararını vermişti.

En eski Amerika haritasının bulunuşu

Bu maksatla müze haline getirilecek binaların içinde bulunan eşyalar tasnif edilmekte iken, millî Müzeler Müdürü B. Halil Ethem, ilim âleminin o zamana kadar tanımadığı bir harita (portulan)* buldu (9, XI, 1929). En eski bir Amerika hari-

(*) Portulan = İtalyanca "Portalano" tabirinden gelir. Bu kelime, o sıralarda yapılmış olup, limanların durumunu gösteren ve arzı düz farzederek yapılmış haritalardır.

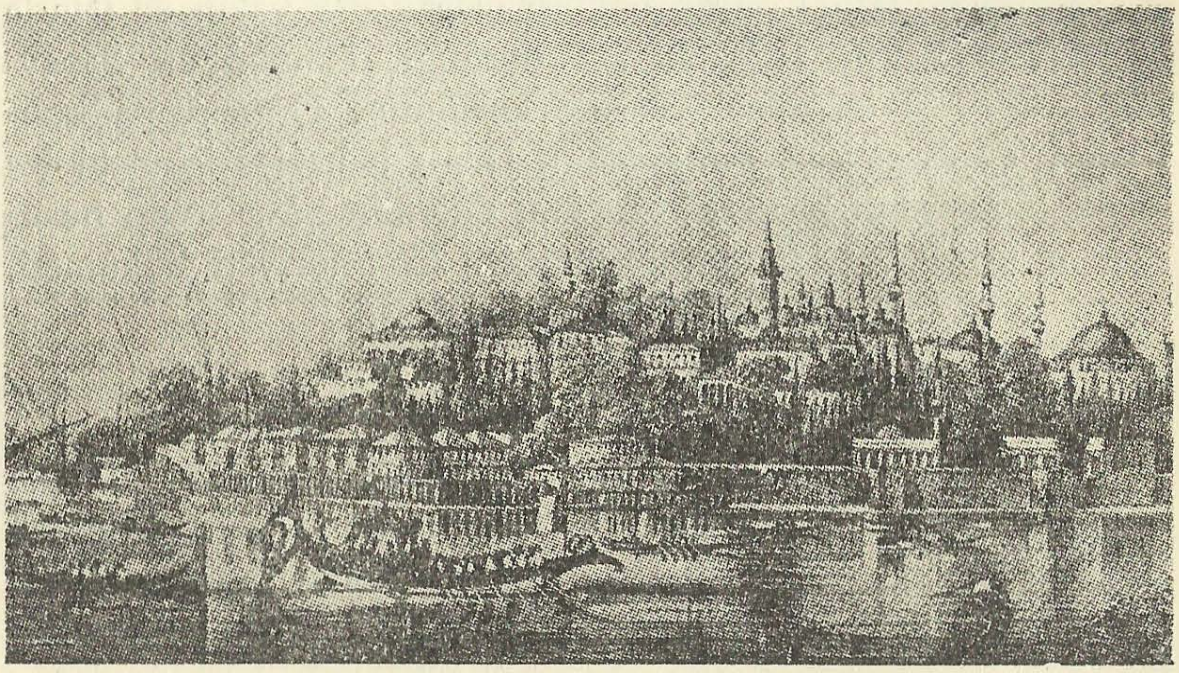
Levent Şahverdi Arşivi

tasının bulunmuş olduğu haberini alan, Cumhurbaşkanı Gazi M. Kemal Atatürk, derhal büyük ilgi gösterdi. Haritayı Ankara'ya getirterek tetkik ettiği zaman, bunun olduğu gibi neşredilmesini ve üzerinde ilmî incelemeler yapılmasını emretti.

Bu haritayı, Atatürkle beraber ilk gördüğüm zaman, derin bir heyecan duymuştum. Deri parşömen üzerine itina ile çizilmiş, renkli resimler yapılmış ve yazılar yazılmış olan bu yüzlerce yıl önceki bir Türk eserini ellerime aldığımda, kendimi o kadar yıl geride yaşar hissetmiştim. Bugün bu hislerim'in üzerinden yıllar geçti. Fakat, yine aynı millî heyecan ile bugün bu haritanın yapıldığı tarihe ulaşalım ve onu yapan insanın tarihinin içinde bir müddet hep beraber yaşayalım

Bu satırları okumaya başlayanlar, şimdi yüzlerce sene ihtiyarlamağı kabul ederlerse, benimle beraber XV. ve XVI. asra gelmelidirler.

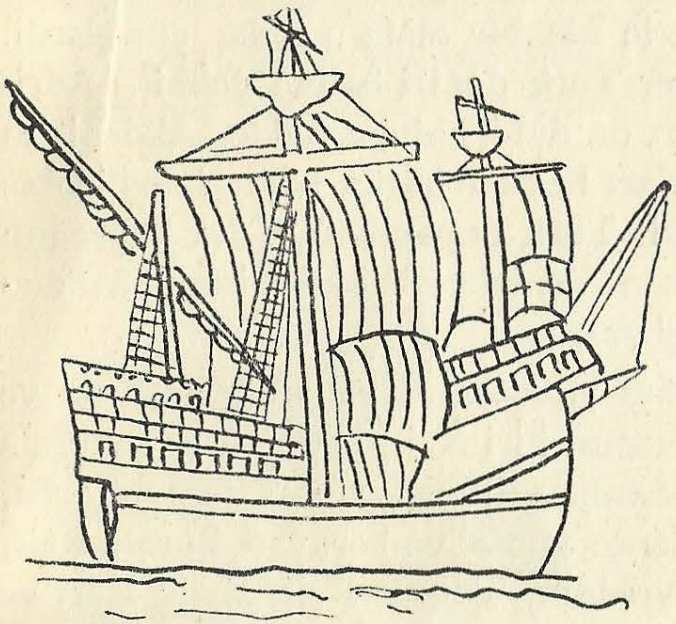
Üçüncü durak noktamızda seyahatimiz birden bire geriye doğru büyük bir mesafe katediyor.

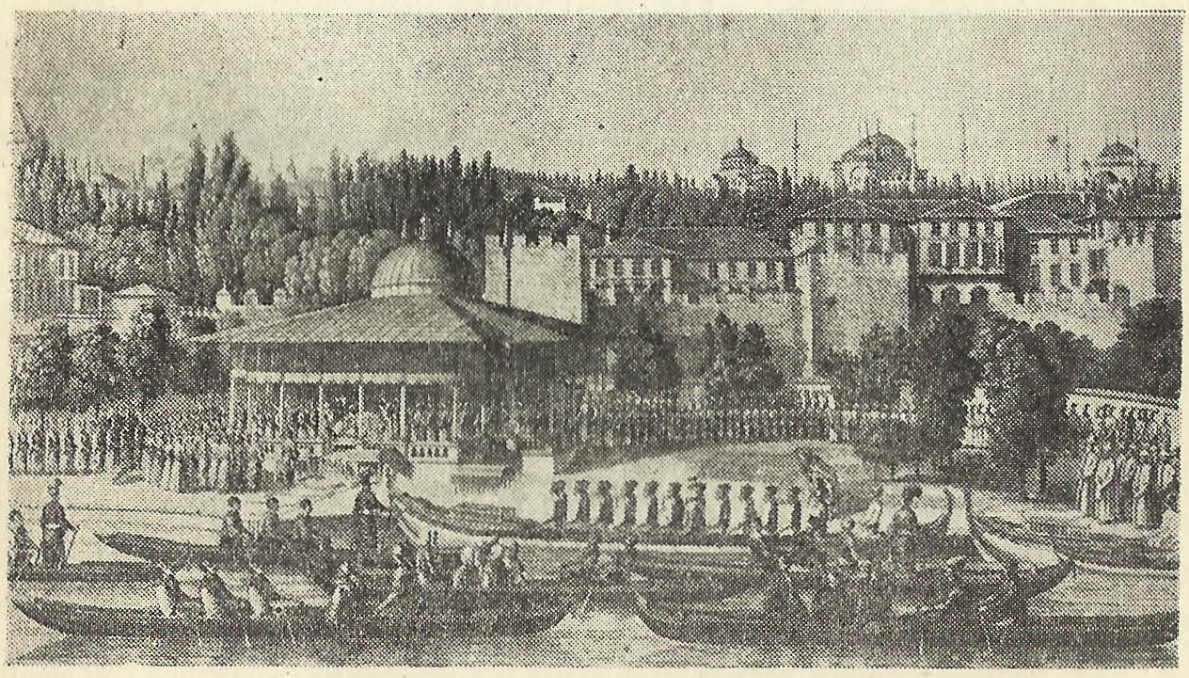
İstanbul Topkapı Sarayının denizden görünüşü (Eski bir gravürden).

Levent Şahverdi Arşivi

XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı - Türk İmparatorluğunun deniz hâkimiyeti

XV. asırda bilhassa İstanbul'un fethinden (1453) sonra, Osmanlı devleti bir İmparatorluk olmuştur. Bu devlet Karadenizle Akdeniz'de hâkimiyetini temin için, deniz kuvvetlerine sahip olması icap ediyordu. Buna malik olan Osmanlı Türkleri bilhassa Akdeniz hâkimiyetini elde etmek için Venedik ve Cenevizlerle ve bunların çok defa müttefiki olan Senjan = "Saint Jean" şövalyeleriyle ve Ispanyollarla mücadele etmişlerdir. Nihayet XVI. asırda batıda Viyana'ya kadar

Topkapı Sarayı rıhtımında Osmanlı Padişahının Kaptan-ı Deryayı (Büyük amiral) kabul töremi.

Levent Şahverdi Arşivi

Avrupa'yı, doğu ve kuzeyde Kafkasya, İran ve Irak'ı, Suriye, Mısır, Tunus ve Cezayir ile Hicaz ve Yemen'i fethetmeleri neticesinde bir çok denizlerle sıkı bir alâka peyda etmişlerdi. Karadeniz Maramara birer Türk denizi haline gelmiş, Adriyatik denizinin doğu kıyıları da dahil olduğu halde, Akdeniz'in bütün doğu ve kuzey kısımları hemen bütün adalariyle birlikte Türk bayrağı altına girmişti. Türk donanması, Türk bayrağını Kızıldeniz, Basra ve Umman denizleriyle Hindistan sahillerinde dalgalandırmaya başlamıştı.

İşte, dört yüzüncü ölüm yıldönümü vesilesile hayatını ve eserlerini anlatmağa çalışacağım Piri Reis, XV. asrın sonunda ve XVI. asırda Türk donanmasını zaferden zafere götüren, Türk hâkimiyetini denizlerde kuran ve koruyan Burak Reis, Kemal Reis, Barbaros Hayreddin, Turgut Reis, Hızır Reis ve Kılıç Ali gibi, büyük Türk amirallerinden biridir.

Türk amirali M. Piri Reis'in hayatı (Biyografyası) (1470—1554)

Doğum tarihi katiyetle bilinmiyen Pîri Reis 1465—1470 yılları arasında Gelibolu'da dünyaya gelmiştir. Maramara kıyılarının şirin güzel bir kasabası olan Gelibolu o asıralarda bir Türk deniz üssü idi.

Adı, Muhiddin Pîri konan bu Türk çocuğunun babası Hacı Mehmet'tir. O zamanın meşhur denizcilerinden ve sonra Osmanlı devletinin Akdeniz amirellerinden Kemal Reis'in ise kardeşinin oğludur. Bu kasabada doğup büyüyen çocuklar için, Türk müverrihi İbni Kemal şöyle der: Gelibolu'da doğan çocuklar timsah gibi su içinde büyürler. Beşikleri ecel tekneleridir. Sabah ve akşam gemi seslerinin ninnisiyle uyurlar.

İşte, bu ninnilerle uyuyup büyüyen Türk çocuğu Muhiddin Pirî, hayatının on bir yılını, doğduğu şehirde geçiriyor. O

Levent Şahverdi Arşivi

asrın her Türk çocuğu gibi, onun da ilk bilgileri, aile yuvasından aldığı terbiye ve fikirler, muhitinin kendi üzerindeki tesirleri ve nihayet okuma yazmayı öğrenmesidir.

Fakat on iki yaşından itibaren, amcası Kemal Reis'in gemilerinde yer alan Pirî, bir gemici olmağa namzed, dikkatli bir

Bir Kalyoncu Kıyafeti

Levend = Denizeri

Levent Şahverdi Arşivi

müşahid ve ismi tarih sayfalarında yer alacak olan bir deniz kahramanı ve aynı zamanda asrının bir ilim adamıdır. Pirî Reis denizcilik mesleğine amcasının yanında başlamış ve 14 yıl, fasılasız olarak, onun hem korsanlık hem de devlet hizmetinde iken, bütün denizcilik faaliyetine iştirak etmiştir.

Bu yıllardaki hayatını Kemal Reis'in tarihinden öğrenmek mümkündür. Çünkü "Bahriye" kitabında Pirî, amcası ile dolaştığı yerleri ve tarihî hadiseleri kendine has, güzel bir üslûp ile kaydetmiştir. Kemal Reis'in denizcilikte ilk 14 yılı, o asrın geleneğine uygun olarak korsanlıkla geçer. Kendi gemileriyle bir kuvvet haline gelen Kemal Reis, değerli, tecrübeli leventleriyle beraber 1494 (H. 900) yılında Osmanlı devletinin resmen hizmetine girmiştir.

Bu tarihten önce Pirî'nin Kemal Reis ile beraber olduğuna delâlet eden pek çok bilgiler vardır. Meselâ amcası Eğriboz'da bulunduğu sıralara tesadüf eden zamanlarda, o Bahriye kitabının Aynaroz manastırları için yazdığı kısımda (S. 117-119) der ki: "Mezkûr makam aslında bir uzun burundur, ol burunun uzunu seksen mildir ve Rumeli kenarında mezkûr burunun mabeyninde bir kuru boğaz vardır". Halkidik yarımadasının kıyılarındaki limanları ise şöyle kaydeder: "Alaviri manastırının önünde yerli taşlar vardır. Ol yerli taşların içinde hüdai bir küçük limancık vardır, mezkûr limancık hemen bir kayığa mütehammil yerdir. Ama mezkûr limanın ağzı poryaza karşı olduğu sebepten poryaz ve gündoğusu ol limancıkta yatan gemiyi incitir. Zira bir defa bize vaki oldu. Mezkûr limancıkta bir kayıkla yatarken gündoğusu poryaza esirken edüp mezkûr kayığı incitecek ol manastırın keşişleri geldiler. Mezkûr kayığı dört taraftan çarmıha gerdiler. Kat'a ol kayık öteberi harekete kadır olmadı. Ol fırtınadan ahir helâs olup yolumuza revane olduk" (Bahriye S. 113).

Bu izah Aynaroz kıyılarına aittir. Aynı bölgenin üçüncü yarımadası olan kısım için ise o, şu bilgiyi veriyor :

Levent Şahverdi Arşivi

"Bir Karaburun vardır. Ol buruna Kesendere burnu derler. Mezkûr burundan Kum burnuna varınca cümle çamlı ormanlıktır. Kumburnu bir alçak kumdan burundur, hem bir mikdar ucu sığdır ve ol burundan Selânik şehri yüz mildir, karayel üzerine vesselam" (Bahriye S. 115).

Aynı yerler için kitabın (Nuri Osmaniye kütüphanesindeki No. 2997) bir başka nüshasında ise şöyle der:

"Kesendere kenarları ta Kum burnuna varınca alçak yerlerdir. Deniz kenarları da ulu çam ağaçlı kenarlardır. Ama içecek suyunu kimse bilmez. Bu fakire de Kara Hasan Reis gösterdi."

1486 yıllarında İspanya'nın Gırnata'daki müslüman ahalisi Tunus, Mısır ve Osmanlı devletinden yardım istemişlerdir. İşte bu sıralarda, korsanlık hayatına devam eden Kemal Reis, bu müslümanları Afrika'ya geçirmek için, gemilerini seferber etmiştir. 1487'den 1493 yılına kadar altı sene Kemal Reis'in riyasetinde Firî Reis, bu denizlerde çeşitli faaliyette bulunmuştu.

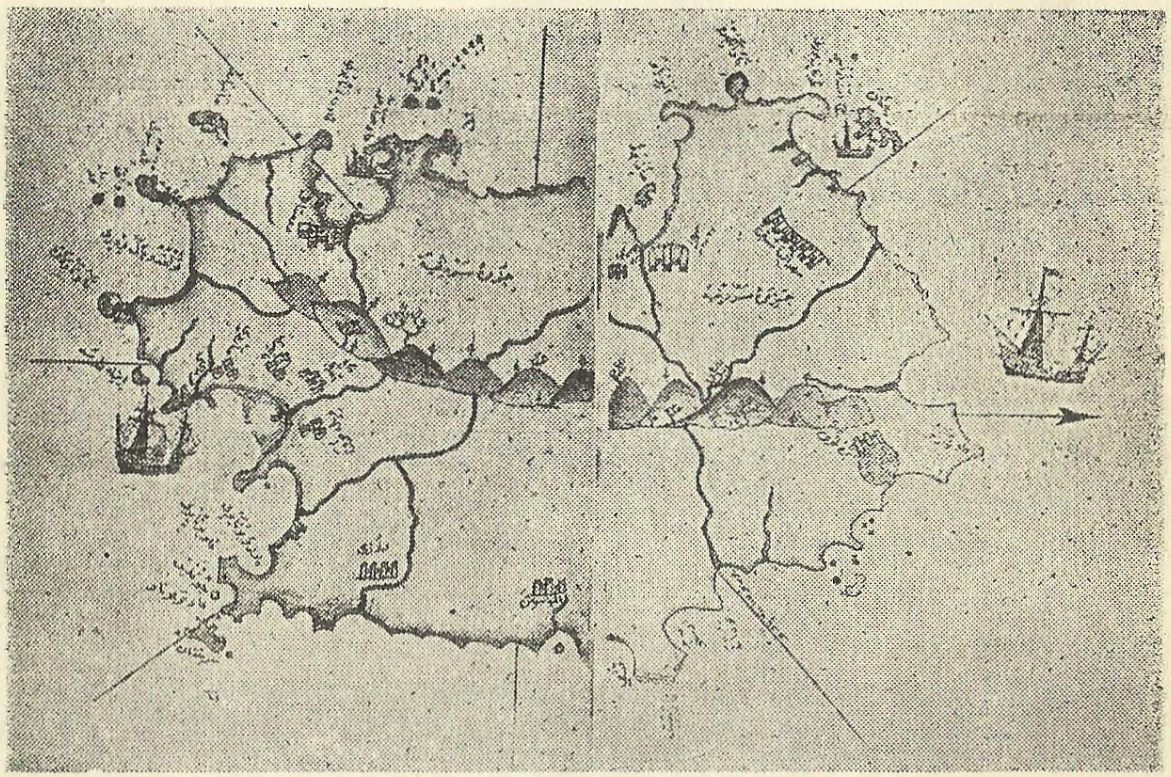
Akdeniz'in bu batı sahilleri ve adaları hakkında esaslı tafsilât veren Firî Reis, meselâ Balear adalarından Menarko için der ki: "Ol limana Portori derler. Mezkûr iyi limandır ve ol limandan çıkıp gündeğusu tarafından poryaz tarafına dolaştıkta hüdayi bir pınar vardır. Ol pınar bir incir ağacının dibinden çıkar ve badehu mezkûr pınardan ekser Arap ve Türk kayıkları eksik olmaz; oradan sulanırlardır, onun üzerinde bir kale vardır" (Bahriye S. 532).

İşte böylece altı sene müddet Akdeniz'in batı kıyılarında ve çeşitli adalarında korsanlık ederek, o devrin diğer korsanlariyle mücadele etmişler, gemiler zaptetmişler ve fena havalarda ise müsait limanlarda kışlamışlardır.

Kemal Reis Afrika sahillerindeki Cezayir, Tunus ve Bona limanlarında kalarak ora ahalisi ile dost geçinmişler ve hatta çok iyi karşılanmışlardır. (Bahriye, 1935, Mukaddine S. IV)

Levent Şahverdi Arşivi

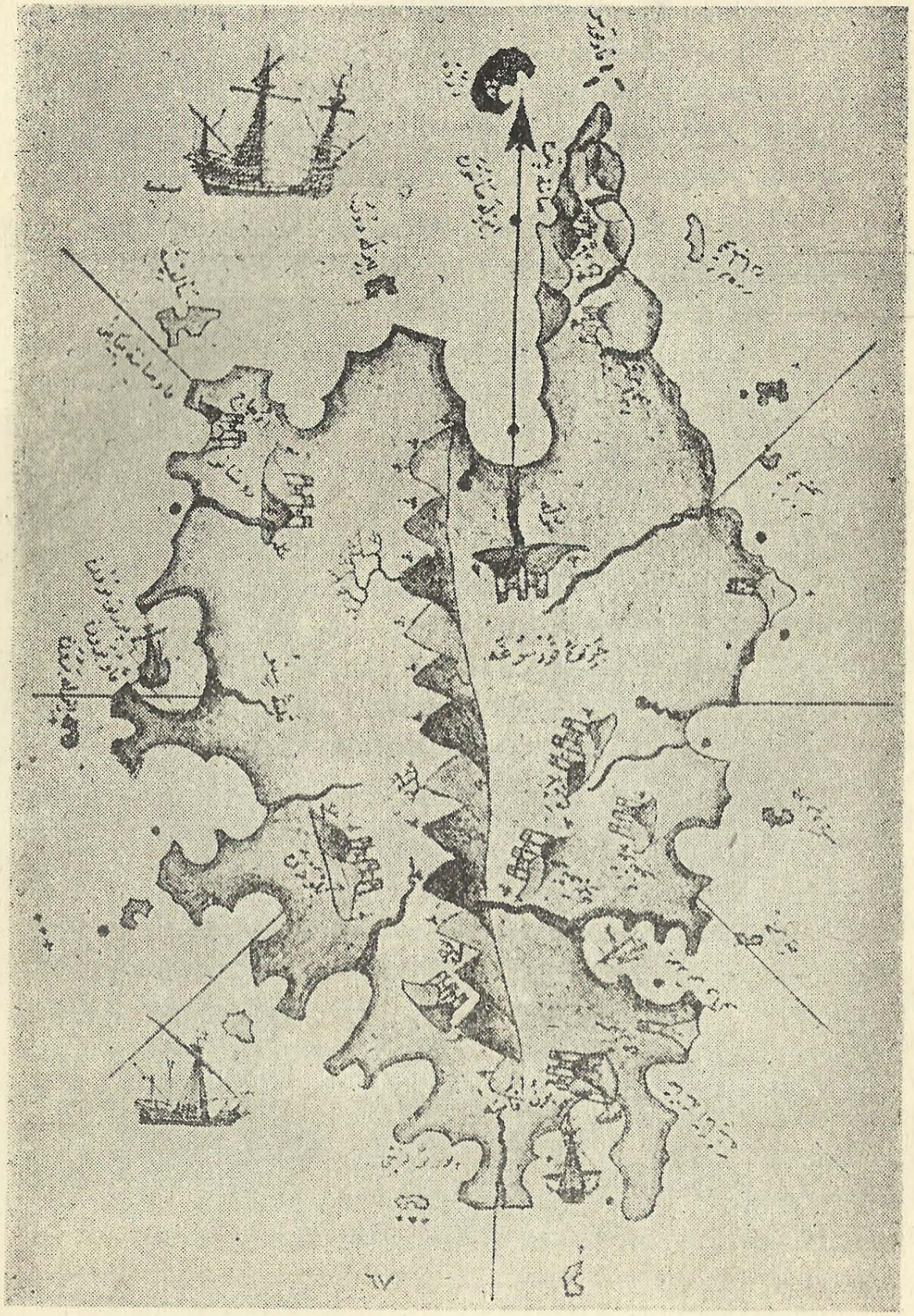
Meselâ 1490-1491 yılları kış mevsimini Bona limanında geçirirken yaz aylrında, Sicilya, Sardunya ve Korsika adalarına, Fransa sahillerine Pirî Reis'in de bizzat iştirek ettiği seferler yapmışlardır.

Sardunya adasının, Bahriye kitabında bulunan haritası.

Bu seferlerden birini Pirî şöyle kaydetmiştir: "Mezkûr Reserno burnu koyunda bağzı sığlu yerler vardır ve badehu Terravona bir alçak yerde bir kaledir. Terravona (Sicilya'da) yenişehir demektir. İmdi ol şehrin önü pilaçadır. Yaz günlerinin yatağıdır. Mezkûr kaleye karşı parçalar üç dört mil denizde yatırlar. Mezkûr yatakta üç pare parçayı bir kezden fetih eyledik." (Bahriye S. 493) der. Böylece her vaka Pirî Reis tarafından kaydedilmiş ve tarihleri de yazılmıştır. Korsika adası için ayrı bir fasıl yazan (S. 523-529) Pirî, kitabına bir de adanın haritasını çizmiş ve uzun izahları arasında çevresinin dörtyüz mil olduğunu yazmış ve şu kayıtları koymuştur :

Levent Şahverdi Arşivi

Bahriye kitabında Korsıka adasını gösteren harita.

Levent Şahverdi Arşivi

"Ol adanın üzerinde yıldız kıbleye yatır bir ulu dağ vardır. Bu tarihte gündoğusu tarafından mezkûr dağın testere dişi misalinde yirmibeş kulesin saydım. Her bir kulenin üzerinden bir fasılda kar eksik olmaz." (Bahriye S. 523-24)

Ayrıca adanın kimin elinde olduğunu da şöyle yazar :

"Mezkûr Korsika adası ol tarihte Cineviz beylerine tâbi idi, sonra Franca Cinevizi alup zaptederek, cezirei mezkûrda Fransa beyine tâbi oldu." (Bahriye S. 523)

Pirî'nin hayatından batı Akdeniz'deki bu altı seneyi nasıl geçirdiği ve hangi bölgelerde tetkikler yaptığını "Bahriye" kitabında okumak mümkündür. İşte Kristof Kolomb'un Amerika hakkındaki haritasını da, bu yıllarda (1493—1494) ele geçirmiş olduğu anlaşılıyor.

Osmanlı devletinin başında o zamanlar Fatih II. Mehmed'in oğlu II. Bayezit bulunuyordu. Kardeşi şehzade Cem'in 1495'de ölmesi üzerine, tahtı rakipsiz idareye başlıyan Bayezit fütuhata devam etmek maksadiyle, kara ordusunu ve deniz donanmasını kuvvetlendirmek emeliyle, korsanlık yapan Türk gemilerini devlet idaresi altında topladı ve Kemal Reis'i gemileri ve leventleriyle beraber davet etti. Pirî, bu durumu Kemal Reis'in ölümünden sonra onun ruhunu şâd ederek, manzum satırlarında şöyle yazar:

Ki zira ol idi deryada kâmil
Çün vâkıf olmuştu bahre biat
Ki gerçi ol zaman çok idi mellah
Amnla bahri ebyazı tamamet
Hep efrenç illerini gezmiş idik
Ki birgün lutf edüben Bayezit Han
Buyurmuş kim Kemal gelsin kapıma
Ol emrin tarihi bu idi ey han
Ki badehu Şahın emriyle seferler

Denizin ilmi üzere olan âmil
Kimesne yoluna bağlamadı set
Veli fethi ana vermişti Allah.
Bile seyreyledim gördüm vilâyet,
Nice küfür ehli bağrın ezmiş idik
Bize gönderdi geldi emrü ferman
Deniz hizmetlerin etsin tapuma
Dokuz yüzde geluben tuttuk evtan
Deniz yüzünde bulmuştuk zaferler.

(Bahriye S. 10-11)

Levent Şahverdi Arşivi

Kemal Reis, yanında Kara Hasan ve Pirî Reisler olduğu halde Osmanlı devleti donanmasında vazife aldıkları zaman, hepsi de tecrübeli ve değerli ve kumandan vasıflı gemicilerdi. Bu itibarla o, ilk yıllar yine Kemal Reis'in emrinde olarak Akdeniz seferlerine iştirak etmiştir.

Kaptan Paşa kıyafeti

Deniz Subayı=Reis, kıyafeti

Levent Şahverdi Arşivi

Fakat asıl Türk deniz tarihinde ilk defa resmen Muhiddin Pirî'den bahsedilmesi 1499—1502 yıllarındaki harpler dolayısiyledir. Osmanlı İmparatorluğu donanmasında, Derya kaptanı Davut Paşa filosunun fiilen başı Kemal Reis idi. İşte bu donanmada bir savaş gemisi kumandanı olarak Pirî Reis, resmen vazife almış bulunuyordu. Venedik Cumhuriyeti deniz kuvvetleriyle yapılan harplerde (1500—1502) Pirî Reis'in hizmetleri zikre değer

1502'de Venedik ile imzalanan sulh muahedesinde, Osmanlı imparatorluğunun üstün bir durum kazanması bu deniz kahramanları sayesinde mümkün olmuştur. Bu tarihten sonra yine Akdeniz'de devletin emri altında hizmet gören Pirî, amucasının bir deniz felâketinde ölümünden (1511) sonra büyük koruyucusundan mahrum kaldı.

O, bilinmeyen bir sebepten dolayı bu sefere iştirak etmemişti, fakat bu acıyı beyitleriyle şöyle kaydeder :

Niceler varam gelem deyu gider
Gelmeyenler hak bilur kande gider
Gör Kemali gelmeğe gitmişti
Ol murada irmeyip batmıştı
Namı ile söylenü dürken ayan
Kanı şimdi namı da oldu nihan
Bu cihanın halidir hep kilükal
Her kişinin kaddin eder cimüdal
Bayezit Han hizmetinde iken ol
Azrail derya yüzünde buldu yol
Her kim merhumu dua ile ana
Hak tealâ rahmet eyleye ana
Çün Kemalin ömrü irdi ahira
Gitti ol biz bunda kaldık zahire
On yedi yıl hizmet etti şaha ol
Ta dokuz yüz on yedide gitti ol.
Ol ecel imdi bizede gelir
İşbu evrak dahi tebdil olur.

(Bahriye S. 17)

Bu vakitsiz ölüm'ün, Pirî Reis için büyük bir acı olduğu muhakkaktı. Fakat Kemal Reis'in mektebinde kazanılmış bilgiler, onunla beraber geçen gemicilik yıllarında biriktirilmiş tecrübeler Pirî'ye şöhretli bir mevki temin etmişti. Bununla beraber o, bu ölüm ayrılığından sonra bir müddet deniz faaliyetinden çekirelerek Gelibolu'ya gitmiş ve orada ilk eseri olan

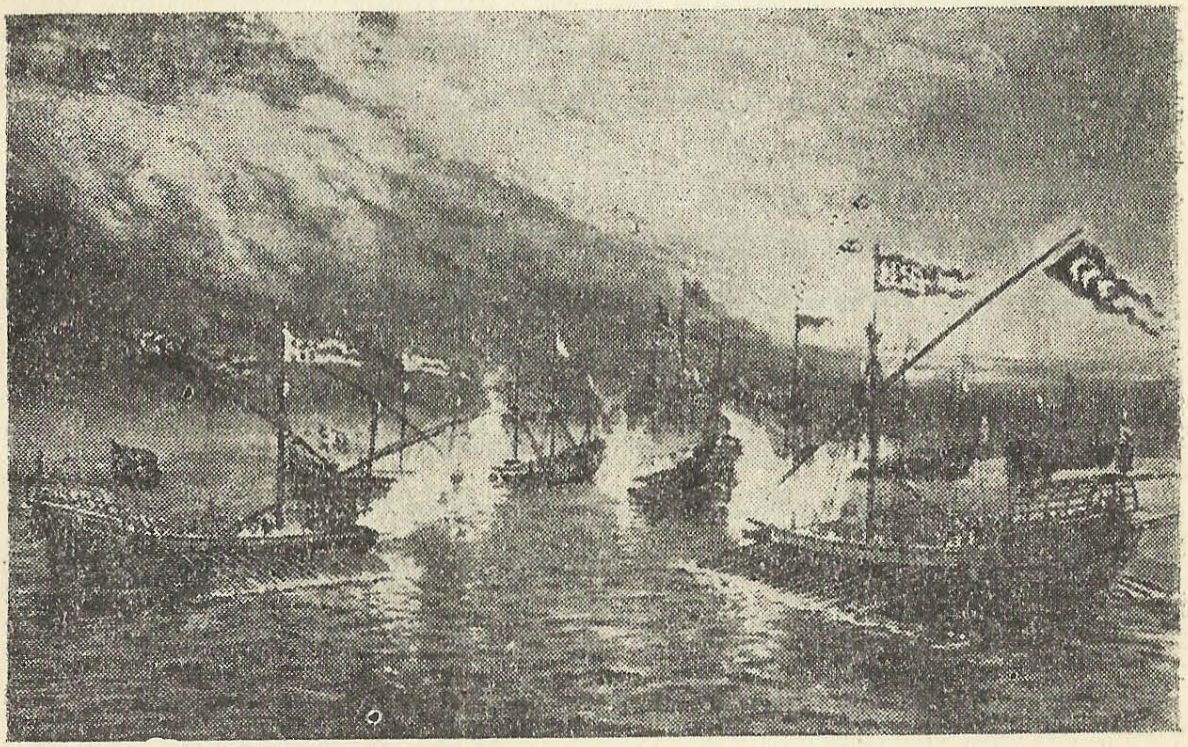
Levent Şahverdi Arşivi

dünya haritasını telif ederek hazırlamıştır. İşte Amerika'ya ait olan kısım da bunun bir parçasıdır.

Aynı zamanda "Bahriye" —ki bir deniz klavuzu mahiyetindedir— kitabı için evvelce tutmuş olduğu notları bir tertibe sokmuştur. 1516—1517 yıllarında, Pirî Reis'e Osmanlı donanmasında Mısır'ı zaptetmeğe gidecek olan deniz seferinde kumandanlık vazifesi verilmişti. Cafer Bey'in kumandası altında hareket eden bu donanma, İskenderiye'yi ele geçirdi. Bu donanmadan ayrılan bir filo ile Kahire'ye Nil yolundan giden Pirî Reis, bu kısmın haritasını da yapmıştır ve o yerler hakkında tarihî ve coğrafî bilgiler vermiştir.

Mısır, Osmanlı idaresine girdikten sonra 1517'de İskenderiye'ye bir filo ile giden Türk hükümdarı Yavuz Selim'i şahsen tanımak fırsatını bulan Pirî Reis, daha önce hazırladığı dünya haritasını (şimdi elde Amerika kısmı bulunan 1513) padişaha hediye etmiştir.

Mısır seferinden sonra Pirî, tekrar Gelibolu'da bir istirahat

XVI. asırda Türk donanmasının bir deniz savaşı. (Hüsnü)

Levent Şahverdi Arşivi

devresi geçirdiği sırada, "Bahriye" için topladığı notlarını kitap haline getirmeğe çalışmıştır. Bu devrede Pirin'in faal olarak donanmada vazife görmesi pek tabiîdir.

1520 de Türk-Osmanlı İmparatorluğu başına geçen Kanunî Süleyman zamanı büyük fetihler tarihidir.

Nitekim Pirî 1523 yılında yapılan Rodos seferinde büyük Türk donanmasına iştirak etmiştir.

1524'de Sadrazam Pargalı İbrahim Paşa'ya Mısır'a giderken klavuzluk etmesi, Sultan Süleyman tarafından emredilen Pirî Reis, bu olayı kıtabının son faslında şöyle ifade eder :

Dokuz yüz çün otuz olmuştu hicret
Mukarrer oldu böyle emrü hikmet
Ki sultanı selâtini zamana
Süleymanı cihan şahı yegâne
Demiş emrim budur bi tevakkuf
Ola ta Mısıra adlüm ba talattuf
Bu vechile kılur menşur inşa
Ki Mısıra gide İbrahim Paşa
Şehin şehten çü böyle oldu ferman
Dahi tehire yer kalmadı bir an
İşidüp bu sözü paşai âlâ
Ki emri şahı candan tuttu âlâ
Gemiler hazır ettirdi mükemmel
Yarak oldu ve azm ola muaccel
Demişler ehli rey olan burada
Kılavuzda gerektir bu arada
Telâffuz olduğunda çün kılavuz
Demişler vardır bir kâfir amuz
Müdebbirdir bigayet san'atinde
Dahi hem muşikâdır dikkatinde
Reisülbahir Pirî Bini Mehmet
Bilür yahşi ve hem ol gözletür saad
Bu sözden bendei alup kılavuz
Ümit olan bu ta Mısırı bulavuz
Hazan faslıydı amna ol eyyam
Muhalif yeller esti kâm nakâm
. . . . . .
. . . . . .
Deniz tufan Nuh oldu sanurdun
Eğər anda olaydın inanurdun .

(Bahriye S. 849-850)

İşte bu fırtınalar yüzünden yollarına devam edemiyen kafile, Rodos'a iltica etmek mecburiyetinde kalır. Ancak Pirî bu yolculukta İbrahim Paşa ile yakından tanışmak fırsatını bulmuştur. Sefer esnasında sık sık kendi yazılarına müracaat etmesi, Sadrazamın dikkatini çekmiştir. Pirî bunu yine kendi uslûbu ile şöyle anlatır :

Levent Şahverdi Arşivi

Denizde düşmüşken izdıraba — *Nazar kılar idim daim kitaba*
Kitabımda ne yazdım nicedir yol — *Bu fennin gevherinden gösterem yol*
Görürdü hazreti paşayı âzam — *Amel olur kitabım birle herdem*
Tefehhüm eyledi var anda bir iş — *Murad edindi ede anı teftiş*
Getirüp gördü hem bir nedir ol — *Ne yüzden anun ile gözlerim yol*
Muhassal anladı andan hayali — *Ne tavr ile bilinürmüş kemali*
Bu kez bildim ki var anda sadakat — *Dahi her ilmi bahr içün hazakat*
İrerdi ana çün aklı dirayet — *Bu aptine kılup andan riayet*
Dilediküm kıla bu hâke himmet — *Bulam anun ile gün gibi rif'at*
Nazar kıldı hemen ba sıtku ihlâs — *Kara toprak iken oldum zeri has*

(Bahriye S. 852)

İşte bu seferden sonra İbrahim Paşa "Bahriye" kitabının önemini anlamış olduğundan, Pirî'ye bu müsveddelerin kitap haline getirilerek temize çekilmesini tavsiye etmiştir. Bu sözleri de manzum olarak kitabının sonunda yazan Pirî, İbrahim Paşa'nın dilinden kendisine şöyle hitap eder :

Dilerün cümlesin ruşen kılasın — *Anunla ta kıyamet anılasın*
Düzesin bu kitabı hut cami — *Bula çok fayda kim olsa sami*
Ve hem işbu kitap gayet gerektir — *Hazayinde bulunmak gerektir*
Tashih edüp getür kılma bahane — *Ki teslim edevüz şahı cihane*
Bu kula eyle virdi çünki ferman — *Kabulü dilden oldu ey can*
Çi ger evvel yapıştım bu makale — *Veli irgirmemiştim kemale*
Hemendem ciddü cehtettim begayet — *Beyaza çıkarup kıldım tamamet.*
Bihamdullah kim ir gördük murada — *Velâkin bir muradım var bu'ada.*

. . . .

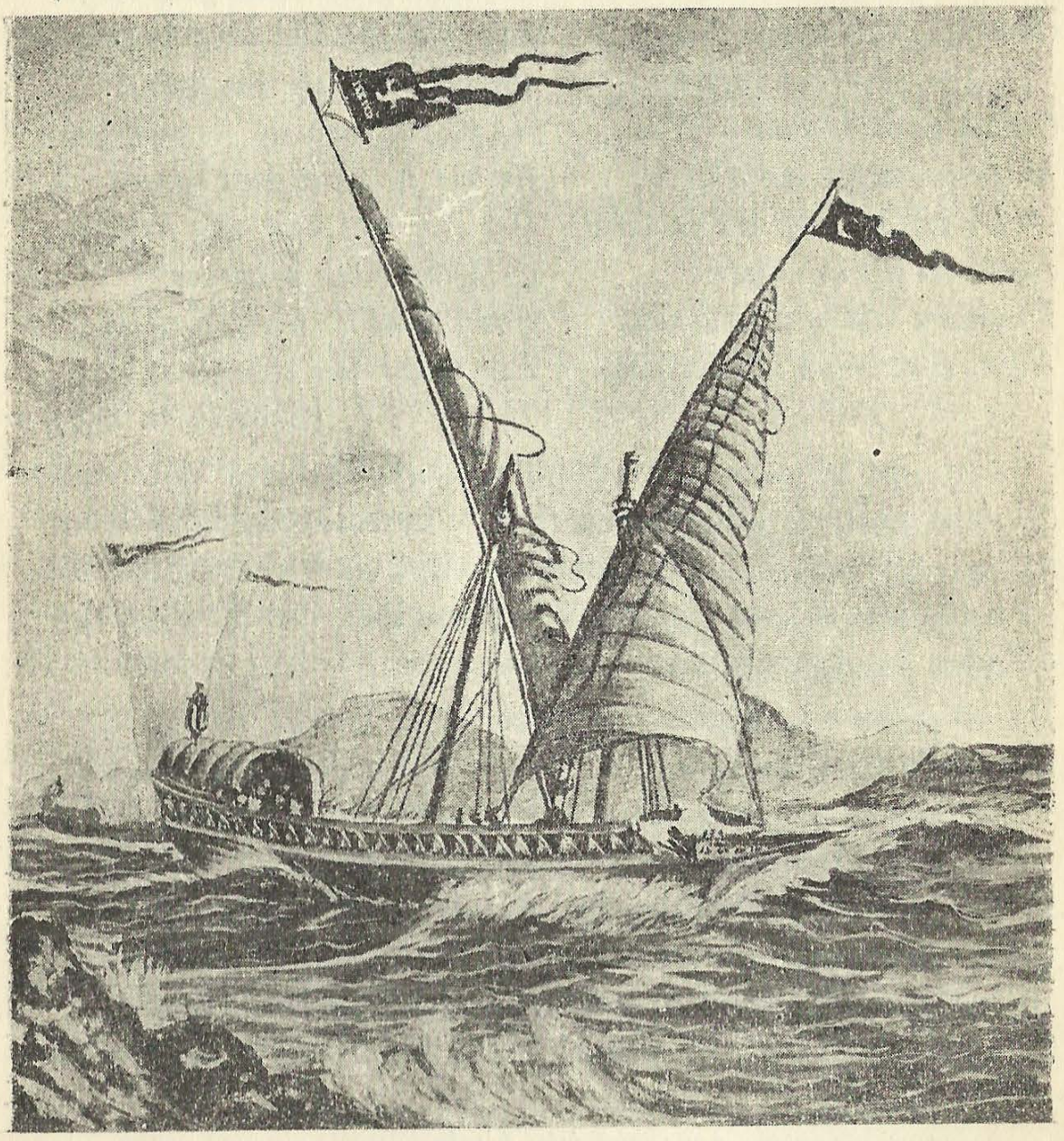
Umarım ben dahi işbu kitabı
Yazup şerh eyledim bulam sevabı. (Bahriye S. 853)

Bu sözlerden kuvvet bulan Pirî, Gelibolu'da kitabını tanzim ve temize çekerek İbrahim Paşa delâletiyle Sultan Süleyman'a takdim etmiştir. Kitabının bittiği zamanı ise en son satırlarında bir tarih düşürerek şu beyiti yazmıştır.

Tamam ettik sözü bulup muradı — *Dedik tarihi ana feyzi hadi.*

(Bahriye S. 855)

Levent Şahverdi Arşivi

Osmanlı İmparatorluğu devrinin bir kadırgası. Kırmızı ve mavi zemin üzerine olan bayraklarda hilâl ve kılıç bulunmaktadır. Bu kadırgalar hepsi yerli tersanelerde inşa edilmişler ve esaslı bir teşkilata tâbi olarak Osmanlı - Türk donanmasını vucuda getirmişlerdir. Bu donanmada hizmet görenlerin yetişme tarzı esaslı kaidelere bâbi olmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu beyitin son üç kelimesinden 932 hicrî senesi çıkarılır ki, milâdî 1526 yılına tesadüf eder.

Bu eserin padişah tarafından takdirle karşılandığını da mukaddimesine ilâve eden Pirî, bir harita daha yapıp hükümdara takdim etmiştir (1528). Elimizde bulunan Kuzey Amerika haritası da bundan bir parçadır.

İşte Pirî'nin coğrafyaya ilmine verdiği eserleri bunlardır. Fakat aynı zamanda onun 1526 yılına kadar hayat tarihini bu Bahriye adını verdiği kitabında okuyabiliyoruz.

Bu tarihten sonra ise Pirî'yi, güney denizlerinde Osmanlı devletinin resmî hizmetinde vazifeli olduğunu devlet vesikalarından anlamaktayız. Pirî Hint beybelerbeyiliği veya kaptanlığı denilen, Kızıl, Umman denizleri ile Basra körfezinin amiralliğinde ve daha bir çok hizmetlerde bulunmuştur. Böylece onu bu deniz seferlerinin başında ihtiyarlamış buluyoruz. Meşhur denizcimiz 1554 yılında, Osmanlı İmparatorluğunun Mısır eyaletinde, bundan tam 400 yıl önce, bir pirî fani olarak 84 yaşında bu dünyayı terketti. O, arkasında ölmez eserler bırakarak medeniyet tarihine hizmetler eden bir insan olarak namı ilim tarihinde yaşayan bir varlıktır.

Pirî Reis'in biyografyası bu bilgilerle tamam olmaktadır. Burada kendi hayatı için öğrenebildiklerimiz, onun kitabından alınan kısımlardadır. "Bahriye" kitabına göre Pirî'nin Akdeniz'deki hayatını 1526 yılına kadar, hatta bazan günü gününe takip etmek mümkündür. Ondan sonraki devreleri de yazmış olması çok muhtemel ise de, eserlerinin ele geçmemiş olmasından, bu teferruatı bilememekteyiz.

Pirî denizcilik ilminde zamanın en ileri gitmiş âlimlerindendir. O, ana dilinden gayrı rumca, italyanca, ispanyolca hatta portekizce bildiği anlaşılıyor. Çünkü dünya haritasını vücude getirebilmek için, bu dillerdeki eserlerden bizzat istifade ettiğini kaydetmiştir. O, denizlerin filen hâkimi, ilmen ise denizcilik hakkında derin vukufu olan bir şahsiyettir. Pirî XVI. asrın tarihine gömüldü. Fakat biz onu bugün eserleriyle diriltiyoruz.

* * *

Levent Şahverdi Arşivi

"Rabriye — Kitabenin tashihli ilk sahifesi (1002 = baskısından)

Levent Sahverdi Arşivi

Pirî Reis'in Coğrafya ilmine dair eserler

Pirî, Kemal Reis'in sadece bir yardımcısı olsaydı sonradan aldığı resmî vazifeler ve lâkaplarla dahi bugün bizim için, medeniyet tarihi bakımından bir mevzu teşkil edemezdi. Çünkü onu da XVI. asırda büyük denizler hâkimiyetini elinde tutan Osmanlı İmparatorluğunun, büyük amiralleri arasında sayar ve büyük bir Türk denizci kahraman olarak tanırdık.

Çünkü o asırda, yukarda da işaret edildiği gibi, Karadeniz ve Marmara birer Türk denizi olmakla kalmıyor, aynı zamanda Akdeniz'in doğu ve güney sahilleriyle bütün adalar ve Adriyatik'in doğu kıyıları Türklerin siyasî hâkimieyti altında bulunuyordu. Türk bayrağı Kızıldeniz ve Umman denizlerinde dalgalanırken, Türk donanması onu Hint adaları sahillerine kadar götürüyordu.

Bu denizlerde hâkim olabilmek için elbette Osmanlı İmparatorluğu şöhretli denizcilere malikti. Fakat Pirî Reis'in hayat ve eserleri bu asrın büyük denizcilerinden farklıdır. O sadece zamanının Türk devletine kuvvet ve zafer getiren bir insan olarak kalmamış, aynı zamanda bize kadar ulaştırdığı denizcilik ilmi hakkında yazılı eserler bırakmıştır. Şimdi onları birer birer gözden geçirelim :

"Bahriye" kitabı (Ege ve Akdeniz Klavuzu)

Genç ve bilgili Pirî Reis, Kemal Reis'in gemilerinde hemen bütün Akdeniz kıyılarını dolaşmış ve muhtelif vesilelerle Ege, Adriyatik, İtalya, Fransa İspanya ve Tunus limanlarında incelemeler yapma fırsatını bulmuş olduğunu yukarıda örnekleriyle tesbit ettik. Pirî bu mıntakaların tarihî, coğrafî ve bahrî şartları hakkında bilgiler toplıyarak kendi müşahedelerini not etmiş ve sonra bunlara dayanarak "Bahriye" kitabını vücude getirmiştir. Hayatı hakkında bilgi verirken, bu kitaptan aldığımız bazı parçalar, daha evvelki sahifelerimizde görüldü. Ancak, burada, bu kitabın bütünü hakkında bir hülâsa yapılacaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Pirî Reis kitabında aynen şöyle diyor :

Unutulur yazmamakla bir nişan — Pes gerektir yazıla daim işan
Anın için gördüğüm yazardım — Yazar idim bahri kim gezerdim.
Yani tekrar varmak olursa ana — Bile idim taş sığlar ne yana"[17]

(Bahriye S. 17)

Böylece, "Bahriye" kitabında Pirî, o zamanlar Ege ve Akdeniz kıyılarında bulunan şehir ve memleketleri tarif ederek resim ve haritalarını (portulan) yapmış, aynı zamanda da denizciliğe ve gemiciliğe dair de önemli bilgiler vermiştir. Eğer onunla beraber bu XVI. asır şehirlerini gezmek istersek "Bahriye" kitabını sayfa sayfa okuyarak güzel bir seyahat yapabiliriz.

Bu kitap bir deniz klavuzudur. Pirî Reis daha önceki bilgileri toplamakla beraber, asıl kendisi en mühim sahil hatlarını takip ederek mevkilerin büyük mikyaslı haritalarını çizmiş gemiciler için lüzumlu olan bütün bilgieri notlarla izah etmiştir. Böylece hem bir deniz kılavuzu, hem de o asrın en mütekâmil haritacılık tekniği olan "portulan"ı vücuda getirmiştir.

Bu kitapta, o asrın en mühim bir icadını görmek mümkündür. Çünkü haritalar üzerine sığdırılması mümkün olmıyan bilgileri, denizcilere faydalı bir hale getirmek için hem büyük mikyaslı haritalar vücuda getirerek kitabına koymuş, hem de bunları metindeki yazılarla tamamlamıştır.

Bu kitabın çeşitli nüshaları vardır. Avrupa ve İstanbul kütüphanelerinde bulunanlardan 29 tanesinin kaydı bilinmektedir. Bunlardan bir kısmı 1521 (H. 927) diğer bir kısmı ise 1525 (H. 932) tarihlidir.

1935 yılında, bir mukaddime ve endeksle beraber tıpkı basımı, Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan kitap, İstanbul Ayasofya kütüphanesinde 2612 sayıda kayıtlı bulunan nüshadır. 858 büyük sahifeyi ihtiva eden bu kitapta 223 harita vardır. Pirî, burada 7 sahifelik bir ön sözden sonra 78 sahife man-

Levent Şahverdi Arşivi

zum bir kısım koymuştur; 23 fasla ayrılan bu manzum yazılar 1107 beyit tutmaktadır. Pirî bu beyitlerde, dünya denizleri hakkında bildiklerini, kendi müşahedelerini ve işittiklerini ezberlenmesi kolay bir üslûp ile yazmıştır.

Kitabın asıl konusu, bu 85 sahifelik önsöz ve nazım halindeki umumî bilgilerden sonra, Ege, ve Akdeniz kıyıları ile adalardır.

Pirî Reis'in, kitabındaki nesir ve nazım kısmındaki mukaddimesinin muhteviyatını şu, suretle hülâsa edebiliriz :

I ve II. (1-19) fasıllarda bu kitabı vücude getirmekteki maksadını ve Kemal Reisle beraber geçen denizlerdeki faaliyetlerini anlatıyor.

III, IV, V. (s. 19-23) fasıllarda fırtınaya, rüzgârlara ve pusulaya dair bilgi vermektedir.

VI-VII (s. 23-28) fasıllarda haritalara ve haritalardaki remizlere aittir.

VIII (s. 29-30) fasılda dünyayı kaplıyan denizlerin dörtte birinde kıtalar bulunduğunu ve buralarda yedi denizi isimleriyle kaydediyor.

IX. (s. 30-33) fasılı, Portekizlerin coğrafî keşiflerine hasretmektedir.

X. (s. 33-37) Habeş memleketinin Ümit Burnuna kadar uzatarak Hollandalılar ve Portekizlerin Kızıl denizde Cidde'ye kadar geldiklerini ve Türklerin bunları oralardan uzaklaştırmalarını temeni eder.

XI. (s. 37-43) Pirî Reis burada "Heyet Topu" dediği mücessem kürrede, Kutupları, medarları istiva hattını ve Portekizlilerin bunlar hakkındaki bilgilerini yazıyor.

XII. (s. 43-52) Portekizlilerin kendi memleketlerinden Hindistan'a, müsait mevsime göre nasıl sefer yaptıklarını, gayet faydalı bir şekilde anlatır.

XIII. XIV. (s. 52-56) Umumiyetle denizler hakkında bilgi vererek, rivayetlere dayanan gemici hikâyeleri anlatır. Aynı

Levent Şahverdi Arşivi

zamanda Çin denizinden bahsederek orasını doğunun nihayeti addederek Çin'in ahalisi, âdetleri ve çinicilik sanatı hakkında da malûmat verir.

XIV, XV. (s. 56-61) Hint denizi ve oralardaki mevsim rüzgârlarının izahını tamamen şimdi bilinenlere uygun bir tarzda beyan eder. Aynı zamanda Akdeniz ve Ege denizininde rüzgâr durumunu açıklar. Hint denizlerinde kullanılan ve "kıyas" denilen âleti tarif ederek Kutup yıldızı hakkında bilgi verir.

XVI. (s. 61-66) Basra körfezini işittiklerinden öğrendiğine göre yazıyor. Çünkü o tarihlerde Pirî henüz Basra körfezine gitmemiştir. Buralardaki inci, çıkarılmasını ve hangi adalarda bu işlerin nasıl yapıldığını bildirir.

XVII, XVIII, XIX, XX. (s. 67-77) Hint Okyanusuna "Bahri Zence" adı vererek, sahil ve adalarından bahseder.

XXI. XXII, XXXIII, (s. 77-85) Atlas Okyanusunu, Bahri Mağrib ve Bahri Âzam diyerek iki kısımda mütalea ediyor.

Bahri Mağrib'i Septe boğazından batıya doğru dört bin mil eninde ulu bir deniz olarak kaydeden Pirî, bu denizin öbür ucunda Antilya kıtasının bulunduğunu bildirir. O, aynen beyitlerinde şöyle yazıyor :

Kangi tarihte bulundu işbu yer — Şerh edeyim ehli tarih gör nedir
Tarihi hicret buydu ol zaman — Ta sekiz yüz dahi yetmişti ol an
İşbu tarihte bulundu ol zemin — İsmine Antilya dediler hemin
İmdi dinle bazı ahvalin anın — Hak teâlânındır işinen var senin
Dağlarında ol yerin altın olur — Dört kolaç bahrında dürler bulunur

(Bahriye S. 78)

Böylece Pirî, 1465 (870 H.) tarihinde Antil denilen kıtanın gemiciler tarafından bulunduğunu kaydediyor. Hatta bunların ahalisi hakkında da tafsilât vererek, onları yassı yüzlü ve gözlerinin arası bir karış, iri ve hatta korkunç mahlûklar olarak tasvir etmektedir. Bunları rivayet olarak nakleder. Hatta Ak-

Levent Şahverdi Arşivi

deniz'de bir savaş esnasında düşman gemisinde bu yerlilere ait bir papağan tüylü külâh ile, demiri dahi kesen siyah sert taştan bir baltayı elde ettiğini yazar. (Bahriye S. 79) Pirî bu suretle Amerika haritasının kenar kısımlarında verdiği tafsilâtı kitabına da koymuştur.

Bu "Antilye kenarı bulunmasına" dair fasılda (s. 82-83) Amerika'nın keşfi hakkında o zaman bilinenleri okuyabiliyoruz. İskender zamanına ait bir kitabın, Avrupa'da tercüme edildiğini ve Kristof Kolomb'un bu kitabı okuduktan sonra İspanya hükûmetinden aldığı gemilerle giderek Antil adalarını keşfettiğini beyitlerin de şöyle yazıyor:

Ol kitabile amel ider iyad — *Varup Antilyeyi ider aşıkâr*
Dahi sonra durmaz açar ol ili — *Şimdi meşhur eylemiştir ol yolu*
Hartısı ta kim anın geldi bize — *İşbu derhal kim dedim cümle size.*

(*Bahriye S. 82*)

İşte bu ifadesiyle Kristof Kolomb'un kullandığı haritanın, Pirî'nin eline geçtiği anlaşılmaktadır.

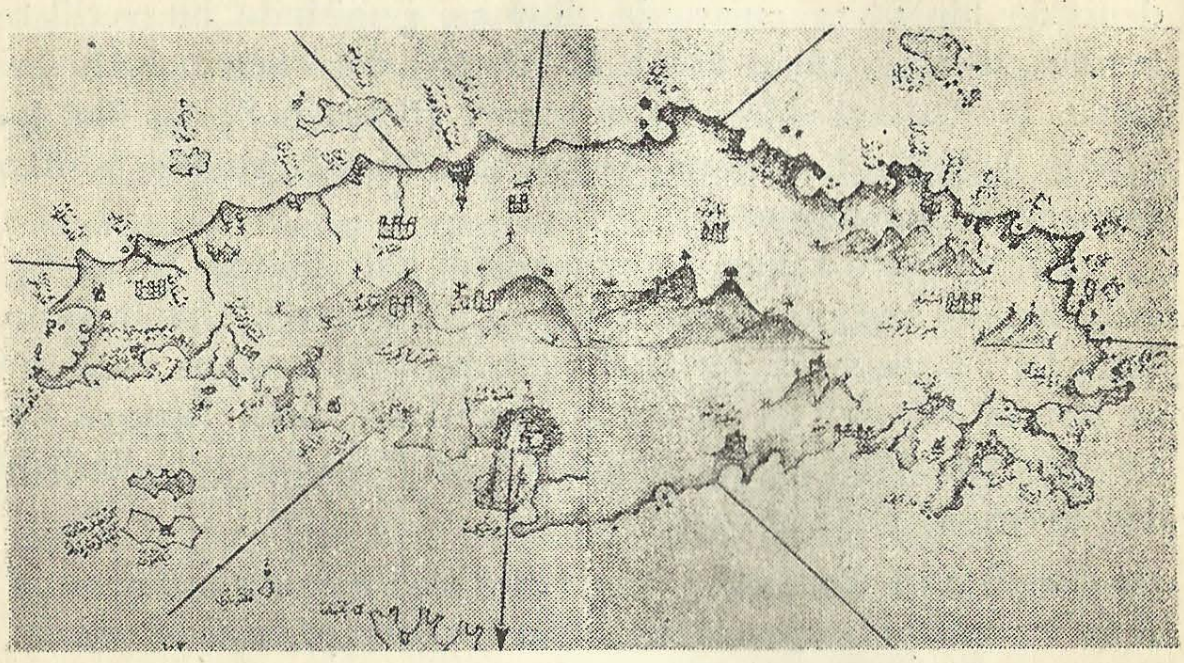
Bir de ayrıca Bahri Kulzum'dan (Hazer denizi) bahseden Pirî, bu denizin bir kapalı deniz olduğunu kaydediyor. Yalnız kitabında Kızıl deniz ile Karadeniz'den malûmat yoktur.

İşte böylece, O, bu 84 sahifelik kısımda, kendi zamanında bilinen bütün deniz bilgilerini toplamak imkânını bulmuştur.

Kitabın asıl metni (s. 85-848) haritalarıyle beraber 743 sahifedir ve 209 fasıla ayrılmıştır. Artık bu kısım gemiciler tarafından kolaylıkla kullanılabilsin diye nesir halinde yazılmıştır.

Bu kısım Çanakkale boğazından başlıyarak Ege denizi sahil ve adaları, Adriyatik denizi sahilleri ve İtalya'nın batı, Fransa'nın güney ve İspanya'nın doğu sahilleri ve yine burada bulunan adalar hakkında coğrafî ve tarihî bilgiler vererek Septe boğazından Afrika sahillerini Mısır'a kadar takip eder. Oradan Filistin ve Suriye sahillerini, Kıbrıs ve Anadolu kıyılarını takip ederek Marmaris'te bütün Akdeniz havzasını bitirir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bahriye kitabında Girit adasının haritası.

Bu kısmın sonunda Girit ve diğer daha önce yazmadığı adaları gözden geçirir ve tekrar boğaz önüne gelerek Saroz körfeziyle eserine son verir.

Bütün bu fasılların yazılışında müellif, evvelâ tarihî ve coğrafî malûmat verdikten sonra, denizcilik ilmine lüzumlu olan meslekî bilgiler üzerinde durur. Her fasıl içinde teferruatlı partulanlar, bazan renkli olarak, çizilmiştir. Bu suretle bugün dahi deniz kılavuzlarında kullanılan usule, daha o zamanlar Pirî tarafından riayet edilmiş olduğu görülüyor.

Umumiyetle Venedik körfezi adı altında Adriyatik sahillerinin doğu taraflarını yazan ve haritalarını çizen denizci müellif, Venedik şehri hakkında söylediklerinden bir parçayı örnek olarak aynen okuyalım :

"Bu fasıl nefs-i Venedik şehrin beyan eder: Mezkûr Venedik şehrinin cemi etrafı on iki mildir. Ve ol on iki mil yerlere binası urulduğu yer berden ve bahirden cem olmuş bir deniz kulağıdır. Ol denizin bazı yerleri sığ ve bazı yerleri derindir. Ol sığ olan yerlerin üzerine kazıklar kakup, ol kazıkların üze-

Levent Şahverdi Arşivi

rine mezkûr şehri bina eylemişlerdir ve bina olduğunda bais işbu olmuştur kim sabıka mezkûr şehir bina olmazdan evvel ol hali yer iken etraftan bir balıkçı kâfirler, mezkûr şehir olduğu yere gelüp dalyanlar kurup balık şikârını ederlermiş. Bunlar balıktan faydalar görecek her yerlerden balıkçılar mezkûr yere derilp balık şikârını üstüne olduklarında mezkûr sığ yerlerin üzerine kazıklar kakup, ol kazıkların üzerine haneler bina eylemişler. Velhasıl bu üslup üzerine müddeti medit ile kararı mezkûr kâfirler çoğalup bir şehir olur. Bunlarun rey ehilleri böyle tedbir ederkim: Çünkü bu bir şehir oldu, imdi buna bir iş gerektirkim ta kıyameteden anı sebebile işbu şehir şeref buladı" diye kaydettikten sonra (Bahriye S. 422-23) İskenderiyeden kemiklerini getirdikleri, Sen Marko adına kilise ve kale yaptıklarını ve ahalisinin ticaretle geçindiğini yazarak bu şehre gemilerin Yiranşa kalesinden mutlaka kılavuz alması luzumlu olduğunu ve başka suretle kıyılar sığlak olduğu için, zarar ve ziyanın, giden gemicilere ait olacağını yazıyor.

Bu "Bahriye" kitabında verilen bilgilerde aynı yerler için bugünkülerle kıyas edilirse, bir çok noktalarda tam bir mutabakat olduğu anlaşılmaktadır. Bu itibarla, bu deniz kılavuzuna denizcilik ilminin tarihî inkişafında çok önem verilmesi icabetmektedir.

Bu eser üzerinde yapılan derin tetkik ve mukayeselerde şu hükme varılmıştır : Yapılan araştırmalar neticesinde eserde hakikate istinat etmeyen bir ifade bulnmamıştır.

Meselâ Girit adasının durumu bugünkü bilgilerle Pirî'nin verdiği kısımlar birer birer mukayese edildiğinde bu cihet daha bariz olarak meydana çıkmaktadır. Ancak bu değerli eserin XVI. asırda basılıp, dünya denizcilik muhitine yayılmamış olmasından ilim âlemi tam mânasiyle istifade etmek imkânını bulamamıştır. Fakat her ne olursa olsun yazılan değerli eserler, asırlar geçse de değerini muhafaza ederler.

Levent Şahverdi Arşivi

Pirî Reis'nin birinci dünya haritasından Amerika (1513)

Şimdi biz Pirî Reis'nin Birinci dünya haritasından bir parça olan Amerika haritası üzerinde dikkatimizi toplıyalım. O, umumiyetle harita yapma hakkındaki fikirlerini şöyle kaydeder:

İmdi bil hartı vilâyet işidir — *Dime gör bu, değme kişi işidir.*
Zira hartıda sahihtir zikrolan — *Kılca farketmez bile siz kim işan*

Beyitleriyle harita yapmanın büyük bir vukuf ve ihtisas işi olduğuna işaret ettikten sonra :

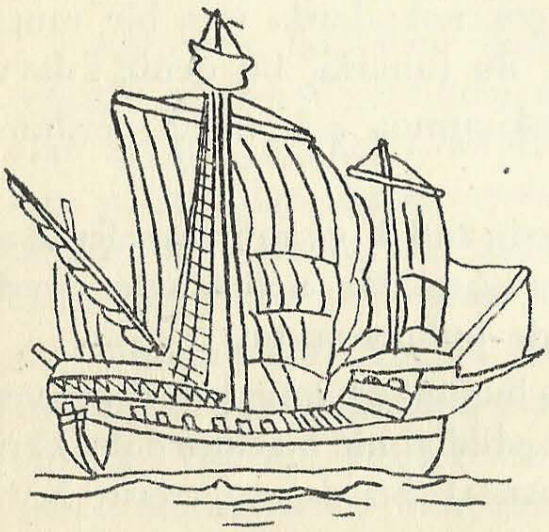
Kılca noksan andager oldu ise — *Hiç amel olmaz o hartı bil tamam*

(Bahriye S. 24)

diyerek te haritada yapılan en ufak bir yanlışlığın, haritayı istifade edilemiyecek bir hale getireceğini anlatıyor, bir kaç satır sonra da:

Kılca yanılsa bunu ehli fünun — *Şöyle bil yanlış olur cümle burun*
Gelmez ol pergâle hem dahi mile — *Yanlış olur kim alur anı ele*

(Bahriye S. 25).

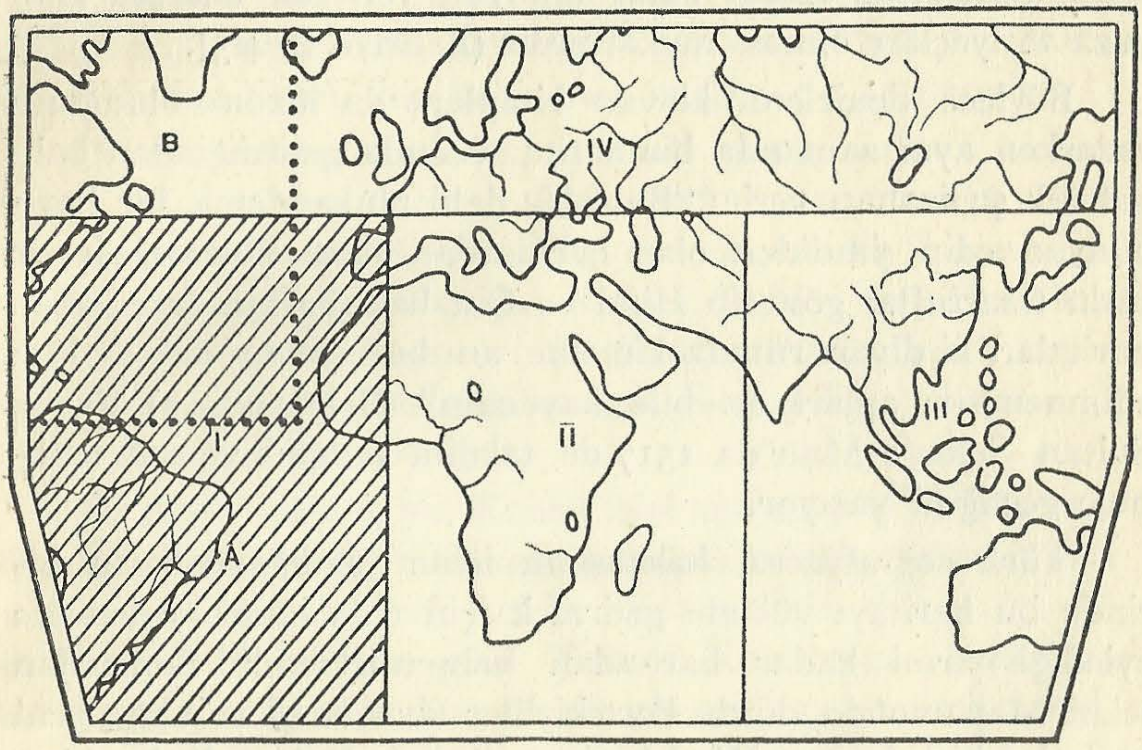
Haritada Afrikanın Güney kısmında renkli olarak yapılan gemilerden biri. (Haritadaki aynı büyüklüktedir).

diye yazmakla O, bu hakikati teyit ediyor. Türk denizcisinin, haritaların doğru olması hakkında ileri sürdüğü fikirlere ne kadar sadık kaldığını anlamak için, onun eserini gözden geçirmek kâfidir.

XVI. asrın başında Osmanlı İmparatorluğunun dünyanın tanınmış hemen her denizi ile gittikçe münasebetlerinin arttığını gören Pirî Reis, bu denizde gezecek ve vazife alacak meslekdaşlarının amelî ihtiyaçlrını karşılamak üzere bir dünya haritasına da ihtiyaç bulunduğunu gördü. Mesleğine

Levent Şahverdi Arşivi

bağlı bir denizci sıfatiyle o sıralrda elde edilebilecek menbaların hemen hepsine baş vurarak, şimdi yalnız bir parçası elimizde bulunan dünya haritasını vücude getirdi.

Piri Reis'in, birinci dünya haritasının kaybolan kısımlarile muhtemel büyüklüğü ve çizgi ile gösterilen kısım ise elde bulunan parçasıdır. Kuzeydeki noktalı saha ise, ikinci dünya haritasından Kuzey Amerikaya aittir.

Elimizdeki haritada Pirî Reis'in el yazısiyle yazılmış bir haşiyeden, bu haritanın (Hicrî 919 yılının muharreminde) Mart Nisan 1513'de Gelibolu'da bizzat Pirî tarafından yapıldığını, anlıyoruz.

Bahriyesinin nesir olan mukaddemesinde şu izahatı verir:

"Kenarların ve ezirelerin mamurları ve harapları ve limanlar ve suları ve deryada olan taşları ve sığları mezkûr limanların kangı canibinde idi ki ve ne rüzgâra muvafık ve kankısına muhalif idi ki, vusatı darlığı ve ne miktar sefinelere mütehammil idi ki ve dahi bunlara benzer nice türlü alâmetler hartı içinde kaydolunmağa kabiliyet ihtimal muhaldir. Eğer Hartı bir nice deriye yazılmak caiz değilmi denilirse meğer

Levent Şahverdi Arşivi

ol deri şol mikdar büyüye kim anı gemilerde hizmetlenmeğe kabil olmıya, ol sebepten üstadlar anı bir deriye yazarlar kim anınla deryanın vasî olan kenarlarında ve azîm cezirelerinde amel idebilurler. Lâkin vusat olmıyan yerlerde bila şek kılavuza ihtiyaçları olmak mukarrerdir (Bahriye S. 4-5).

Böylece denizlerde klavuz kitaplara da lüzum olduğunu yazarken aynı zamanda bir harita vücuda getirdiğinden bahsederek şu izahatı verir: "Bu fakir dahi mukaddema bir hartı bünyad edip şimdiden olan hartılardan ezaf muzaaf ziyade türlü tasarruflar gösterip Hind ve Çin bahirlerinin taze çıkan haritaları ki diyarı rumda kimesne anı bu zamana dek malûm edinmemiştir anları da bile kaydedip" (Bahriye S. 5) Yavuz Sultan Selim'e Mısır'da 1517 de takdim ettiğini ve çok makbule geçtiğini yazıyor.

Türk coğrafyacısı, haritasının içine yazdığı notların birinde bu haritayı vücude getirmek için elde ettiği ve istifade eylediği yirmi kadar haritadan bahsetmektedir. Bunlardan sekizi Mapamondo, dördü Portekizliler tarafından yapılmış yeni haritalar biri Arapça Hind haritası, biri de Kristof Kolomb'un batı haritasıdır. Bu nottan öğrendiğimiz en mühim nokta, Türk denizcisinin bu haritayı yaparken elinde Kristof Kolomb'un bir haritasının bulunduğudur. Pirî Reis, "Bahriye" kitabında Kristof Kolomb'un Antiliye'yi keşfinden bahsederken :

" *Hartısı ta kim anın geldi bize* „

demesile de Kolomb'un haritasının kendi elinde bulunduğunu bildirmiştir. Pirî Reis'in elinde Kristof Kolomb'un haritasının bulunuşunu yukarda verdiğimiz izahtan gayri şu suretle de düşünülebilir :

Pirî Reis'in amcası Kemal Reis ile birlikte Akdeniz'de İspanya sahillerinde bulunduğu zaman (1487-1494) eline geçmiş olması lâzım gelir. Pirî Reis, "Bahriye"sinde İspanya sahillerinden bahsederken "Bir tarihte merhum Kemal Reis ile zikrolan yerde (Velence) yedi pare barçayı bir gezden

Levent Şahverdi Arşivi

feteyledik ve badehu mezkûr yerden Kolomban adacığı yetmiş mildir". (Bahriye, S. 596) diyerek bir savaşta İspanyollardan yedi gemi aldıklarını yazıyor. Bahriyenin manzum kısmında Antilye'den ve Antil yerlilerinin kıyafetleri hakkında işitirtiklerini bildirirken, onlardan papağan tüylü bir külah ile siyah sert taştan bir balta elde ettiğini de kaydetmiştir.

Diğer taraftan, elimizdeki haritada yazılı notların birinde Kristof Kolomb'un dört seyahatinden* üçüne iştirak etmiş olan ve sonra Kemal Reis'in eline esir düşen bir İspanyolun, Kolomb'un keşifleri hakkında Kemal Reis'e verdiği dikkate şayan izahatı da okuyoruz. Bu İspanyol'un, Antil yerlilerine ait eşyanın ele geçirildiği savaşta, Kemal Reise esir düşmüş olması mümkündür.

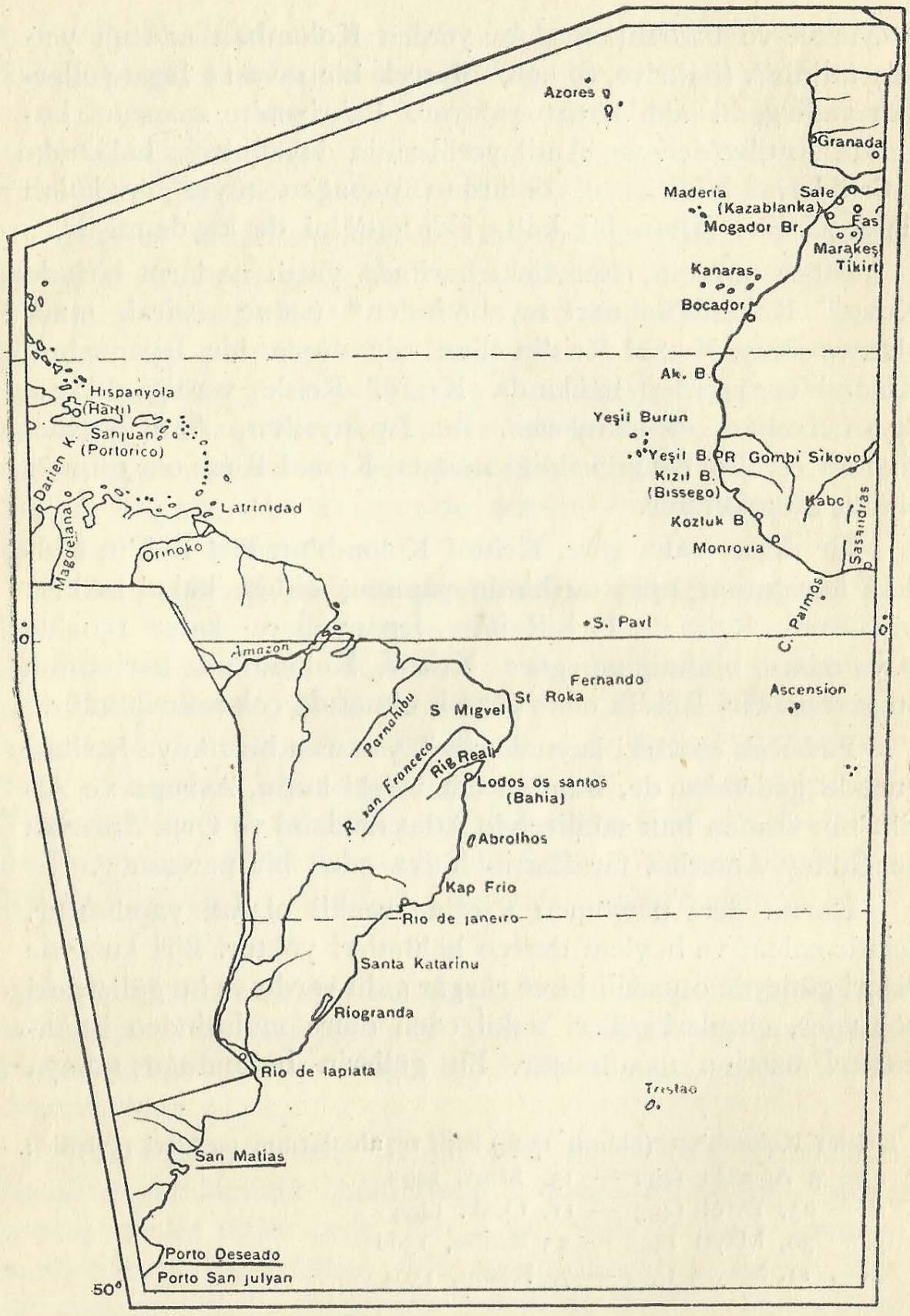
Bir diğer izaha göre, Kristof Kolomb'un Pirî Reis'in elindeki haritasının 1489 tarihinde yapılmış oldığı bakul edilirse ve Kemal Reis ile Pirî Reis'in İspanyollara karşı 1501'de savaştıkları bilindiğine göre Kristof Kolomb'un haritasının bu savaşta Pirî Reis'in eline geçmiş olmasıda çok mümkündür.

Pirî Reis elindeki kaynaklara dayanarak bir dünya haritası vucuda getirmişse de, bundan elimizdeki kısmı, Avrupa ve Afrika'nın kısmen batı sahilleriyle Atlas denizini ve Orta Amerika ile Güney Amerika taraflarını ihtiva eden bir parçasıdır.

Harita deri parşömen üzerine renkli olarak yapılmıştır. İçinde enlem ve boylem derece bölümleri yoktur. Biri kuzeyde diğeri güneyde otuzikili birer rüzgâr gülü vardır ve bu güllerdeki bölümler, çizgileri gülleri teşkil eden daire muhitinden istikametleri üzerine uzatılmıştır. Bu güllerin bulunduğu sahaya

* Kristof Kolomb'un (ölümü 1506) keşif seyahatlarının tarihleri şöyledir :
1 — 3 Ağustos 1492 — 15, Mart, 1493
2 — 25, Eylûl 1493 — 11, Ocak. 1496
3 — 30, Mayıs 1499 — 25 Kasım, 1500
4 — 11, Mayıs, 1502 — 7, Kasım, 1504

Levent Şahverdi Arşivi

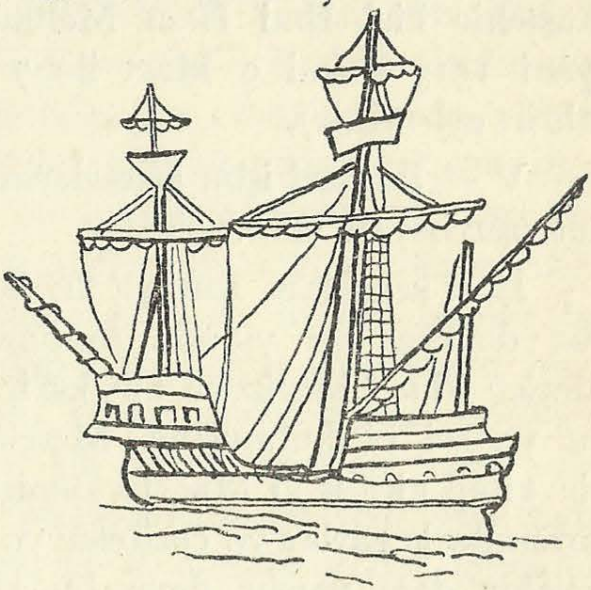

Pirî Reis'in haritasının ihtiva ettiği kısım. Yer isimleri haritada okunduğu gibi yazılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

yakın yerlerde mil taksimatını gösteren birer uzun ölçü aleti çizilmiştir. Haritanın büyüklüğü 90/65 santimetredir,

Portulan, bir çok renkli resimlerle süslüdür. Portekiz Merakeş ve Gine merkezlerinde birer hükümdar resmi konulmuştur. Bundan başka Afrika kısmında bir fil ile, devekuşu, güney Amerika'da Lama ve Puma resimleri yapılmıştır. Denizde ve sahillerde bir çok gemi resimleri bulunuyor *.

Haritanın gerek kara gerek deniz kısımlarında, bazen resimlerle ilgili, bazen de müstakil olarak metinler yazılmıştır.

Haritanın kuzey-batı kenarından başlanarak güneye doğru inilmek, sonra çepeçevre ve merkeze doğru helezonî dolaşılmak üzere bu yazıları numara sırasiyle takip etmek mümkündür.

Ancak, Pirî Reis'in bu haritasındaki haşiyelerinden bazıları pek kolay okunamamaktadır. Bu yazıların mütehassıslar tarafından okunma şekli aynen şöyledir :

* * *

I — Vakami denilen kızıl boya olur ki karşunda görünmez gayet uzaktır... dağların da madenlik bigayet bakkamı çok bir yerde koyun olur ki yünü ibrişimdir ilmüği açarmış.

II — Bu diyarlar imaretliktir. Cümle halkı üryan yürürler.

III — Bu diyara Antilya vilâyeti derler. Gün batısı canibidir. Dört cins tuti olur imiş, ak, kızıl, yeşil, kara. Halkı tuti etini yerler ve taçları cümle tuti yünündendir. Bunda bir taş olur, siyah mehenk taşına benzer, halkı nacak yerine anı kul-

* Bu gemilerden dört tanesini, haritadaki orijinal büyüklüğünde bu kitabımda paragraf haşlarına koydum. Bu suretle, küçültülmüş olarak kitap içinde bulunan renkli haritadaki mikyaslarıyle karşılaştırılabilir.

Levent Şahverdi Arşivi

lanırlar imiş. Gayet te berk taş olduğunu..... biz ol taşı gördük.

IV — Harre elfakir Pirî bin hacı Mehmed elmüştehir birader zadei Kemal Reis fi şehri Gelibolu. afiullah anhüma şehri muharremülharam sene tis'a aşer ve tis'ama.

(İşbu, haritayı Kemal Reis'in biraderzadesi unvaniyle müştehir Pirî İbni Hacı Mehmet 919 senesi muharreminde (yani 1513 senesi 9 Mart ile 7 Nisan arasında) Gelibolu'da tahrir eylemiştir).

V — Bu fasıl işbu kenarların ve dahi cezair'in nice bulunduğunu beyan eder.

İşbu kenarlara Antilya kıyıları derler. Arap tarihinin sekiz yüz doksan altı yılında bulunmuştur. Amma şöyle rivayet ederler kim Cinevizden bir kâfir adına Kolonbo derler imiş, bu yerleri ol bulmuştur. Meselâ mezbur Kolonbonun eline bir kitap girmiş ki Mağrip Denizinin nihayeti yan garp (batı) tarafında kenarlar ve cezireler ve türlü türlü madenler ve dahi cevahir dağı vardır deyu bu kitapta bulur. Mezbur kitabi tamam mütalea ederek Cineviz ulularına bu kaziyeleri bir bir şerh edip eydür: gelin, bana iki pare gemi verin, varayım, ol yerleri bulayım, der. Bunlar eydürler: ey epter, Mağrip deryasının nihayeti payanı ve haddi (mi) bulunur? Buharı zulmetle doludur, derler. Mezbur Kolonbo görür ki Cinevizlerden çare yok, sürer, İspanya beyine varır, hikâyeti bir bir arzeder. Anlar dahi Cinevizli gibi cevap verirler. Velhasıl bunlara Kolonbo haylı ibram eder. Ahir İspanya beyi iki gemi verip bunun muhkem yarağın görüp eydür: ey Kolonbo, eğer senin dediğin gibi olursa, seni ol diyara kapudan ideyin, deyip mezbur Kolonboyu Bahri Mağribe gönderdi. Merhum Gazi Kemalin İspanyalı bir kulu vardı, mezbur kul Kolonbo ile üç defa ol diyara vardım, deyu merhum Kemal Reis'e hikâyet edip eydür: evvel Septe Boğazına vardık, dahi oradan gün batısı lodosun ikisinin ortasına... rast dört bin mil yürüdükten

Levent Şahverdi Arşivi

sonra karşımızda bir ada gördük; amma gittikçe deryanın mevci köpüklenmez olmuş, yani deniz sakin olup düzelmiş; ve Şimal yıldızı dahi —bahrîler puslalarında gene yıldız derler— ol yıldız gide gide dolunmuş görünmez olmuş; ve dahi eydür ki: bu tertipçe yıldızlar ol diyarda görünmez, gayrı tertipçe görünür, der. Andan evvel karşıda gördükleri adaya demir korlar, ol adanın halkı gelir, bunlara ok vurur, komazlar ki dişarı çıkıp haber soralar. Erkeği ve dişisi el okun atarlarmış. Ol okun demreni balık süğüğünden; ve cümlesi üryan yürürlermiş ve hem gayet... Görürler kim ol adaya çıkarmazlar, adanın öte yüzüne geçmişler, bir sandal görürler; bunları görücek sandal kaçıp karaya dökülürler. Bunlar sandalı almağa varırlar, görürler ki içinde adam eti var. Meğer bunlar bu tayfa imiş ki adadan adaya çıkıp adam şikâr edip yerler imiş. Mezbur Kolonbo bir ada dahi görüp ana varırlar, görürler kim ol adada ulu yılanlar var. Ol yere çıkmadan hazer edip bir gayrı adaya dahi varırlar. Demir korları, on yedi gün onda yatarlar. Bu adanın halkı görürler ki kendilere bu gemiden ziyan yok, varırlar, balık avlayıp filikasiyle bunlara getirirler. Bunlar da hoş görüp anlara sırça boncuk verirler. Meğer kim sırça boncuk ol diyarda muteber idiyin kitapta bulmuş imiş. Anlar boncuğu görüp dahi ziyade balık getirirler. Bunlar daim anlara sırça boncuk verirler. Bir gün bir avretin kolunda altın görürler, altın alıp boncuk verirler. Bunlar eydür; varın, dahi altın getirin, size dahi ziyade boncuk verelim, derler. Anlar varıp dahi vafir altın getirirler. Meğer bunların dağlarında altın madeni varmış. Bir gün dahi birinin elinde inci görürler. İnciyi alıp boncuk verirler. Bunlar görürler ki boncuk verirler dahi vafir inci getirirler. İnci bu adanın kenarında bir iki kulaç yerde bulunurmuş ve dahi ol diyardan vafir bakkam ağacını yükledip mezbur halktan ikisini alıp ol yıl içinde İspanya beyine getirirler. Ama mezbur Kolonbo ol kişilerin dilin bilmeyip işaretle alış veriş ederlermiş. Ve bu seferden sonra İspanya beyi papaz ve arpa gönderip ekin biçim öğredip kendi

Levent Şahverdi Arşivi

tarikine koymuş; bunların bir veçle mezhepleri yoğmuş, hayvan gibi üryan yürüyüp anda yatarlarmış. Şimdi ol diyarlar tamam açılıp meşhur olmuştur. Bu isimler ki mezbur cezairde ve kenarlarda kim vardır, Kolonbo komuştur ki anınla malûm oluna. Ve hem Kolonbo ulu müneccim imiş. Mezbur haritide olan bu kenarlar ve cezireler kim vardır, Kolonbonun hartisinden yazılmıştır.

VI — Bu fasıl işbu hartinin ne tarikle telif olduğunu beyan eder.

İşbu harti misalinde harti asır içinde kimesnede yoktur. Bu fakirin elinde telif olup şimdi bünyat oldu. Hususan yirmi miktar hartiler ve Yappamondolardan —yani İskenderi Zülkarneyn zamanında telif olmuş hartidir ki rubu meskûn anın içinde malûmdur; Arap tayfası ol hartiya Caferiye derler anın gibi sekiz Caferiyeden ve bir Arabî Hint hartisinden ve dört Portukalın şimdi telif olmuş hartilerinden kim Sint ve Hint ve Çin diyarları hendese tariki üzerine ol hartilerin içinde mesturdur, ve bir dahi Kolonbonun garp tarafında yazdığı hartiden bir kıyas üzerine istihraç edip bu şekil hâsıl oldu; şöyle ki bu diyarın hartisi bahriler içinde nice sahih ve muteber ise, mezbur harti de dahi yedi derya ile sahih ve muteberdir.

VII — Portukal kâfiri rivayet eder kim bu yerde gece ve gündüz kısalıcak iki saat olur, uzayıcak yirmi iki saat olur. Amma gündüzü gayet ıssı olup ve gecede gayet çiy düşer derler.

VIII — Portukal gemisi Hint vilâyetine giderken muhalif rüzgâra duş gelir kenardan; bunu rüzgâr kenardan.....ken fırtınayile kıble canibine gittikten sonra karşılarında bir kenar görürler, anın üzerine yürürler... görmüşler ki hûp demir yerlerdir. Demir korlar, sandalla kenara çıkarlar, görürler kim adamlar yürür, herbirisi üryan, ve lâkin el okun atarlar, demrenleri balık süğüğünden. Bunlar anda sekiz gün yatarlar, o halkla satı pazar ederler işareyile. Bu diyarları ol barça görüp yazmıştır ki... çekip durur. Mezbur barça Hinde gitmeyip

Levent Şahverdi Arşivi

döner, Portukala varıp haber verir... Bu kenarları tafsilile yazarlar; anlar bulmuş (?) oldu.

IX — Ve bu diyarda ak kıllı ve bu şekilli canavar ve dahi altı boynuzlu kâvlar olurmuş; Portukal kâfiri hartilerinde yazmışlar...

X — Bu diyarda imaretlik yoktur, cümle haraptır ve ulu yılanlar olurmuş; ol sebepten Portukal kâfiri bu kenarlara çıkmazlar imiş; ve hem gayet ıssılar olur imiş.

XI — Ve bu dört pare gemi Portukal gemisidir. Hem şekli yazılmıştır. Mağrip diyarından Habeş burnuna geçerler kim Hinde giderler. Şuluk üzerine yürürler. Bu körfezi arkırı geçmeğe dört bin iki yüz mildir.

XII — ..... bu kenarda bir kale
..... olur zira
..... iklimde altın
..... halat iledüp
..... nde ölçerler imiş *.

XII — Ve bir Cineviz kükesi Flandırdan gelirken fırtına bulup önüne katar; zarurî giderken bu adaların üzerine çıka varır, ve bu adalar bundan menkuldür.

XIV — Rivayet ederler kim zamanı evvelde Sanvolrandan (Santo Brandan) derler bir papaz yedi deryayı gezmiş derler. Mezbur bu baluğun üzerine uğramış kuru yer sanıp baluk üzerine ot yakmışlar; baluğun sırtı kızıcak denize dalmış, bunlar sandala koyulmuşlar, gemiye kaçmışlar. Bu ahval portukal kâfirinden zikrolunmaz. Kadîm Pappa Mondalardan menkuldur.

XV — Bu hurda adalara Undizivercine deyu ad koymuşlardır, yani on bir bikr demek olur.

* Bu beş satırın, her birinin yarı yerlerinden eksik olması haritanın bu kısmından koparıldığına en açık bir delildir.

Levent Şahverdi Arşivi

XVI — Ve bu adaya Antilya adası derler. Canavar ve tuti ve bakkam gayet çoktur, veli imaret değildir.

XVII — Bu kenarları bu barça fırtına ile gelip düştükde ..... Adına Nikola di Cuvan derler. Hartisine yazmış ki bu ırmaklar kim görünür ekseri hep altın toprağıdır. Suyu kaçtıktan sonra kum içinden altın toprağını vafir devşirlermiş; hartisinde...

XVIII — Portukalın fırtına bulup bu diyara gelen barçası budur. Tafsili kenarda yazılmıştır.

XIX — Portukal kâfiri burdan gün batısı canibine geçmez. O canip hep İspanyanındır. Bunlar kavil etmiştir ki iki bin mil Septe Boğazının günbatısı tarafında sınır etmişlerdir. Portukal ol canibe geçmez, amma Hint canibi ve cenup canibi hep Portukalındır.

XX — Ve bu karaveleyi fırtına bulup geldi, bu adayadüştü; ismine Nikola Cuvan derler. Ve bu adada vafir birer boynuzlu kâv çoktur. Ol sebepten bu cezirenin İzle (de) vaka derler, yani sığır adası demek olur.

XXI — Bu karavelenin reisine Mesir Anton Cineviz derler, amma Portukalda büyümüştür. Bir gün mezbur karavelesile fırtına bulup gelmiş, bu cezirelere düşmüş; vafir zencebil bulup bu adaları ol yazdı.

XXII — Bu denize Bahri Mağrip derler, amma Efrenç tayfası Mar de İspanya derlerdi, yani İspanya denizi demek olur. Şimdidek bu isimlerle meşhurdu. Amma Kolonbo ki bu deryayı açmıştır ve bu cezairi ol malûmetmiştir, dahi Portukal kâfiri ki Hint diyarın açtılar, bu cümle birbirile ittifak ettiler kim işbu deryaya yeni isim vereler. Bu deryanın adını Ovosano (Oseano) kodular, yani Sağ yumurta demek olur. Bundan evvel fikirleri bu imiş ki bu deryanın haddü payanı olmaya, ötesi zulemat ola. Şimdi gördüler kim bunca kenar denizi kuşadup durur; bu derya bir göl gibi olduğu için Sağ yumurta deyu ad verdiler. Sah.

Levent Şahverdi Arşivi

XXIII — Bu yerde bir boynuzlu kâv olur ve hem bu şekilli canavarlar olur.

XXIV — Bu canavarın yedi karış boyu vardır, gözünün aralığı bir karıştır; ama selimi nefs imiş.

* * *

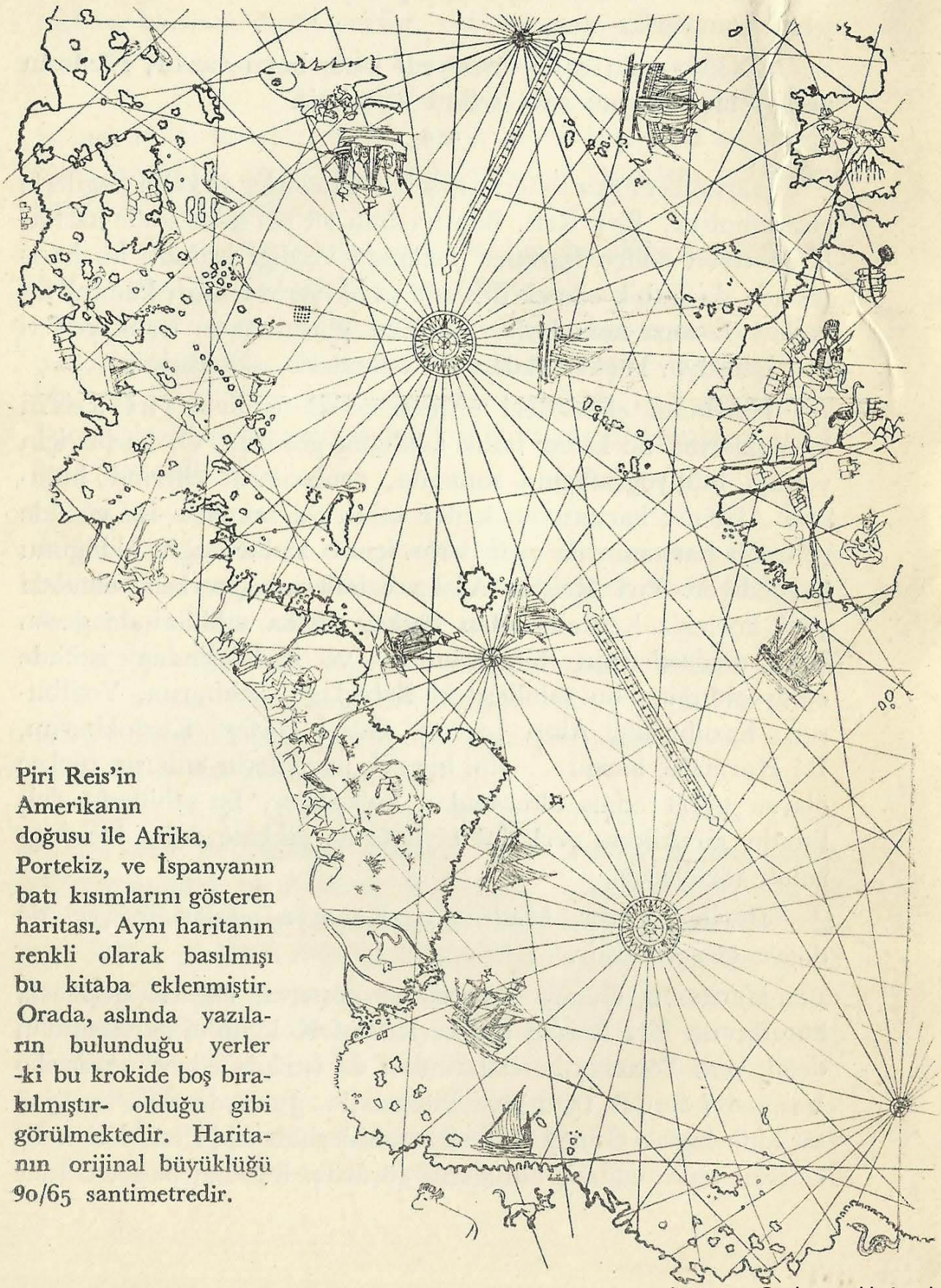
Haritada dağlar mücessem şekilde, nehirler de kalın çizgilerle gösterilmiştir. Pirî Reis, Bahriyesinin 28 nci sahifesinde haritalarda tesbit edilen işaretler hakkında verdiği izahatı, bu haritasında da tatbik ederek denizde taşlık yerleri siyah kumluk sığ yerleri kırmızı noktalarla, denizde görünmeyen taşlık yerleri haç işaretiyle küçük adaları da noktalarla göstermiştir.

Haritanın elimizdeki parçası tetkik edilirse Pirî Reis'in kaynaklarına ne kadar sadık kaldığını görürüz. O, harita için verdiği bibliyografyanın sonunda, denizcilerin ellerinde bulunan Akdeniz haritası ne kadar sahih ve muteber ise vücude getirdiği haritanın da yedi derya için o kadar doğru olduğunu kaydediyor. Pirî Reis'in Afrika sahillerini çizerken, elindeki yeni Portekiz haritalarından başka, Afrika sahillerinde gezen Türk denizcilerinin bilgilerinden ve ifadelerinden istifade etmiş olduğu, bu sahillerdeki Babadağı, Akburun, Yeşilburun, Kızılburun, Altın Irmağı, Güzel körfez, Kozlukburnu, İki Hurmalık burnu... gibi bir çok mevkilerin adlarını türkçe olarak tesbit etmiş olmasından anlaşılıyor. Bu sahillerin çizilişinde, mevkilerin yerlerini tayinde de dikkate değer bir doğruluk görüyoruz.

Haritada Asor, Madera ve Kanarya adalarının yeri de doğru gösterilmiştir.

Haritanın Güney Amerika'yı gösteren kısmına geçersek, burada da Pirî Reis'in sadece Kristof Kolomb'ın haritasından değil, yeni Portekiz haritalarından da istifade ederek Ameriko Vespuci (ölümü 1512) ve Pinzon ile Juan de Solis'in 1508 tarihine kadar Güney Amerika sahillerinde elde ettikleri neticelerini tesbit edilmiş olduğunu görürüz. Bundan başka Güney

Levent Şahverdi Arşivi

Piri Reis'in Amerikanın doğusu ile Afrika, Portekiz, ve İspanyanın batı kısımlarını gösteren haritası. Aynı haritanın renkli olarak basılmışı bu kitaba eklenmiştir. Orada, aslında yazıların bulunduğu yerler -ki bu krokide boş bırakılmıştır- olduğu gibi görülmektedir. Haritanın orijinal büyüklüğü 90/65 santimetredir.

Levent Şahverdi Arşivi

Amerika sahillerinde haritada Santa Agostini, San Megali, San Francisco, Port Rali, Totel Sante, Abroklok, Cav Frio, Katenio diye tesbit edilen yerlerin adları bugünkü adlarına az çok yakınlık arzetmektedir. Haritanın, müellif adını ve tarihini taşıyan haşiyesinden gayri yazıları, müellif tarafından bir kaligrafa yazdırılmıştır. Haritada yazılı isimlerin bazılarında görülen değişikliklerin sebebi bu olsa gerektir. Diğer taraftan Türkçeyi yazmak için, o zaman kullanılmakta olan Arap harflerinin mahiyeti de bu gibi değişiklikleri kolayca doğurmaktadır.

Haritada Güney Amerika'daki başlıca nehirlerin yerleri gösterilmişse ise de adları işaret edilmemiştir. Pinzon ile Juan de Solis'in 1508'de önünden geçtikleri, fakat dikkatlerini celbetmediği şimdiye kadar zannolunan, La Plata nehrinin haritada işaret edilmiş olması çok dikkate şayandır. Haritanın Kristof Kolomb'un haritasiyle ilgili kısımlarından başka yerlerinde mil mikyasının doğru olarak alındığı görülmektedir.

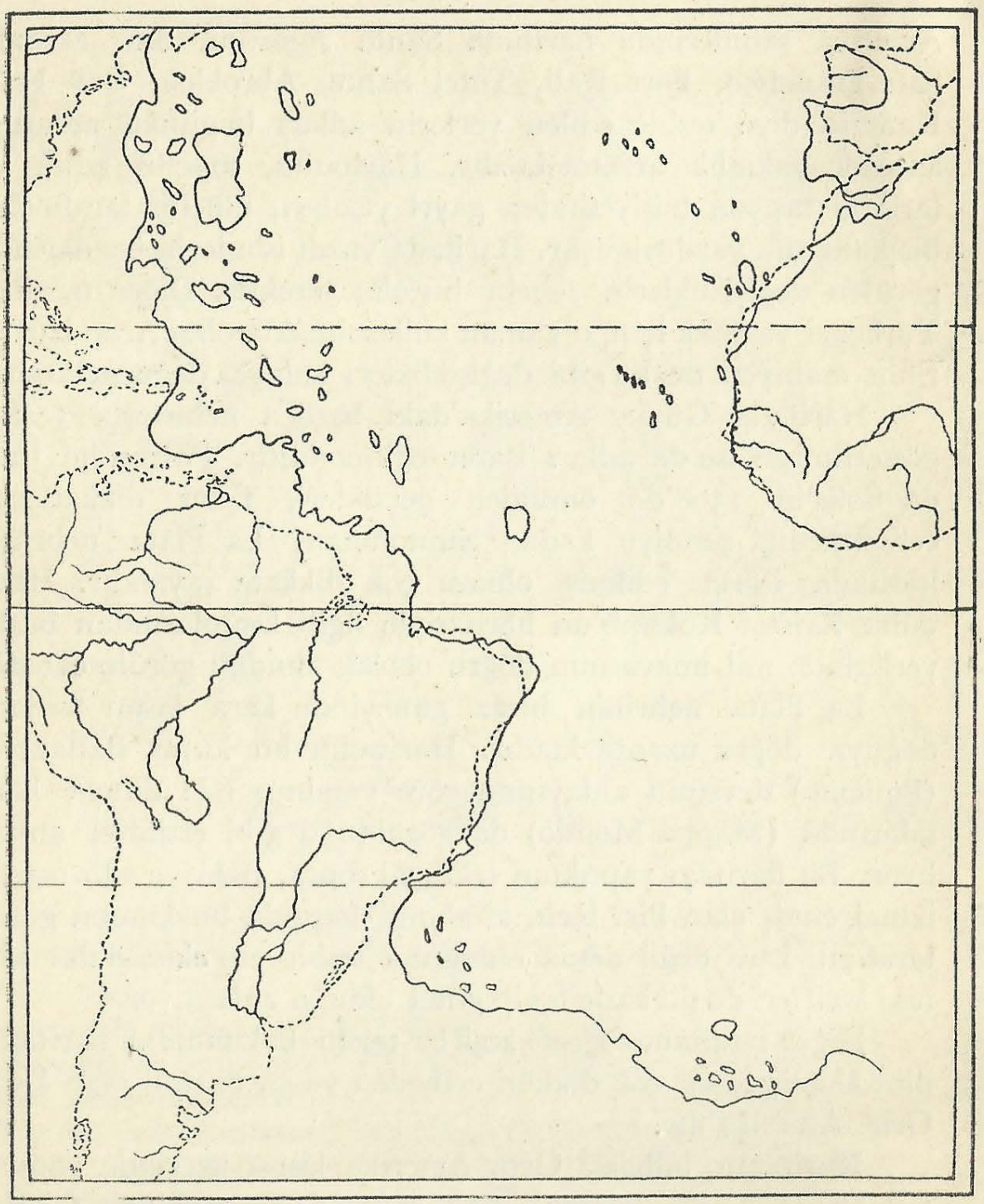
La Plata nehrinin biraz güneyinde kara kısmı fasılasız doğuya doğru uzanmaktadır. Haritanın bu kısmı Batlamyos (Ptoleme) devrinin anlayışına göre yapılmış eski dünya haritalarında (Mappa Mondo) da görüldüğü gibi çizildiği anlaşılıyor. Bu haritayı yaptıktan sekiz yıl sonra, Bahriye adlı eserini ikmal etmiş olan Pirî Reis, kitabının başında bu kıtanın güney tarafının kara değil deniz olduğunu tesbit etmekle, daha sonraki keşifleri de dikkatle takip etmiş olduğu anlaşılıyor.

Diğer taraftan, coğrafî keşifler tarihi bakımından haritanın ilim âleminde en çok dikkati celbeden ve en önemli olan kısmı Orta Amerika'dır.

Haritanın, bilhassa Orta Amerika kısmı üzerinde yapılan tetkiklerden anlaşıldığına göre, Kristof Kolomb'un 1498'de çizip Avrupa'ya gönderdiği harita ile Kolomb'un seyahate ilk çıkarken elinde bulundurduğu Toskanelli'nin haritasında mevcut bilgileri ihtiva ettiği sabit olmaktadır.

Pirî'nin Haritasının bu kısmında, bir çok muhayyel adalar vardır ki bunların üzerine birer renkli papağan resmi ko-

Levent Şahverdi Arşivi

Pirî Reis'in Amerika haritasının bu günkü durum ile karşılaştırılması. Görüldüğü gibi Afrika ile Güney Amerika arasındaki mesafe doğru olarak tesbit edilmiştir. Bu durum, bilhassa o asırda yapılan diğer haritalarla mukayese edilirse, Pirî'nin haritacılık tekniğindeki bilgisinin degeri, daha çok anlaşılacaktır.

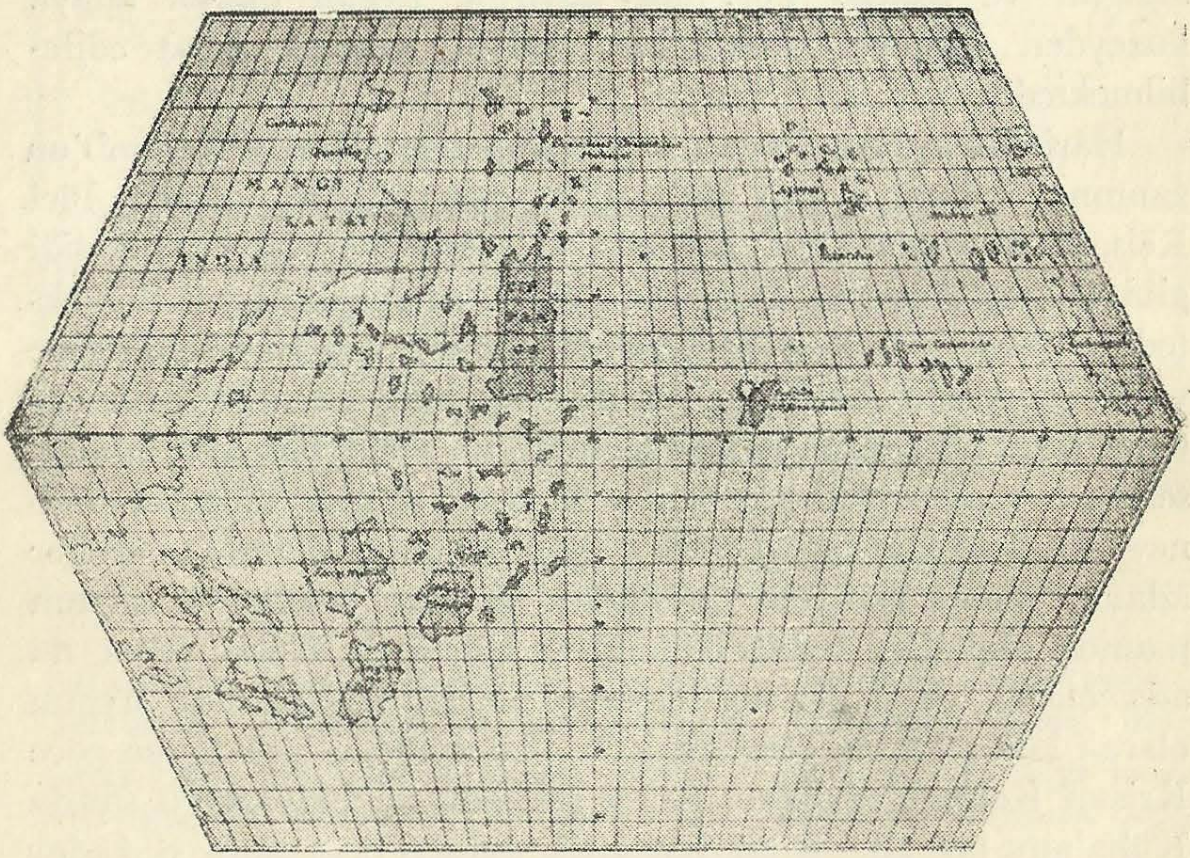
Levent Şahverdi Arşivi

nulmuştur. Şimdiki Trinidat adasına haritada Kalerot adı verilmiştir bu ad, Kolomb'un bu adadaki bir buruna verdiği Galera adından alınmış olacaktır. Porto Riko adasına, San Juan Baticdo denilmiş ve doğu sahiline bir kale resmi yapılmıştır. Bununla beraber haritada Trinidat adasının batı tarafına papağanlı bir ada çizilerek onun da yanına San Juan Batichdo yazılmıştır. Haritada Trinidat adası karşısında Güney Amerika sahillerinde bir çok adalar gösterilmesi, Kristof Kolomb'un Güney Amerika'yı kıta değil bir takım adalardan mürekkep olarak zannetmiş olduğunu tesbit etmektedir. Yine haritada İspanya adası (Kristof Kolomb bu adaya Espanyola adını vermiştir) diye yazılan Haiti adasının hakikatte doğudan batıya doğru uzanmış olması lâzım gelirken, haritada kuzeyden güneye doğru uzanmış gösterilmesi, Kristof Kolomb'un bu adayı Marko Polo'nun seyahatnâmesinde tasvir ettiği Zipango yani Japonya adası olarak aldığını ve Marko Polo'nun tasvirine uygun olarak adaya kuzeyden güneye doğru bir vaziyet verdiği isbat edilebilmektedir.

Haritada asıl Antil adası, ada olarak değil, Kristof Kolomb'un zannına uygun olarak kıt'a diye gösterilmiştir. Zaten Pirî Reis, haritasında Orta Amerika'ya "Antiliye vilâyeti" dediği gibi Güney Amerika sahillerine de "Antiliye kıyıları" demektedir. Vakıa Pirî Reis haritasında, Güney Amerika sahillerine yakın bir yerde, Antiliye adası diye bir adaya tesadüf edilmektedir, fakat bu adanın Kristof Kolomb'un sefere başladığı sırada. servet ve mamuriyeti o zrmanlar herkesin dilinde dolaşan, efsanevî Antil adasını temsil ettiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber adanın yanına Pirî Reis tarafından konulan yazıda, bu adanın mamur olmadığı tesbit edilmiştir. Haritada Küba adası da ada olarak değil Kristof Kolomb'un kat'î kanaatine uygun olarak kıta şeklinde gösterilmiştir. Umumiyetle bilindiğine göre Kristof Kolomb' 1494'de Küba sahillerinde bulunduğu sırada Küba'nın bir ada değil bir kıt'a olduğu kanaatini o kadar

Levent Şahverdi Arşivi

kuvvetle taşımıştır ki, bu kanaatini gemide bulunan noter Fernand Perez de Luna'ya yazdırarak yanında bulunan bütün gemicilere imza ettirdiği, 12 Haziran 1494 tarihli, bir vesikada tesbit ettirilmiştir. Bu vesikada Küba'nın kıt'a olduğunu kabul eden ve bundan sonra bunun aksini söyliyenlerden 10.000 maravides sikkesi ceza alındıktan başka, dilinin kesileceği de ayrıca tasrih olunmuştur. Pirî Reis'in Küba'yı haritasında kıt'a olarak göstermesi her halde dilinin kesileceği korkusundan değil, oralara bir kaç defa seyahat etmiş olan Kristof Kolomb gibi bir kâşifin haritasında gördüğü bir bilgiyi olduğu gibi tesbit etmiş olmasından ileri geldiği şüphesizdir. Nasıl ki Pirî Reis haritasının bu kısmına esas olması lazım gelen Kristof Kolomb'un 1498 tarihli haritasından sonra, Kolomb'un kardeşi Bartholomeo Kolomb'un 1503 tarihinde çizdiği harita taslağında, Ruysch'in 1508 tarihli haritasında, hatta Waldseemüller'in 1507'da yaptığı deniz haritasında da Küba tarafları kıt'a olarak gösterilmiştir.

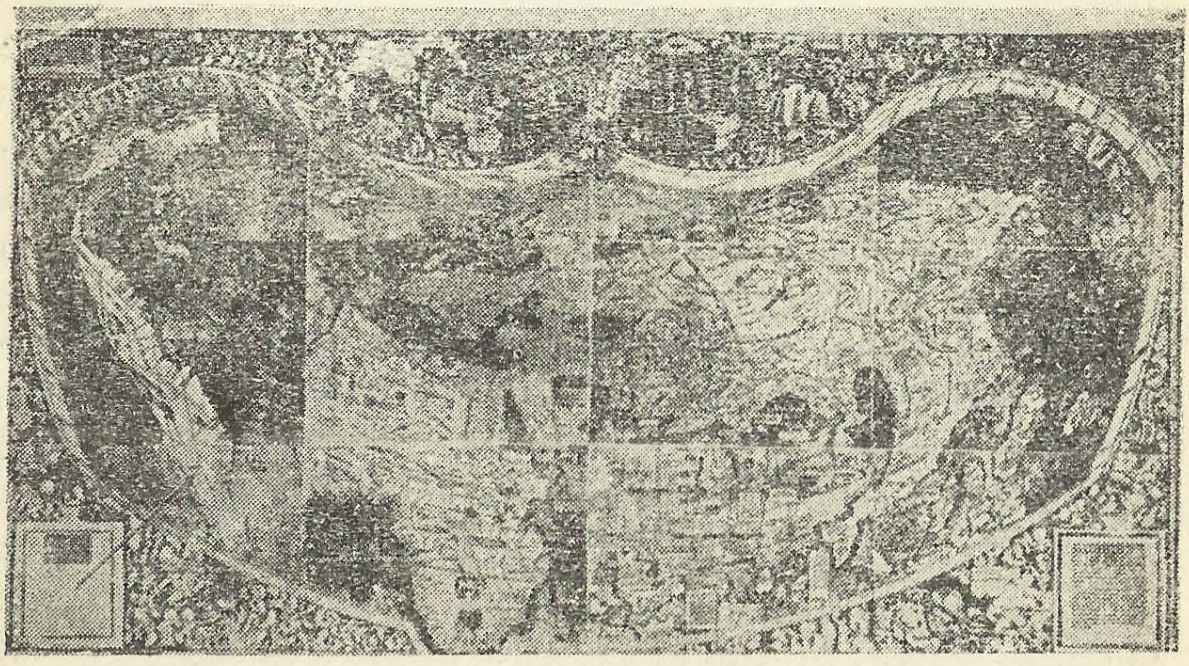

"Toscanelli" ye atfedilen ve Kretchner tarafından yeniden yapılan harita, kara kısmında şu kelimeler yazılıdır : "Mancı Katay İndia" Ada üzerinde ise "Cipanda"

Levent Şahverdi Arşivi

Pirî Reis Haiti'nin güney-doğusunda çizdiği on bir adanın adını haritada "Undizi vergine" diye göstermiştir. Bu suretle adaların altındaki onbir adedini, İspanyolca mukabili olan Onze kelimesiyle değil bu adedin Kolomb'un ana dili olan İtalyanca karşılığı ile ifade etmiştir. Bu da kendisinin Kolomb'un haritasını ne kadar sadakatle naklettiğini göstermektedir.

Pirî Reis, Kristof Kolomb tarafından 1498'de yapılan ve daha önce çızılmış Toskanelli (Toscanelli) haritasındaki bilgileri de ihtiva ettiği anlaşılan haritayı hemen aynen haritasına almakla Amerika'nın şimdi elimizde bulunan en eski haritasını bize doğru olarak nakletmiş ve coğrafî keşifler tarihinin en önemli devirlerinden birinin bir çok noktalarını aydınlatmıştır.

Waldsecmüller'in 1507 tarihli dünya haritası

Pirî, üç defa Kristof Kolomb ile seyahat ederek sonra Kemal Reis'e esir düşen İspanyol gemicisinin Kolomb'un seyahatı hakkında verdiği enteresan izahatı da, haritaya not olarak geçirmiş olmakla Kolomb'un keşifleri hakkında sonradan uydurulmuş olan efsanelerden âri olarak, bu keşiflerin bir hikâyesini bize orijinal bir kaynaktan nakletmiş oluyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Haritada Asor adaları civarına yapılmış bir gemi resminin yanındaki notta, bu Ceneviz gemisinin Flander'den gelerek fırtınadan bu adalara düştüğü ve bu adaları keşfettiği, diğer bir notta bu denize Magrip denizi denildiğini fakat Avrupalıların İspanya denizi dediklerini, Kolomb'un keşiflerinden sonra "Ovosano" yani "Osean" adını koyduklarını yazıyor.

Santiano adası civarında yapılan bir gemi resminin yanında da Portakiz'de yetişmiş "Naton" adlı bir "Cinevizin" bu adaları bulup yazdığını bildiriyor.

Güney Amerika sahillerine yakın yapılmış olan bir gemi resminin yanına yazdığı notta oralarda fırtınaya tutulmuş olan "Nikola di Juan" adlı bir gemicinin haritasında yazılmış olan malûmatı hülâsa etmektedir.

Atlas denizinde yazılmış başka bir notta Pirî Reis, 1494 tarihinde aktedilen "Tordesillas" muahedesi ile, Portekiz ve İspanyollar arasında tesbit edilmiş olan hattan bahsetmektedir.

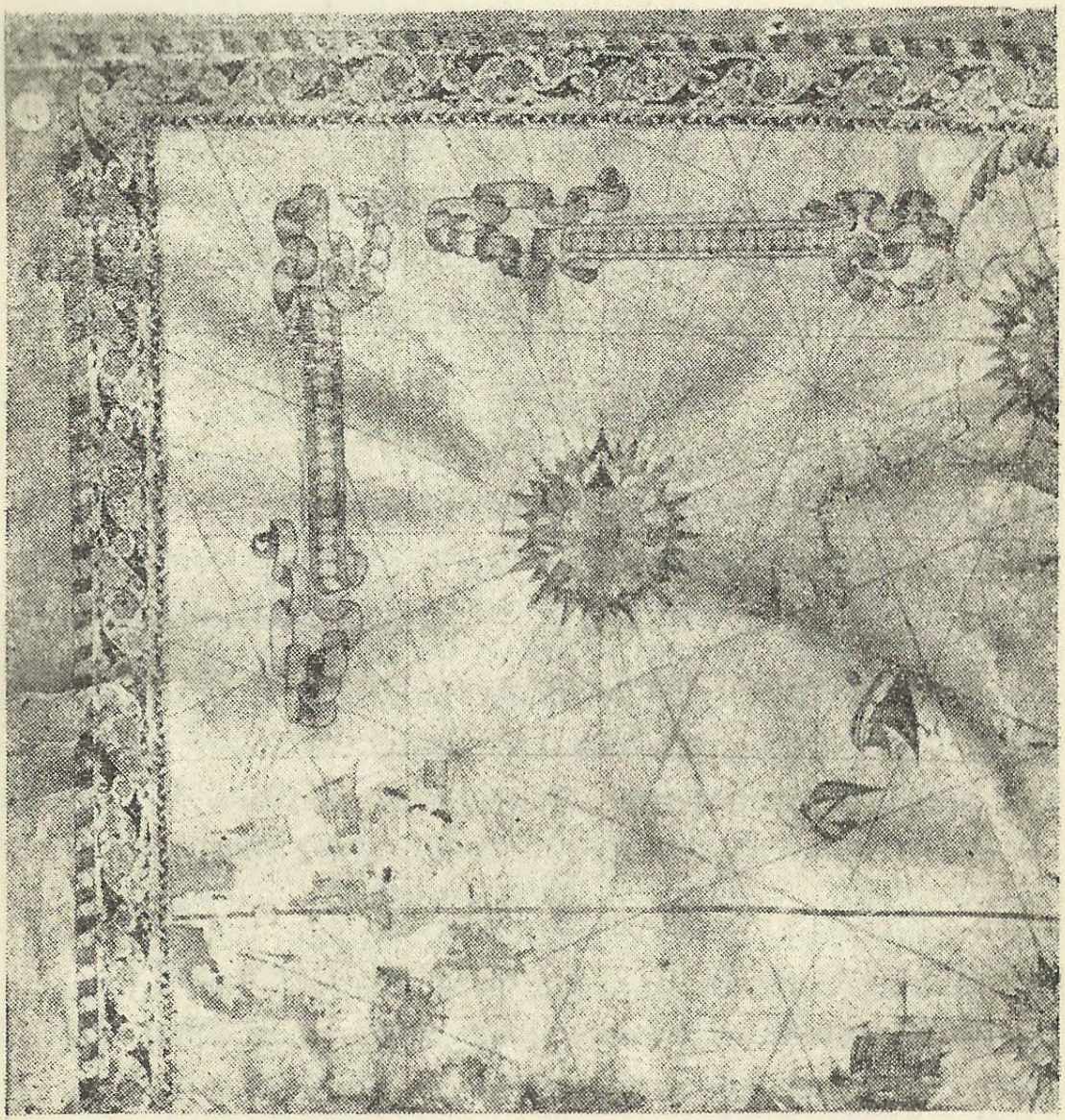
Pirî Reis, haritasının kuzey tarafında büyük bir balığın üzerinde ateş yakmakta olan bir kadınla bir erkek resmi, o civarda bir kayık ve içinde üç kişi bulunan büyük bir gemi resmi yaparak yanına yazdığı notta, orta çağda çok intişar etmiş, binbir gece hikâyelerine de geçmiş olan Santo Brandan efsanesini hikâye etmektedir. Fakat Pirî Reis bu efsanenin Portekiz eserlerinden değil, eski mapamondolardan nakledildiğini tesbit etmeyi de ihmal etmemiştir. Görülüyor ki, Türk coğrafyacısı, haritasını yaparken çeşitli kaynaklara müracaat etmiş, zamanına en yakın bilgilerden istifade etmeyi de ihmal etmemiş, bibliyografyasına sadakat göstermiş ve bu itibarla keşifler devrinin çeşitli safhalarını tesbit için elde mevcut, en değerli vesikayı bize bırakmıştır.

Netice olarak diyebiliriz ki Pirî Reis, kendi dünya haritasına Kristof Kolomb haritasını alıp geçirmekle, bize bizzat Amerika kâşifinin haritasını vermiş oluyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Piri Reis'in İkinci Dünya Haritasından Kuzey Amerika, (1528)

Pirî Reis, birinci dünya haritasından on beş yıl sonra (1528) Gelibolu'da ikinci bir dünya haritası yapmıştır. Bunda da, birincisinde olduğu gibi imzası vardır. Ancak bu haritanın elimizde bulunan kısmı bütün haritanın üst ve sol parçasından bir köşedir. Büyüklüğü 68/69 santimetredir, kenarlarına çizgili süsler yapılmıştır ve umumiyetle renklidir.

Pîri Reis'in ikinci dünya haritasından Kuzey Amerikayı gösteren bir köşesi 1528 (H. 935)

Levent Şahverdi Arşivi

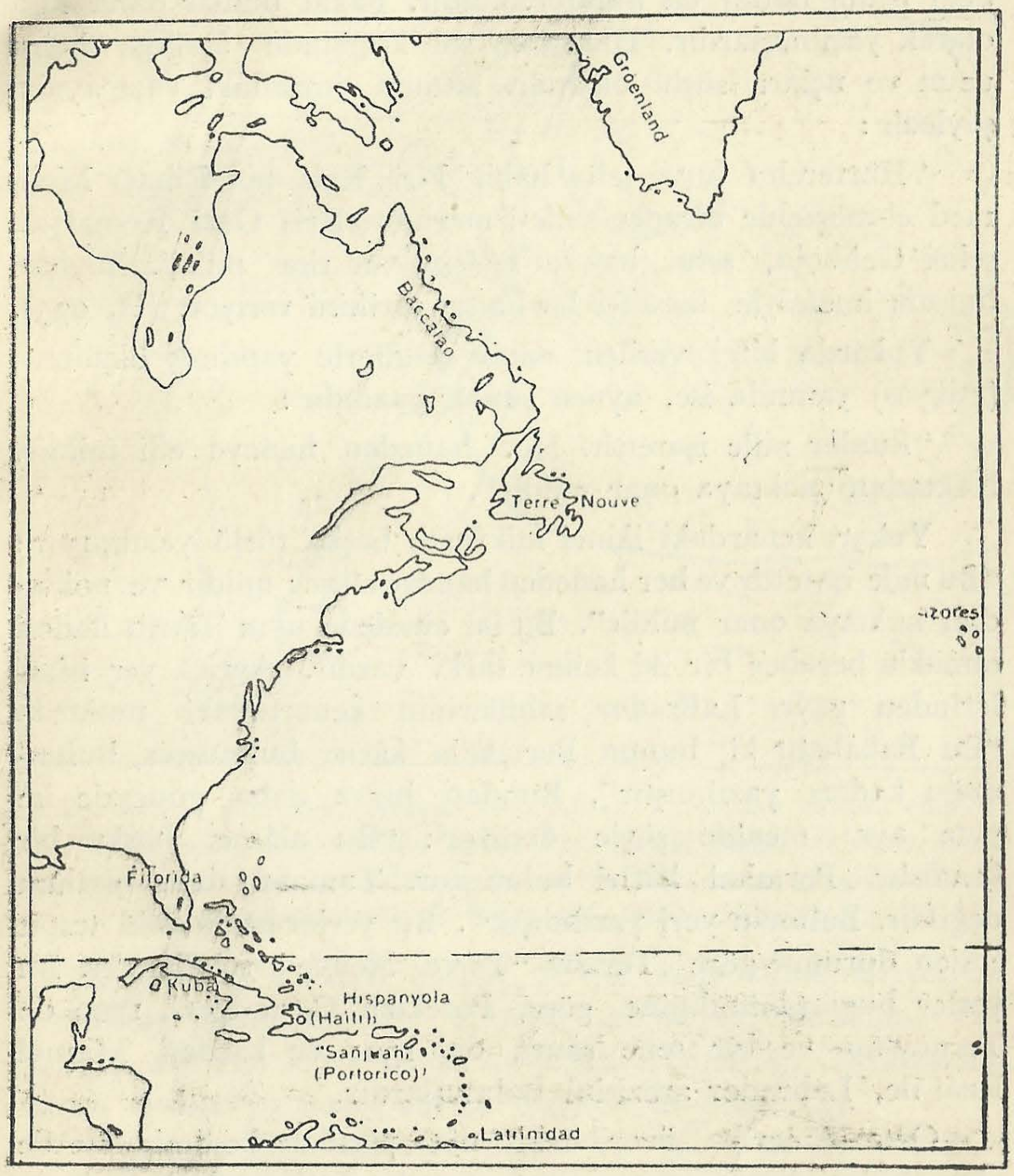
Bu haritanın ihtiva ettiği kısım Atlas (Atlantik) Okyanusunun kuzeyile, Kuzey ve Orta Amerika'nın o sıralarda yeni keşfolunmuş sahilleridir. Bu haritada dört rüzgâr gülü vardır. Evvelki haritada görülmeyen "Seretan medarı" = yengeç, bu haritada çizilmiştir. Haritada iki tane mil ölçüsü de bulunmaktadır. Bu ölçüler yirmiye bölünmüştür. Yanlarında yazı ile verilen izahata göre, bölümlerin arasının 50 mil, noktalar arasının da 10 mil olduğu anlaşılmaktadır. Bu haritanın mikyası, 1513 tarihli haritadan, daha büyüktür. Haritanın doğu kenarı kuzey Groenland sahillerinden başlar. Güneye doğru Asor adaları üzerinden geçer. Asor adalarından bir takımı San Mikal, Sante Mariya, Evriko, San Jorjo adı altında gösterilmektedir.

Groenland'dan itibaren güney-batıya doğru evvelâ iki büyük kara parçası göze çarpmaktadır. Bunlardan kuzeydekine Bakala adı verilmiş ve buranın Portekizler tarafından keşfedildiği yazılmıştır. Daha aşağıda "Terre Neuve" sahilleri kenarına yazılan bir notta, bu sahillerin Portekizler tarafından bulunduğu, her tarafının henüz malûm olmadığı, yalnız bulunan yerlerin çizildiği tesbit edilmiştir.

Daha aşağıda bugünkü şekline pek yakın bir tarzda Florida yarımadası göze çarpar. Pirî Reis Floridaya, San Juan Batisto adını vermektedir. Evvelki haritada bu isim Portoriko'ya verilmektedir. Kenarda görülen kara parçalrı 1517 ve 1519'da keşfedilen Honduras ve Yukatan yarımadalarıdır. Küba ve Hayti adaları ile Bahama ve Antiller, Kristof Kolomb'un tesiri altında çizilmiş olan ilk haritadakinden bambaşka olarak tamamen doğru çizilmiştir. Küba adasının üzerinde "İsl di Vana" kelimeleri okunmaktadır. Venezuella sahillerindebir takım isimler varsa da bunlar arasından ancak bazıları güçlükle okunabilmektedir. Seçilebilen kelimeler arasında San Cilormi, Monte Krago, Detonos, Diye Sagram Ponte Sogon Dides ve Sare diye isimler vardır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu ikinci haritada, sahil şekilleri daha mütekâmil bir tarzda çizilmiş ve bu günkü erazîye, nisbeten uygun bir durum tespit edilmiştir. Bilhassa, taşlık yerlere ve kayalara dikkatle işaretler konmuştur. Ancak haritada bu günkü duruma göre bir inhiraf göze çarpar.

Pirî Reis'in Kuzey Amerika haritasının ihtiva ettiği kısım

Levent Şahverdi Arşivi

Bu hata o zamanın pusula inhirafını ki, 10°—13° arasındadır, dikkate alınmamasından ileri gelmektedir. Fakat bu durum, o zaman yapılan bütün haritalarda istisnasız, olarak görülmektedir.

Diğer taraftan bu haritada, evvelkisinde olduğu gibi, bazı izahlı notlar da bulunmaktadır. Fakat bunlar daha kısa olarak yazılmışlardır. Haritanın sol köşesinde âşağıya doğru uzun ve uçları süslü ölçünün altında imzadaki yazı aynen şöyledir:

"Harrerehu huve lehu hâkir Pirî Reis bin Elhacı Mehmed el-müştehir birader zade-i merhum Reis Gazi Kemal an şehri Gelibolu, sene hamse selâsin ve tisa mi'a". Böylece burada imzasiyle beraber haritanın tarihini veriyor. (H. 935).

Yukarda bilgi verilen, uzun çizgilerle yapılmış ölçülerin (mikyas) yanında ise, aynen şunlar yazılıdır:

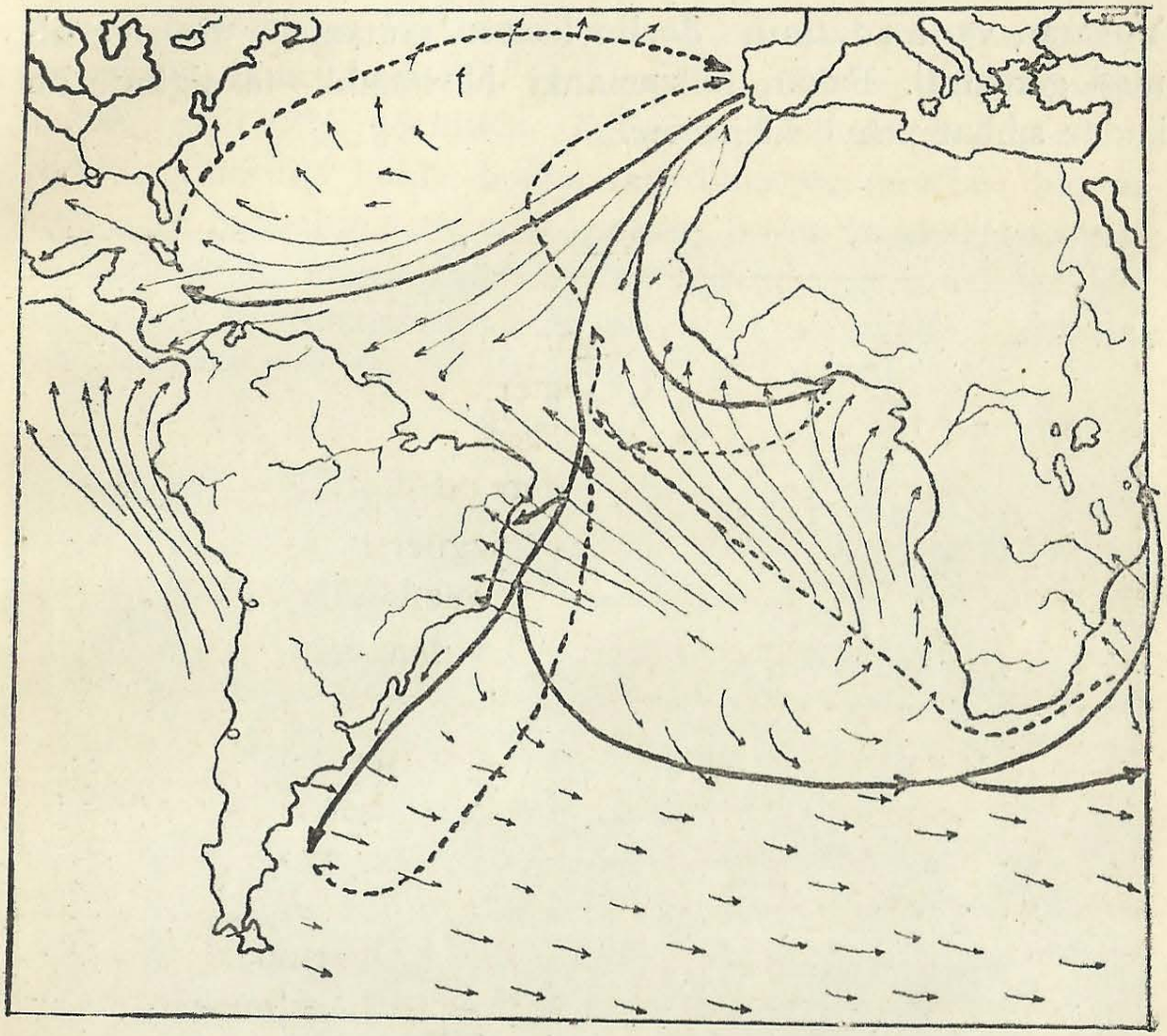
"Bunlar mile işarettir. Her haneden haneye elli mildir. Noktadan noktaya onar mildir".

Yukarı kenardaki ikinci mikyasta başka türlü yazılmıştır: "Bu mile işarettir ve her haneden haneye ellişer mildir ve noktadan noktaya onar mildir". Bu iki cümlede aynı fikrin ifadesi olmakla beraber bir iki kelime farkı vardır. Ayrıca yer isimlerinden gayrı Labrador sahillerinin kenarındaki notlarda "Bu Bakaladır ki bunun Portakala kâfiri bulmuştur, bulunduğu kadarı yazılmıştır". Bundan biraz daha güneyde ise yine aynı mealde şöyle deniyor: "Bu alâmet başka bir kenardır. Portakal kâfiri bulmuştur. Tamamı dahi malûm değildir. Bulunan yeri yazılmıştır". Bu yerler haritadaki tespit edilen duruma göre Ternöv "Terre Neuve" sahilleridir. Bu yerler bugün bilindiğine göre, Potekizli Corte-Real, 1500 de Ternöv'ün ve bir sene sonra da 1501 de kardeşi Miquel Real ile, Labrador arazisini bulmuşlardır.

Orta Amerika üzerindeki not yarıdan kesilmiş ise de okunabilen kısmı gayet enteresandır. "Karadan ayırıp...

Levent Şahverdi Arşivi

denizin aslı nedur deyu bilmek için..... "Vilâyet ki.... andan ötede...." diye de kayıtlar vardır.

XVI. Asırda gemiciler, Avrupa veya Afrika kıtasından hareket ederek Atlas (Atlantik) Onyonusunu aşmak için büyük rüzgar ve deniz cereyanlarından istifade ediyorlardı. Bu haritada bu ceryanlar gidiş dönüş istikameti olarak ok işaretlerile tesbit edilmiştir.

Bu suretle karaları aşarak denize vasıl olmak isteyen bir seyyahtan bahsedilmekte olduğu anlaşılıyor. Bununla, Pirî Reis'in, 1513'de Orta Amerika'yı aşarak Pasifik, Okyanusuna varan Balbao'ya işaret etmek istemesi muhtemeldir.

Haritada diğer dikkate değer bir tâbir de Pirî'nin Medarlara "Gün uzadısı" kelimesini kullanmasıdır. O aynen

Levent Şahverdi Arşivi

şöyle diyor : "Bu hat, gün gayet uzadısı yere işarettir". Ancak Küba adasının üzerinden geçirilmiş olan bu hattın biraz daha kuzeyden geçmesi lâzım gelirdi. Aynı zamanda Yukatan yarımadasının da bu hattın tamamen altına çizilmesi gerekirdi. Fakat, o zamanki haritacılık tekniğinde bu kadar sıhhat pek beklenemez.

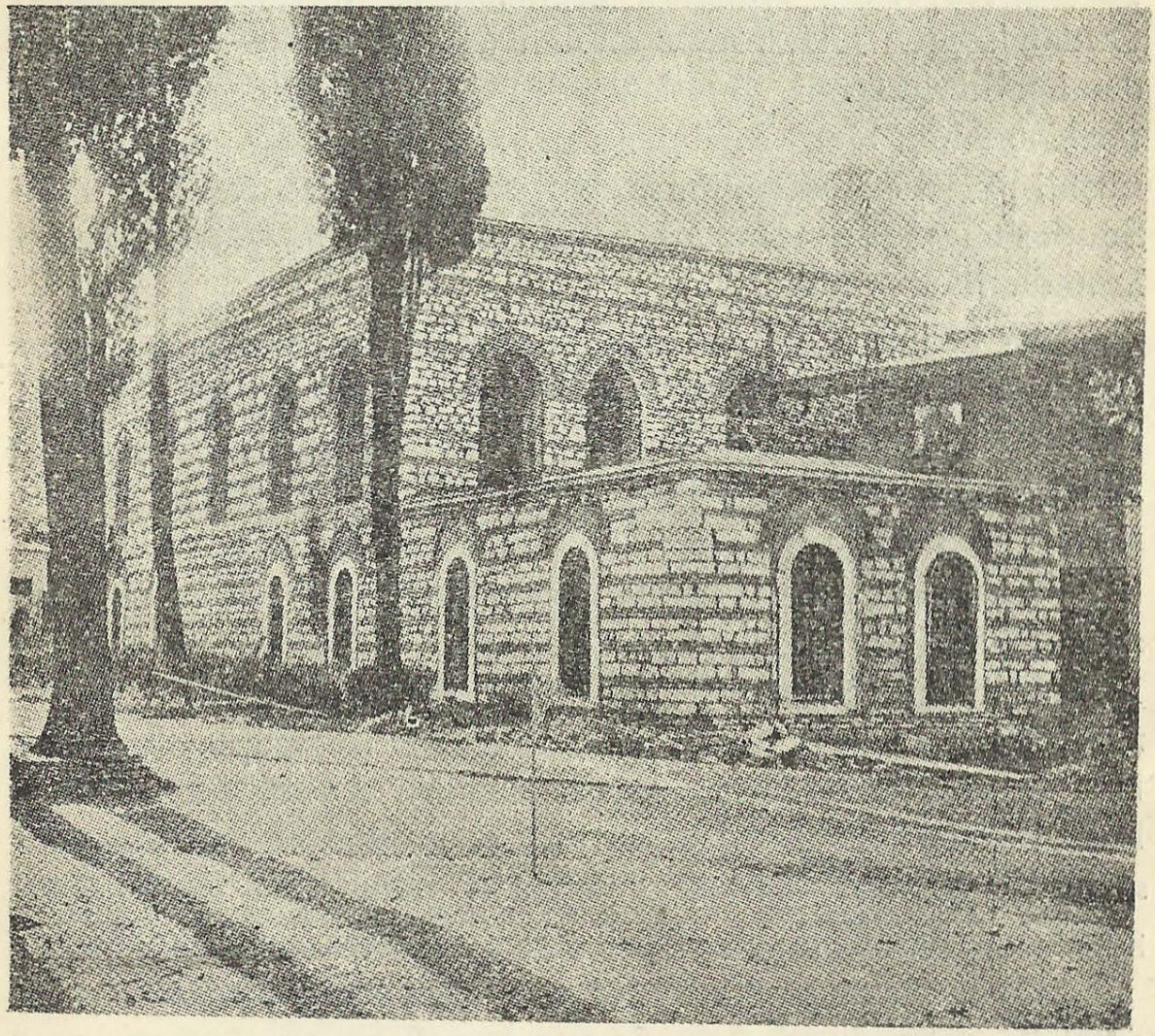
Bir Kalyon

Çünkü diğer haritalarda da aynı teknik hatalar mevcuttur. İşte böylece, iyi ve hatalı tarafları kısaca belirtilen bu haritanın, kendi zamanı için ve haritacılık tarihi bakımından çok büyük değeri olduğuna işaret etmek lâzımdır.

Levent Şahverdi Arşivi

Görüldüğü gibi, bu ikinci haritasında da Pirî Reis, zamanında yapılan keşifleri büyük bir alâka ile takip etmeğe devam etmiş olduğu anlaşılıyor. Türk amiralinin, birinci haritasında Kristof Kolomb'un haritasına itimad ederek, yanılmış olduğu yerleri, bu ikinci haritada, yeni keşifleri dikkate alarak doğru olarak tesbit ettiği görülüyor. Pirî Reis, bu haritada keşfedilmiş yerleri, gösterdiği halde, henüz keşfedilmeyen tarafları hiç çizmemiş ve haritanın üzerinde, buraları beyaz bıraktıktan sonra, bu yerlerin bilinmediğinden dolayı çizilmediğini açıklamıştır. Bu suretle Pirî, haritasını çizerken, ilmî zihniyetin icaplarına göre hareket ettiğini, bir defa daha isbat etmiştir.

* * *

Topkapu Sarayında, Ağalar camisi. Eski haritalar burada saklanmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Pirî Reis'in haritaları ile, o asırda yapılan diğer haritaları mukayese

Umumiyetle haritacılık tarihinde "portulan" denilen deniz klavuzu mahiyetindeki haritalar, XI. asırdan itibaren yapılmağa başlamıştır. Vaka bu çeşit eserlerin daha eski tarihlerde örnekleri mevcut ise de, Pîri Reis'in haritaları ile mukayese edebileceğimiz eserler, bilhassa XIV. ile XVI. asırlardakilerdir. Çünkü bu asırlarda, bu çeşit eserler oldukça taammüm etmiş durumdadır.

Avrupa'da bunun için vesika örneği olarak, ilk portulan parçası (1076) da, Adamus Bremensis'in eserinde rastlanır. Ondan sonra XII. asırda olduğu tahmin edilen ve "Pisane" denilen harita gelir. Bundan senra XIV. asırda müellifi ve tarihi malûm olan haritalar ortaya çıkmıştır. İlk olarak 1320 tarihli Pietro Vesconti'nin portulanı vardır. Buna Marino Snudus'un "Liber secretarum fidelium Crucis" adıyle yazdığı kısımda ilâve edilmiştir.

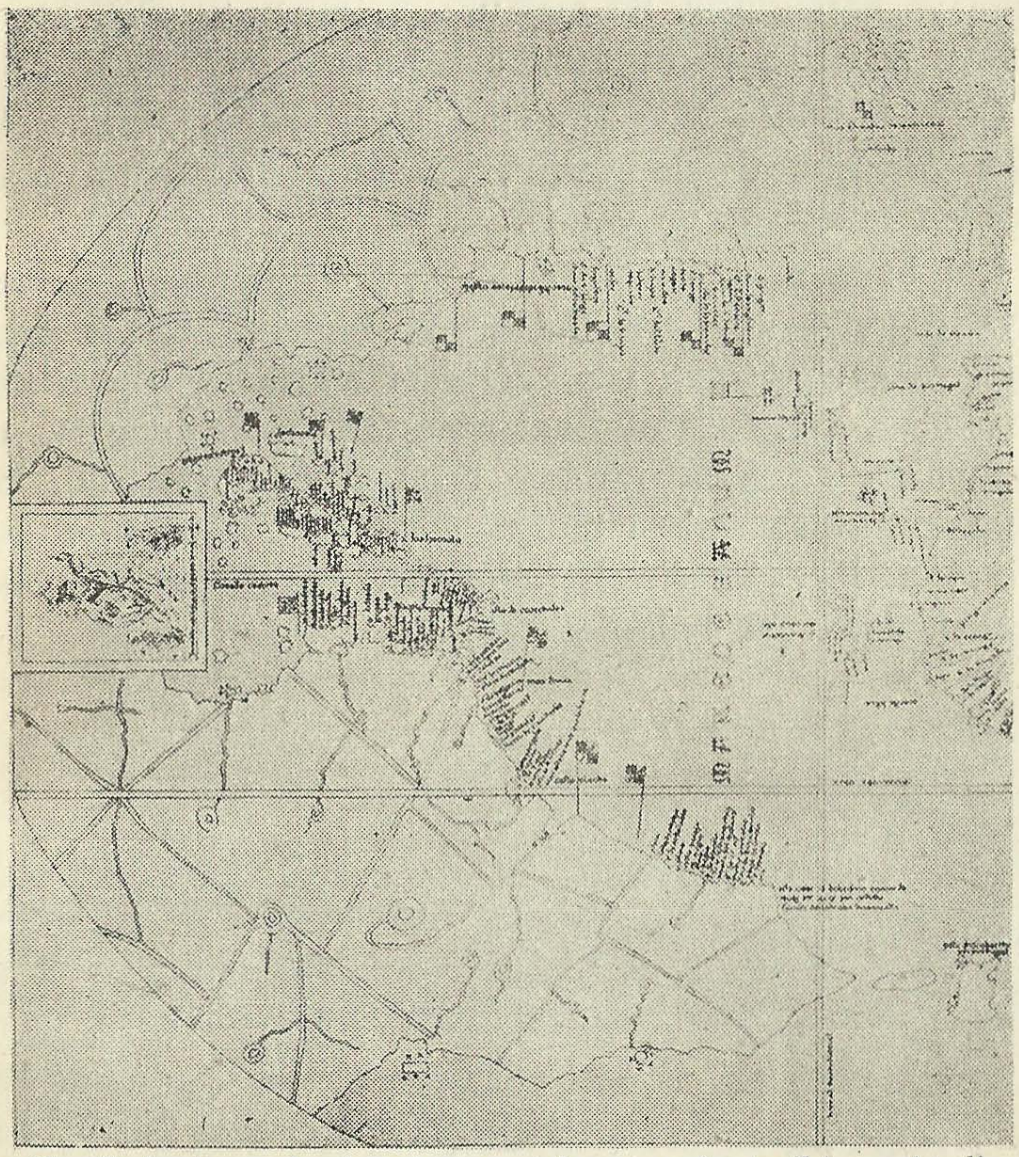
İşte böylece bu asırlarda bu çeşit klavuz ve portulanların yapılmakta olduğunu gözönünde tutarak, Pirî Reis'ten başka diğer müelliflerin dünya haritalarını ve bu arada Amerika kıtasının gösterilme şeklini kısaca mukayese etmek faydalı olacaktır.

XIV. asırdanberi yapılan portulan ve klavuzlar "Brasil" adasından bahsetmektedirler. 1414 de ise Cipangu adı ile Antilia adası gösterilmektedir. 1474 ile 1482 arasında Toskanelli (Toscanelli) Kristof Kolomb'a bir mektupla beraber, bir portulan gönderdiği rivayet edilir. Ancak bu vesikalar bugün elde mevcut değildir. Bu mektupta yazdığı söylenen sözlerden bilhassa, birçok gidenlerin şahadetine göre batıya gidildikçe hiç tehlikesiz olarak Asya'ya ulaşacağını bildirmiştir.

"De la Roncière" in yazdığına göre bu Portekiz haritası 1488 ile 1493 yılları arasında yapılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu haritanın bir fotoğrafını kitabın ayrı sahifesinde ve bir de Kretchner tarafından yeniden yapılmış kısmı (s. 44) görülecektir.

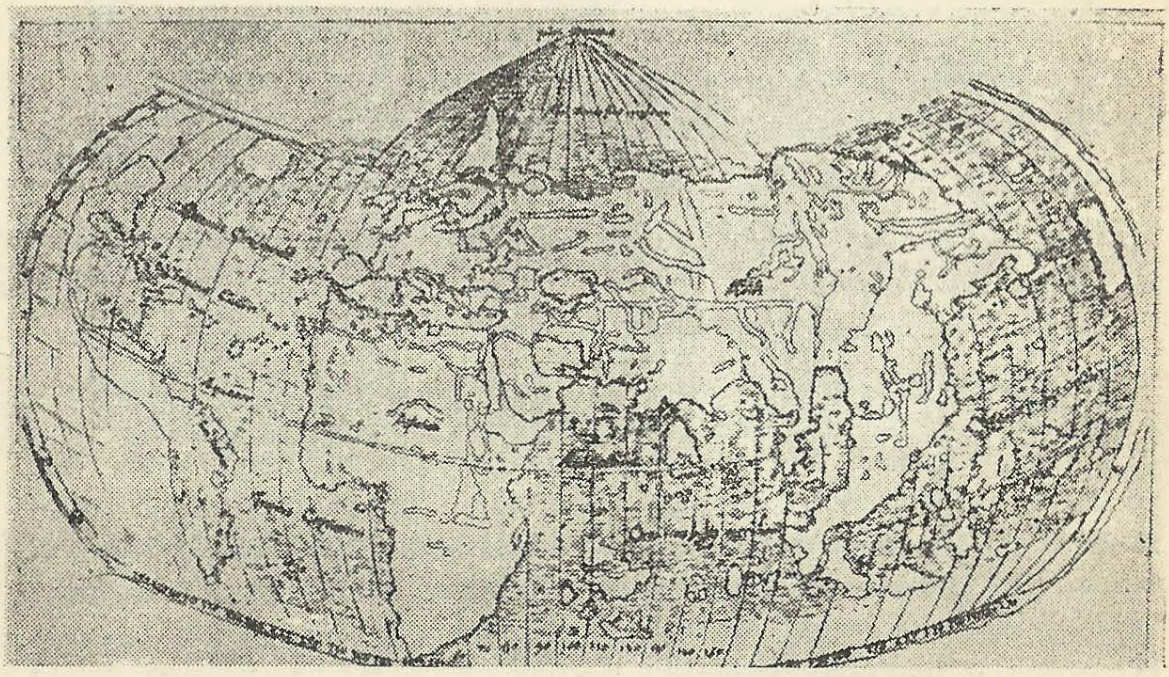
"La Cosa" haritası denilen bu portulan 1500'e tarihlenmektedir. La Cosa, zamanının en iyi kartografı ve mahir bir denizci olarak tanınmıştır. O, K. Kolomb'un ilk seyahatına iştirak etmiş, ikincisinde ise resmî kartograflık vazifesini almıştı. Bu elde bulunan harita, kendi müşahedelerine istinad ettirilmiştir. Burada görülen başlıca nokta İstuva hattının konulması ve meridian çizgisinin Tordesillas (1494) anlaşmasına uygun yerden geçirilmesidir. Haritanın Avrupa ve Afrika kısmı resimli ise de, Amerika'da bunlar yoktur. Yalnız kuzeyde İngiliz, güneyde ise Kastilye bayrakları resmedilmiştir. Haritadaki kıtalar arasındaki mesafeler, bilhassa Pirî Reis'in escrleri ile mukayese edilirse çok yanlıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Fakat Amerika ancak 1507 de Amerigo Vespucci'nin yeni bir kıta olduğunu haber verdiği ve "Novus Mundus" tâbirini kullanarak yazdığı mektubu ile, bu haber bütün dünyaya yayılmaya başlamıştır. Bu mektubu neşreden St. Diè, bu yeni dünyaya Amerika adını teklif etmiştir.

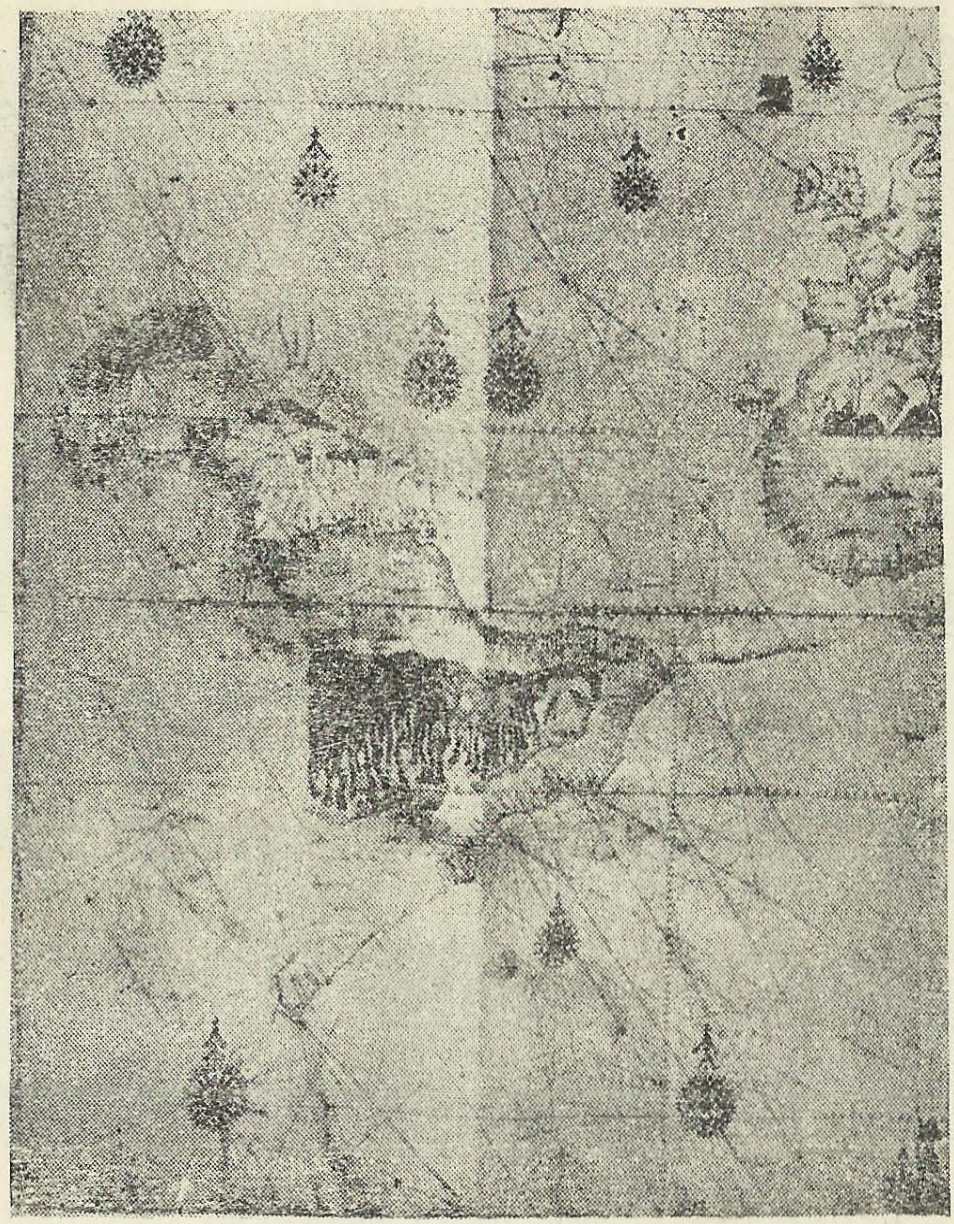
Diğer taraftan, Nikaragua'nın bir kısmına, yerliler tarafından Amerika denildiği için, bu ismin taammüm ettiğini kaydeden müellifler de vardır.

İşte, buna nazaran Amerika'nın, XVI. asrın ilk yarısında dünya coğrafyacıları tarafından yeni bir kıta olarak dikkati çektiği ve haritalarının yapıldığı görülmektedir. Bu kitabıma mevzu olan, Pirî Reis de bunlardan biridir. Bu itibarla, 1500 -1550 yılları arasında yapılmış haritalardan bazılarını, tarih sırasına göre birbirleriyle mukayese edersek, Amerikanın keşif tarihi için, Pirî Reis'in haritalarının tarihî kaynak olarak degerleri, daha çok anlaşılacaktır.

"Glareanus" tarafından 1510'da yapılmış olduğu kaydedilen dünya haritası. (Bonn kütüphanesinde) Bu haritanın tabedildiği kitapta (1510) tarihi kayıtlı ise de, bunu üzerinde daha esaslı tetkikler yapılmalıdır.

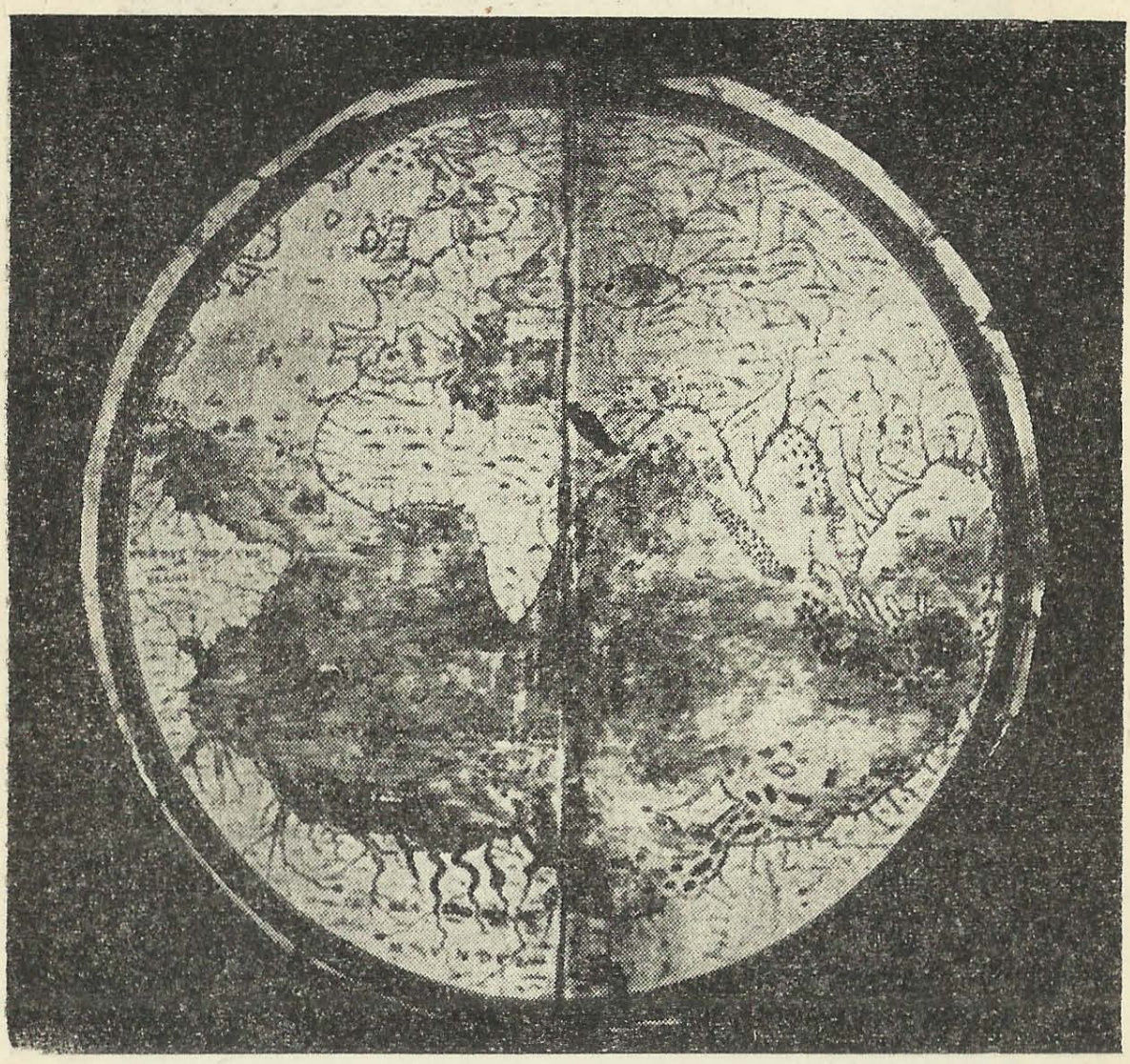
Levent Şahverdi Arşivi

"Jean Severs"in Avrupa ve Afrika'nın batı kısmı ile, Güney Amerika'nın bir bölgesini gösteren haritası.

"Leyd"de 1514'de tabedilmiş olduğu yazılıdır. Bu haritaya ilk bakışta, Piri Reis'in eseri ile mukayese edilirse, Amerika kıtasının çizilişi ile, bilhassa iki kıta arasındaki mesafede büyük hatalar göze çarpar. Aynı zamanda Orta ve Kuzey Amerika için hemen hiç bir çizgi mevcut olmadığı gibi, portulanlarda adet olduğu üzere izahat veren yazılarda eksiktir. Fakat buna mukabil, Asya ve Afrika'nın batı kısımlarının sahil hatları doğruya yakın bir şekilde çizilmiştir. Aynı zamanda burada rüzgâr gülleri kuzeye doğru ok işaretlerile gösterilmiştir.

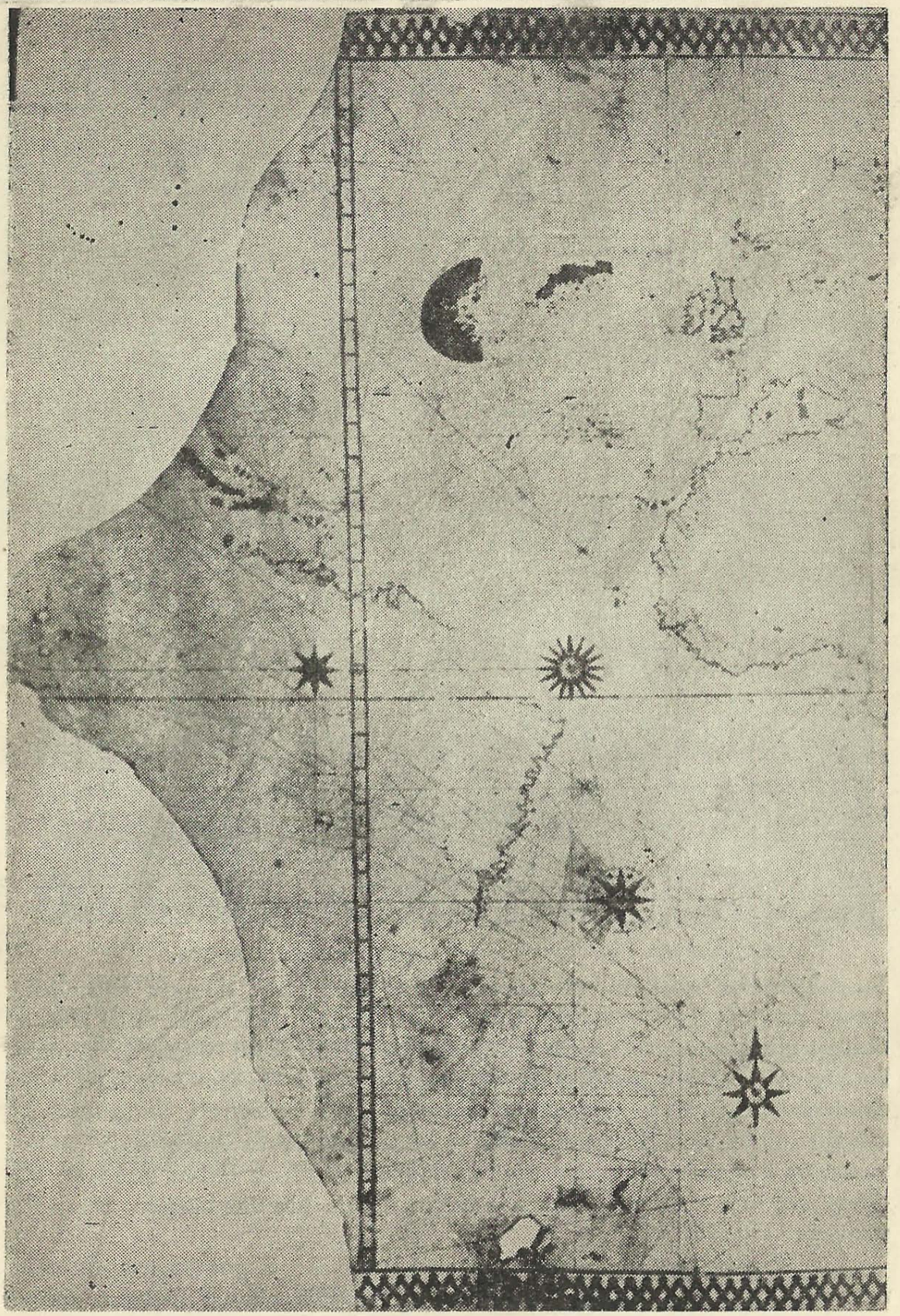
Levent Şahverdi Arşivi

"Lopo Hamen"e atfedilen bu dünya haritası, 1519 tarihlidir. Burada dünyanın yuvarlaklığı, çizilen daire şeklile gösterilmiştir. Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları için çizilen kısımlarda hatalı olanlar varsada, bilhassa Amerika'nın kuzey-doğu bölgelerindeki sahil çizgilerinde hiç bir esas yoktur. Güney Amerika ise bir evvelki sahifede verdiğim haritaya benzemektedir. Dikkat edilirse iki kıta arasındaki mesafede uygunluk yoktur.

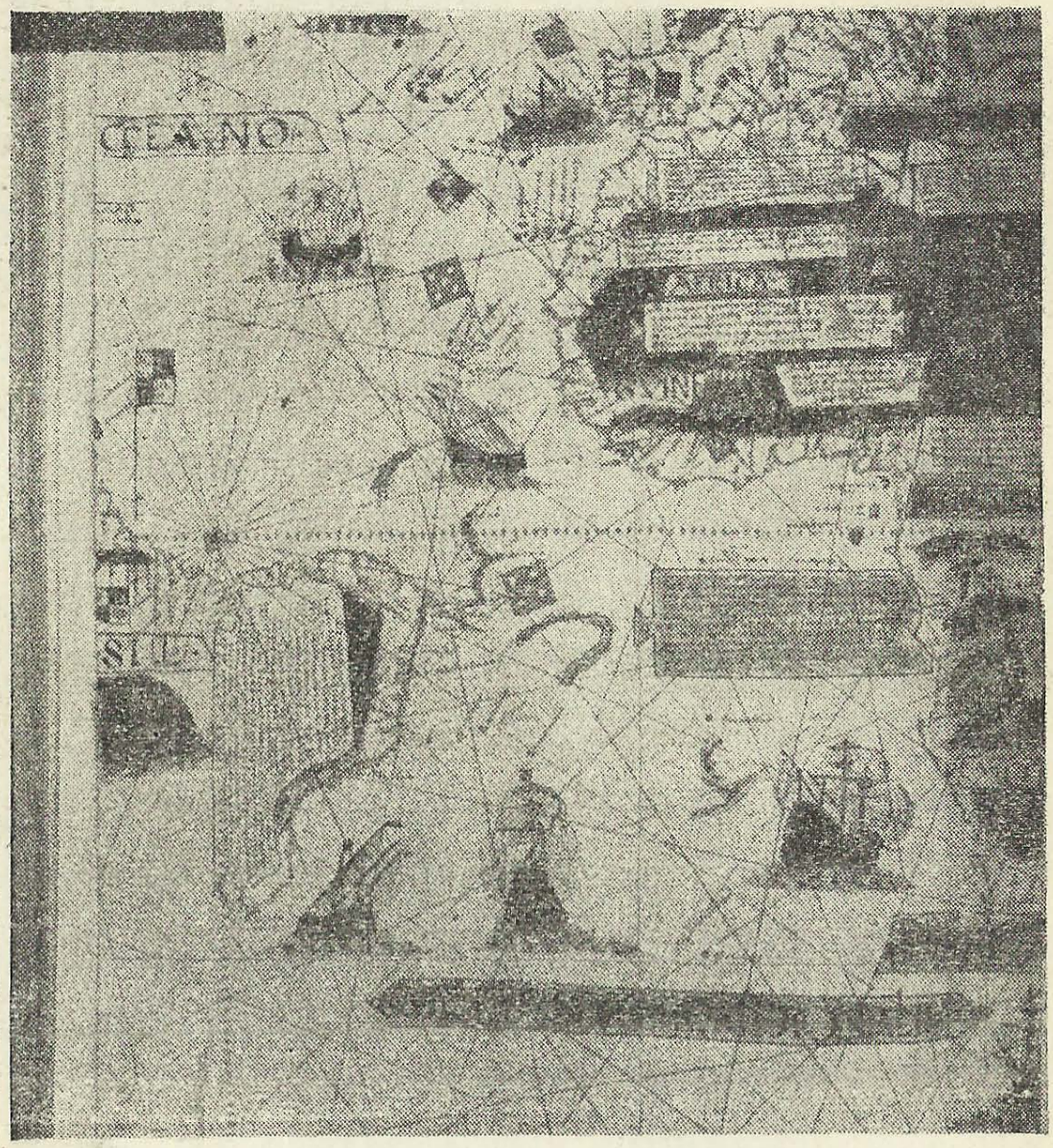
Diğer taraftan güney kutbunda Asya ve Amerika ile birleşmiş durumda bir kıta olarak gösterilmiştir. Bunu Pirî Reis de birinci, 1513 tarihli, haritasında böyle göstermişsede sonra 1521 deki kitabında böyle olmadığını tashih etmiştir. Yukardaki harita bu asrın bir dünya haritasıdır. Fakat Amerika hakkında bize fazla bir malumat vermemektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Diğerlerine esas itibarile benzeyen, XVI. asır portulanlarından Güney Amerika'yı gösteren bir parça. İki kıta arasındaki mesafe burada çok yakındır.

Levent Şahverdi Arşivi

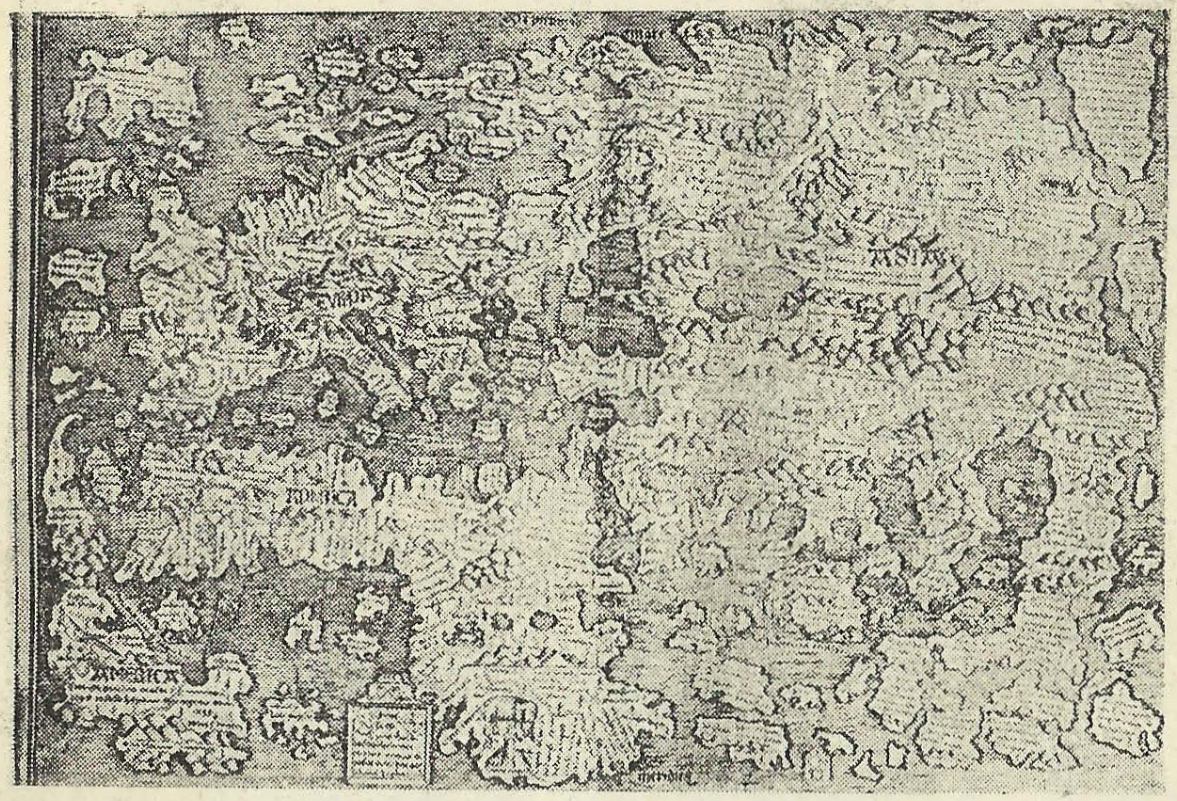

İsmi tanınmayan bir Portekizlinin, 1520 tarihli haritası.

Bu da diğer haritalara esas itibarile benzemektedir. Kıtalar arasındaki mesafeler doğru gösterilmemiştir. Ancak, bu kart üzerinde, Piri Reis'te olduğu gibi, yazılar mevcuttur. Meselâ, Brezilya arazisi üzerinde yazılanlar şöyledir: "Bu memleketteki bitkiler ve kuşlar bizim memleketimizdekilerinden farklıdır. "Sevil"li İspanyol âlimi İsidare'a (ölümü, 636) atfen (Etymologies, kitap 14, fasıl 5) ise şu bilgiler verilmektedir: "Dünyanın üç kıtasından gayri, Okyanusun ötesinde, çok daha güneyde bir dördüncü kıta vardır ki, orada güneşin bizde hisetmediğimiz derecede sıcaklığı duyulur."

İşte "İsidor"un bu sözleri, Amerika'nın K. Kolomb'un keşfinden, sekiz asır önce yazılmış ve böyle bir bilgi vermiş olması dikkate değer.

Levent Şahverdi Arşivi

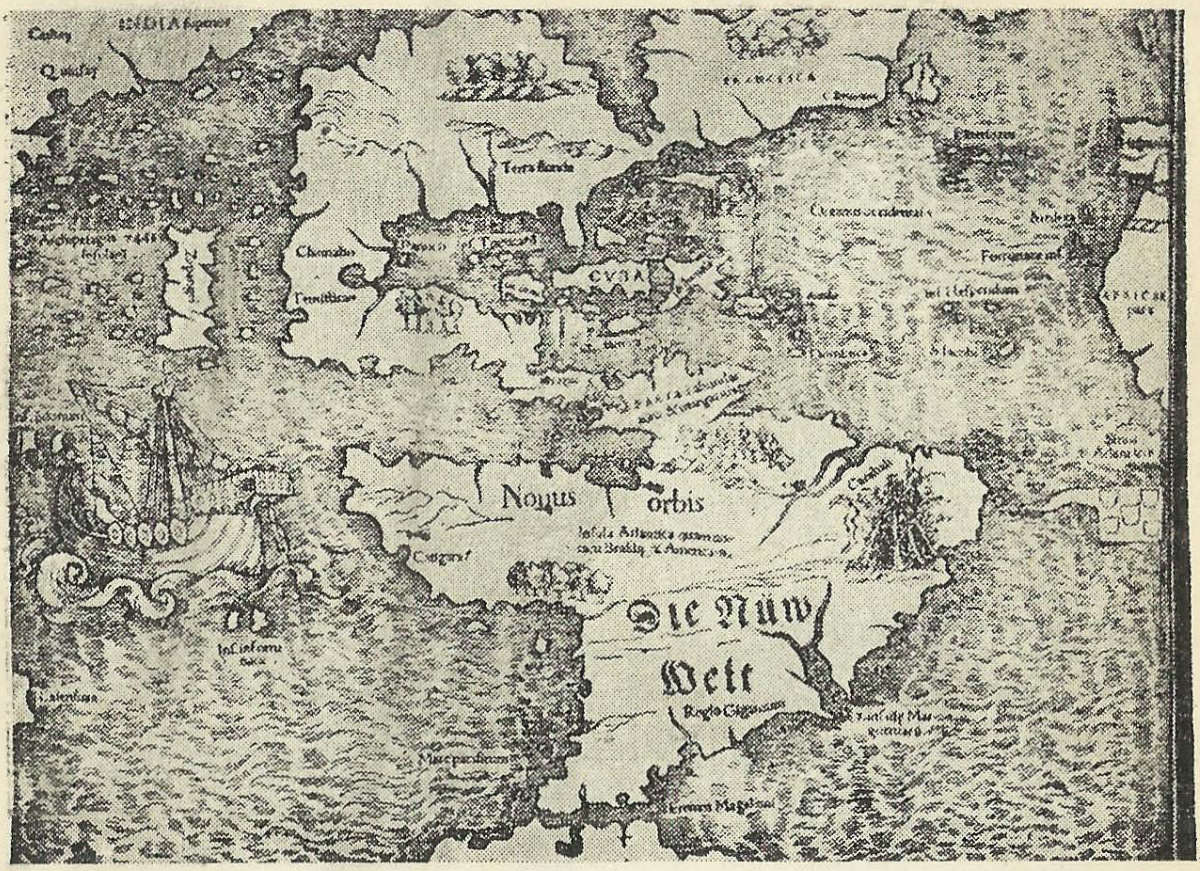
Yapılış tarihinin tam tesbit edemediğim bu harita yine XVI. asır portulanlarındandır.

Burada kıtaların çizilişinde çok büyük hatalar yapılmıştır. Bilhassa Afrika kıtasının gösterilme şekli hiç bir suretle hakikate uygun değildir. Ancak bu kıtanın güney kısmında büyük bir fil resmi yapılmış olduğu görülmektedir.

Karadeniz ve Hazer denizinin gösterilme şekline dikkati çekmek isterim. Anadolu'nun çizgileri nisbeten eyidir.

Umumiyetle her tarafta, isahat veren yazılar konmuştur. Haritanın batı tarafında "America" kelimesinin yazılmış olduğu büyük bir ada mevcuttur. Bunun kuzey ve güneyinde dağlar çizilmiştir. Orta tarafta ise papağana benzeyen büyük bir kuş resmi yapılmıştır. Güneyde üç nehir göze çarpıyor. Fakat bütün bu resmedilmiş bilgilere rağmen, Amerika kıtası hakkında haritada "America" kelimesinden gayri ilmî cihetten ilgiyi çekecek bir taraf yoktur. Ancak o asırın bir eseri olarak buraya koyuyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

"Sebastian Münster"in kozmografyasında neşredilen 1550 tab'ından Amerika haritası.

Burada tam şeklinde olmamakla beraber, kuzey ve güneyde ayrı ayrı olmak üzere, artık Amerika bir kıta halinde gösterilmiştir. Kuzey doğudaki kara parçasının üzerinde "Francisca", onun bitişiğindeki Kuzey Amerika'da dağ silsilelerinin yanında ise "Terra Florida", Kül adası ile Güney kıtada da "Novus Orbis" tâbiri yazılmıştır. Diğer dikkate değer bir cihette, Japonya'nın Amerika kıtasının batısında gösterilmiş olması ve "Zipangu" olarak kaydedilmesidir. Daha önceki ve Pirî Reis'in haritasında (1513) Zipangu (Japonya) Amerika'nın doğusundadır. Haritanın kuzeybatısında görülen kara parçasına ise "İndia" adı konmuştur. Bu harita Pirî Reis'in iki haritasından çok sonra yapıldığı halde epey hatalar mevcuttur. Yalnız en esaslı tarafı, iki okyanus arasında ayrı bir kıta halinde gösterilmesi ile, güney kısmında "American" kelimesinin yazılmış olmasıdır. Fakat buna mukabil yine Avrupa ve Afrika kıtalariyle olan mesafe doğru değildir. Esasen dikkat edilirse burada mukayese edebildiğimiz o asır haritblarında bu mesafe meselesi Pirî Reis'in haritasındaki gibi hal edilmemiştir.

Bu haritada yazı ve resimler azdır. Hiç bir coğrafî bölme çizgisi yoktur. Güney Amerika'nın, güneyinde bir başka kara parçası gösterilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Netice

XVI. asrın Türk bilgini Pirî Reis'in hayat ve eserleri ile bunların o asırda yapılan diğer benzeri eserlerle kısa mukayeselerini burada bitiriyorum. Görüldüğü gibi bu asırlarda Osmanlı-Türk İmparatorluğu, Karadeniz, Marmara ve Kızıldenizlere tamamen hâkim, Ege, Akdeniz ve Hint denizlerinde ise hâkimiyet mücadelesi halindedir. Bu maksat için, Türk devleti o vaktin silahlarile mücehhez donanmaya malik olması şart idi. Bu teşkilât için, devlet arşivimiz bize her bakımdan ilgiyi çeken zengin bilgi vermektedir. Fakat bu küçük kitapta tanıtmak istediğim şahıs, hususî ve resmî vazife görmüş olan bir Türk denizcisinin, bir coğrafyacı bilgin olan cephesidir. O, bizzat müşahede ve tetkiklerine istinat ederek yazdığı bir deniz kılavuzunun (Bahriye) müellifi ve iki dünya haritasının kartografıdır.

Ancak, bu haritalar üzerinde yapılan çeşitli incelemeler bize şunları gösteriyor : O sıralarda çizilmiş diğer dünya coğrafyacılarının haritalarıyla mukayese edildiğinde, bu Türk eserleri, tamamen ilmî bir zihniyet ve metodla yapılmış olduğudur.

İşte böylece Pirî Reis'in her iki haritası birbirini tamamlamaktadır. O asırdaki coğrafî keşifler tarihinin, en ehemmiyetli bir devrinin dikkate şayan kısımlarını takip ve tesbit edebilmek için, ilim alemine doğru ve kıymetli bir rehber vazifesi görmekte olduğunu belirtmek lâzımdır. Bu devre tarihi yazılırken, bu vesikalar belli başlı birinci elden kaynaklar arasındadırlar. Bu eserler üzerinde epey neşriyat olduğu bibliyografyamda görülecektir. Fakat bu mesele hakkındaki tetkiklerimi, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Amerika'yı resmen ziyareti vesilesiyle, daha geniş bir okuyucu kütlesine sunmayı kendime bir vazife bildim. Çünkü çeşitli fırsatlarla bu mevzuu tetkik etmekle bir zevk duymuş olduğumu ifade etmek isterim.

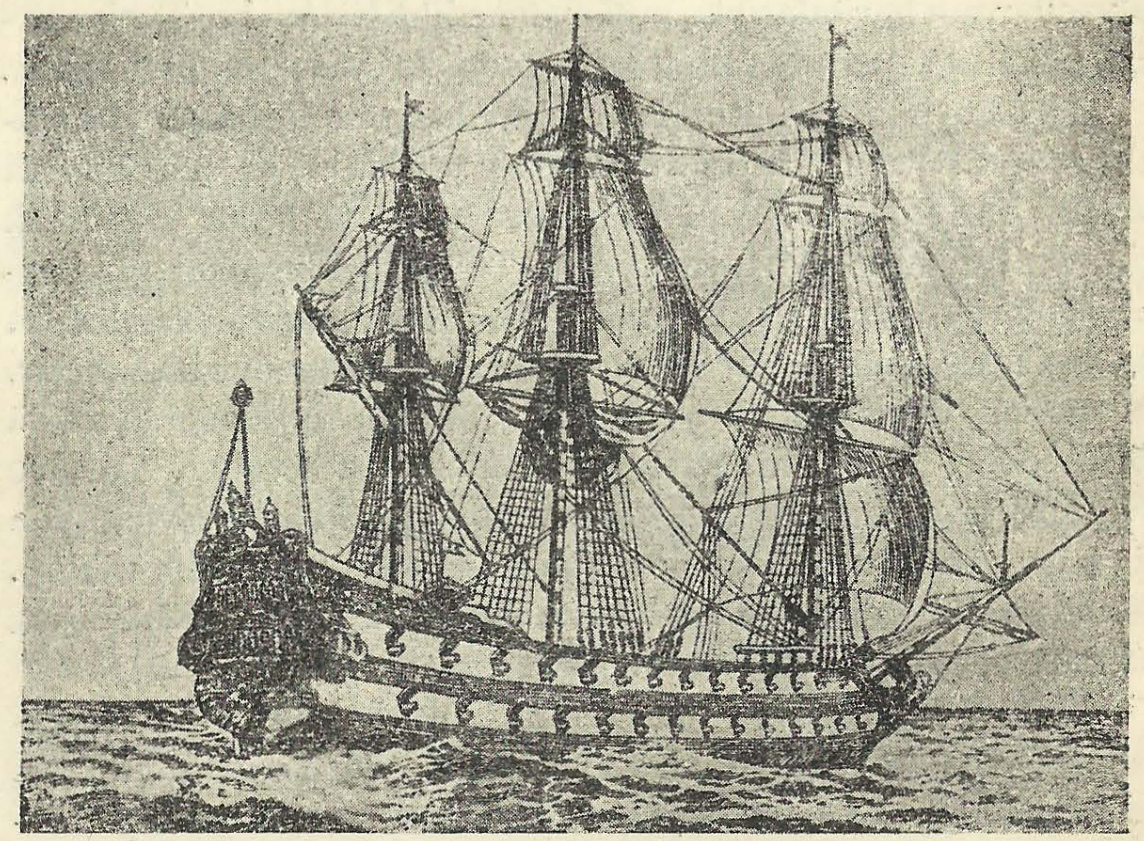
Pirî Reis'in hayatı ve eserleri, bu büyük Türk denizcisinin yaşamış olduğu XVI. asırda Türklerin savaş ve kahramanlık sahalarında yüksek kudretlerini göstermeğe de-

Levent Şahverdi Arşivi

vam etmekle berabeı, medeniyet sahasında ve ilmin bu kısmında insanlık kültürüne hizmet etmiş olduğunu tesbit edebiliyoruz. Pirî Reis, öyle bir asırda yaşadı ki, Türk kültürü hemen her sahada en verimli olmuştur. XVI. asır tarihte Türk medeniyeti için bir altın devri telâkki edilir. O, bu itibarla sadece Türklüğe değil, bütün dünyanın coğrafya ilmine de büyük hediyeler vererek, arkasında bir hayat tarihi bırakmış, aynı zamanda medeniyet tarihinin değer verilmesi lazımgelen bir uzvu olmuştur. Esasen milletlerin varlığı her devirdeki medenî eserlerile yaşar.

Hülâsa, Pirî Reis'in bu iki haritası, Amerikalıları kendi kıtalarının en eski haritalarını tanımakla ilgilendireceğine eminim. Biz Türkler de, bu eserlerin müellifine sahip olmakla iftihar duyduğumuzu ve ecdadımızın Amerika kıtası ile ilgilenmiş olmasını memnuniyetle kaydetmek isterim.

* * *

Bir Türk Kalyonu

Levent Şahverdi Arşivi

"Bahriye" Kitapının yazma nushaları

Pirî Reis'in "Bahriye" kitabı esas itibariyle iki tarihlidir : 1521 (H. 927), 1525 (H. 932). İlk yazılan nüsha, o zamanlar denizciler arasında rağbet bularak, donanmada kullanılmak üzere kopye edilmiştir.

Diğeri ise, yeniden ilâveler yapılarak İbrahim Paşa delâletile Kanunî Sultan Süleyman'a takdim edilen nüshadır.

Bu ikisinin de asılları henüz ele geçmemiştir. Kütüphanelerde kayıtlı olarak bulunanlar, bu ilk nüshalardan çeşitli tarihlerde kopye edilenlerdir :

1521 (927) nushalarından kopye edilen yazmalar

1	— İstanbul	— Topkapı Sarayı Hazine kütüphanesi No. 575.
2	— „	— Topkapı Sarayı kütüphanesi No. 337.
3-4	— „	— Nuru Osmaniye kütüphanesi No. 2290, No. 2297 Tarihi 1628 (1039).
5	— „	— Köprülü kütüphanesi, No. 172
6-7	— „	— Deniz Müzesi kütüphanesi No. 50, 59
8	— Dresden	— Kopye tarihi 1544 (961) Paul Kahle tarafından 1926'da bir kısmı basılmıştır.
9-10	— Bolonya	— No. 3612-3613, tarih yalnız birinde vardır. 1574 (982).
11	— Berlin	— Prof. Mortman da, 1644 (1054).tarihlidir.
12	— Berlin	— Devlet kütüphanesi.

Levent Şahverdi Arşivi

13-14 — Paris — Millî kütüphane, No. 220, No. 965 birinde 1587 (996) tarihi vardır.

15 — Viyana — Kopye tarihi yoktur.

16 — Londra — Oksford kütüphanesinde.

1525 (932) nüshasından kopye edilenler

17 — İstanbul — Ayasofya kütüphanesi No. 2612 (bu nüsha bir önsöz ve endeksle, İstanbul'da 1935 yılında, tıpkı basımı yapılmıştır. T. T. K. Yayınları No. 2.

18 — „ — Üniversite kütüphanesi No. 4654.

19 — „ — Köprülü kütüphanesi No. 171.

20 — „ — Topkapı Sarayı Revan kütüphanesi No. 18/1633.

21 — „ — Hüsrev Paşa kütüphanesi No. 264. kopya tarihi 1770 (1184).

22-23 — „ — Deniz Müzesi kütüphanesi No. 47-48. Bunlarda tarih yoktur.

24 — „ — Millet kütüphanesi No. 1.

25 — „ — Topkapı Bağdat köşkü kütüphanesi No. 338.

26-27 — „ — Nuru Osmaniye No. 2989, No. 3004.

28 — „ — Âşir Efendi kütüphanesi, No. 227.

29 — „ — Yeni Cami kütüphanesi No. 790.

Levent Şahverdi Arşivi

BİBLİYOGRAFYA

ABDÜLHAK ADNAN — *La Science chez les Turcs Ottomans.* Paris, 1939, S. 59-64.

A. ADNAN ADIVAR—*Osmanlı Türklerinde İlim.* İstanbul, 1943, S. 55-68.

AFET—*Bir Türk Amirali, XVI. asrın büyük ceoğrafı: Pirî Reis,* S. 317-332. *Un Amiral, Geographe Turc du XVI.e siècle-Pirî Reis, auteur de la plus ancienne Carte de l'Amérique.* S. 333-348. Belleten, cilt I, Sayı 2. Ankara 1, Nisan 1937.

AFETİNAN—*America's oldest map, made by an Turkish admiral: Pirî Reis,* Translated by: Miss Leman Yolaç. Ankara, 1950. (Ankara, Millî kütüphanede bir konferans).

AKÇURA, YUSUF—*Map drawn by Pirî Reis.* Turkish interest in America in 1513: Piri Reis's Chart of the Atlantic Made some ten years after Columbus's first discoveries and seven years before Magellan rounded Cape Horne! S. 142-143 "Illustrated London News", 23, July 1932.

AKÇURA, YUSUF—*Pirî Reis haritası hakkında izahname — Die Karte des Pirî Reis. Pirî Reis map. Carte de Pirî Reis.* T. T. K. No. 1 İstanbul, 1935.

ALPAGUT H. ve F. KURTOĞLU — *Mukaddime,* I - LV. *Pirî Reis:* Kitab-ı Bahriye. T. T. K. No. 2, İstanbul 1935.

BATAİLLON, LİONEL — *La découverte de l'Univers par l'homme visage du monde* (Evolution humaine) Paris, 1934.

BAYKAL, BEKİR SITKI — *XIX. Asra kadar Akdeniz'de hâkimiyet devresi.* Ankara 1938. C.H.P. yayını, konferanslar, seri 1, kitap, 29. S. 29-30.

CALLİEN W. Y. MC — *The evolution of the map of the Earth.* S. 122-148. Dünya haritasının evrimi (hülâsa). S. 149-153. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi dergisi, cilt VII. sayı Ankara 1, Mart 1949.

DEİSMANN A. — *Forschungen und Funde im Serai.* Berlin-Leipzig, 1933. S. 111-122.

Levent Şahverdi Arşivi

EFTALEDDİN—*Bir Vesika-i Müellim.* Tarihî Osmanî Encümeni mecmuası, cüz 4. 1, Ekim, 1326 (1328), S. 201-210.

HALİL ETHEM—*Topkapı Sarayı.* İstanbul 1931.

HUMPHREYS, A. L. SEKELTON, R. A.—*Decorative Printed Maps of the 15 th to 18 th Centuries.* London, 1952. Old decorative Maps and Charts. (by A. h. Humphreys).

İBNİ KEMAL—"(Kemal Paşazâde Şemseddin Ahmed ölümü 1535)", *Tevarih-i Âl-i Osman.* 10, defterden 9 uncusu, Yavuz Selim devri :

JOMARD — *Les monuments de la géographie,* Paris, 1864.

KAHLE, PAUL—*Pirî, Reis Bahriye, Das türkisches Segelhandbuch für das Mittelländische Meer vom Jahre 1521.* Berlin-Leipzig 1926. Band I. Text, Band II. Ubersetzung.

KAHLE, PAUL—*Pirî Reis, und seine Bahriye,* (Beiträge zur historischen Geographie) 1927.

KAHLE, PAUL—*Die Verschollene Columbus Karte von 1498 in einer Türkischen Weltkarte von 1513.* Berlin, Leipzig 1933.

KAHLE, PAUL—*Improrte Colombiane in una carta Turca del 1513* "La Cultura" anno, X - Vol. I. Fas. 10. Roma 1531.

KÂTİP ÇELEBİ — *Keşfüzzunun Topkapı Kütüphanesi* No. 233/35362. "*Cihannüma*" *İstanbul 1659* (1065)

KONYALI, İBRAHİM HAKKI—*Topkapı Sarayında deri üzerine yapılmış eski haritalar.* İstanbul, 1936.

K. KRETEHMER—*Die Entwicklung der Kartographie von Amerika, Gotha* 1891.

MAHMUT, ŞEVKET—*Teşkilât ve kıyafet-i askeriye.* I. ve II. cilt. İstanbul, 1325, Umuru Bahriye s. 33-37.

MAHMOUD, CHEVKET PACHA—*L'organisation et les uniformes de l'Armeé Ottomane* (depuis sa création jusqu, à nos jours)

MEHMED, SÜREYYA—*Sicil-i Osmanî, yahut tezkere-i meşahiri Osmaniye.* II. cilt, İstanbul, 1319, s. 44.

MUHARREM, FEYZİ—*XVIII. asırda Türk askerî kıyafetleri.* İstanbul, 1933. Tho. MC. Lean-İngilizce, 1818, London.

Levent Şahverdi Arşivi

NORDENSK JÖLD A. E.—(*Facsimilie*) *Atlas to the Early History of Cartography* With reprodudion of most important maps printed in the XV. and XVI. centuries, Stokholm.

OBERHAMMER—*Eine Türkische Karte zur Entdeckkung Amerikas, aus dem Anzeiger der Akademie der Wissenschaften* Wien 1931, S. 99-112.

D'OHSSON—M. DE M. *Tableau Général de l'Empire Othoman* (I, II, III, cilt). Cilt III. Paris, (1820). S. 340-436.

PİRÎ REİS—*Piri Reis Haritası.* (Birinci dünya haritasından Amerika kısmının renkli tıpkı basımı).İstanbul 1935, T.T.K. No. 1.

PİRÎ REİS—*Kitab-ı Bahriye.* (Ayasofya Kütüphanesi No. 2612 dekinin faksimile). İstanbul 1935, T.T.K. yayınları No. 2.

PAULİN, CHARLES—*Atlas of the Historical Geagraphy of the United States*, Washington, 1932, Etited by J. K. wright, American Geographical society of New York.
(Bu kitap Pirî Reis'in haritasının bulunmasından sonra basıldığı halde, bu hususstaki neşriyatı dikkate almamış ve bu Türk eserinden bahsetmemiştir).

RONCİÈRE CH. DE LA — *La carte de Ch. Colombe. Paris, 1924.*

RONCİÉRE CH. DE LA — *L'éuolution humaine dès origines à nos jours*, Paris 1934.

SADİ, HAMİD — *Türklerde Haritacılık ve Coğrafya*, (Türk tarihinin ana hatları, Seri II. No. 40) T. T. K. İstanbul.

SELEN, SADİ HAMİD —*Pirî Reis'in Şimalî Amerika Haritası*, S. 515-518. Belleten cilt I, sayı 2, 1 Nisan 1937. Die Nord Amerika-Karte des Pirî Reis (1528).

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI — *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı.* Ankara 1948, S. 389-528. T.T.K. VIII. Seri, No. 16.

UZUNÇARŞILI—ORD. PROF. İ. H. *Osmanlı Tarihi.* Ankara 1949, Cilt I. T.T.K. XII. seri, No. 16/2. S. 192-195 S. 284-286.

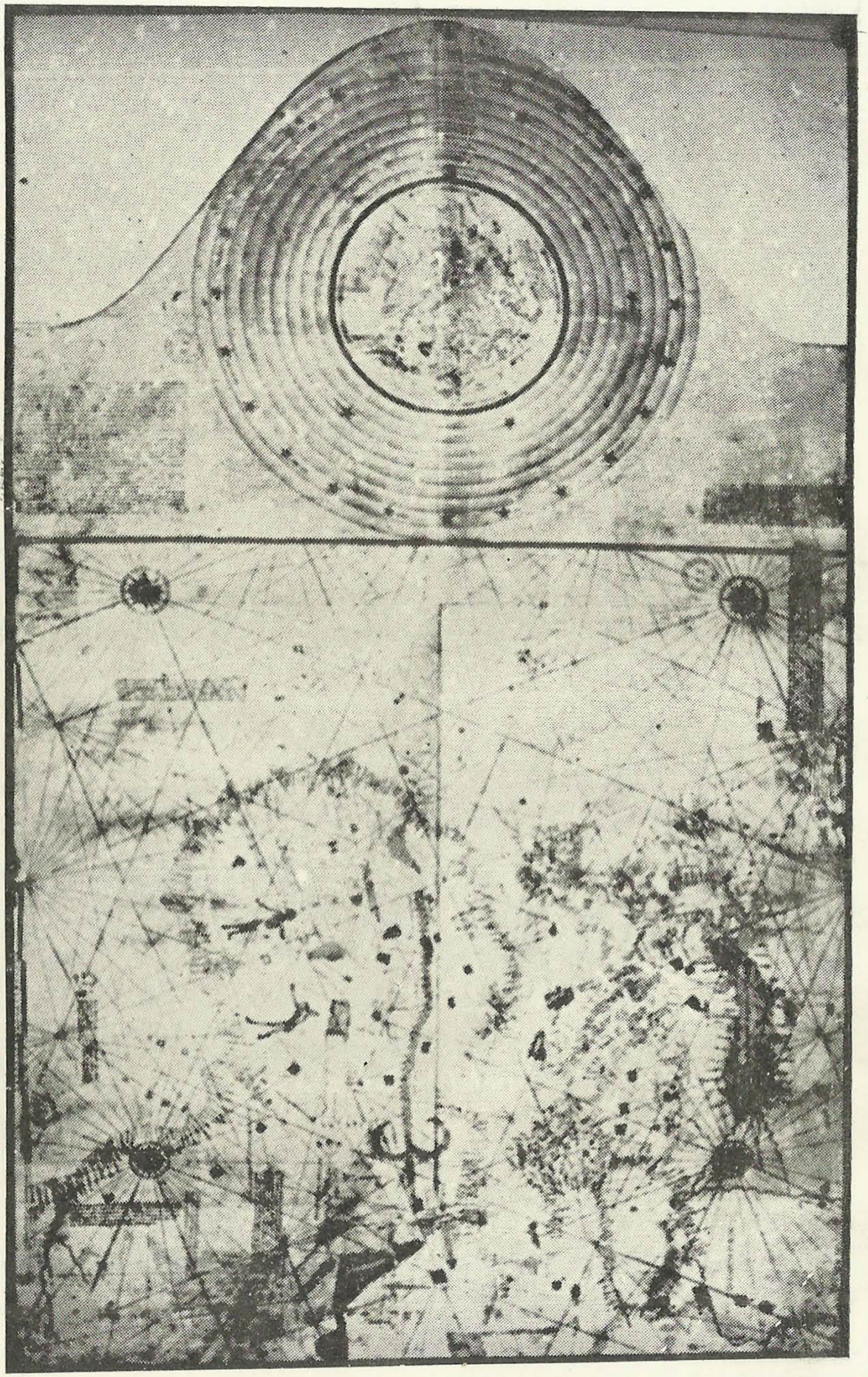
YURDAYDIN, HÜSEYİN G.—*Kitab-ı Bahriyenin telif meselesi* S. 143-146 Haziran 1952 D. T. C. F. dergisi cilt X. sayı, 1-2.

Map drawn by Pirî Reis one of the Turkish Geographers. "Illustrated London News", 25, Februray 1932.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Toskanellin'in "Toscanelli" haritasından bir parça. (De la Roncière)

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

Türk Amirali Pirî Reis'in Hayatı ve eserleri 3
En eski Amerika Haritasının bulunuşu 3-4
XV- ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı-Türk İmparatorluğunun deniz hakimiyeti 5-6
Türk Amiralı M. Pirî Reis'in hayatı (Biyografyası) 1470-1554. 6-19
Pirî Reis'in Coğrafya ilmine dair eserleri : 21
" Bahriye " kitabı (Ege ve Akdeniz Klavuzu) 21-27
Pirî Reis'in birinci dünya haritasından Amerika (1513) .. 28-46
Pirî Reis'in ikinci Dünya Haritasından Kuzey Amerika (1528) 47-53
Pirî Reis'in haritaları ile, o asırda yapılan diğer haritaları mukayese 54-64
Pirî Reis'n "Bahriye" kitabının yazma nushaları 65-66
Bibliyografya 66-6

* * *

Bu kitapta "Toskanelli" nin kuşe üzerine basılmış bir haritası vardır.

Ayrıca, Pirî Reis'in 1513 tarihli Amerika haritasından, İstanbul Millî Eğitim Matbaasında basılmış olan, renkli bir harita ilâve edilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ANKARA — 1954

Levent Şahverdi Arşivi